



ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

2030

SRBIJA

MALO VREMENA, DOSTA IZAZOVA:
DA LI JE SRBIJA ODREDILA
SVOJ RAZVOJNI PUT?



Немачка
сарадња
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT



Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

SRBIJA

2030

**MALO VREMENA, DOSTA IZAZOVA:
DA LI JE SRBIJA ODREDILA SVOJ RAZVOJNI PUT?**



IZDAVAČ:

Beogradska otvorena škola
Bulevar oslobođenja 177
11010 Beograd, Srbija
Telefon: +381 11 3065 800
Internet adresa: www.bos.rs

U ime izdavača: Vesna Đukić

AUTORI:

Fondacija Centar za demokratiju: Sarita Bradaš, Marina Savković

Centar za visoke ekonomske studije: Lana Hadži-Niković, Lazar Ivanović,
Lazar Živković, Miloš Đindić i Vladimir Mihajlović

Beogradska otvorena škola: Damir Dizdarević, Goran Sekulić, Milica Radanović,
Mirjana Jovanović, Nevena Nenadović, Predrag Momčilović

Urednici: Aleksandar Bogdanović, Damir Dizdarević, Goran Radlovački i Sanja Ilić,
Beogradska otvorena škola

Lektura i korektura: Teodora Todoric Milićević

Priprema i štampa: Dosije studio

Tiraž: 80

ISBN: 978-86-81402-23-8

Beograd, 2023.

Izradu ove publikacije omogućile su vlade Švajcarske i Nemačke.
Ova publikacija ne predstavlja nužno zvaničan stav vlada Švajcarske i Nemačke.

Za više informacija molim vas pišite na imejl adresu **info@sdgs4all.rs**.

Molimo vas da izveštaj citirate na sledeći način:

Bradaš, S., Đindić, M., Dizdarević, D., Hadži-Niković, L., Jovanović, M., Ivanović, L., Mihajlović V., Momčilović, P., Nenadović, N., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G., i Živković, L. (2023).
Beograd: Beogradska otvorena škola.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
001.818:[321.022::351/354(497.11)
502.131.1(497.11)]*2023/2030"

SRBIJA 2030 : malo vremena, dosta izazova : da li je Srbija
odredila svoj razvojni put? / [autori Sarita Bradaš ... [et al.]]. –
Beograd : Beogradska otvorena škola, 2023 [Beograd : Dosije studio].
– 143 str. : graf. prikazi, tabele ; 24 cm

Tiraž 80. – Lista skraćena: str. 132–133. – Bibliografija: str. 134–143.

ISBN 978-86-81402-23-8

a) Одрживи развој — Србија — 2023–2030

б) Јавна политика — Евалуација — Србија

COBISS.SR-ID 126951433

Sadržaj

Zahvalnost	6
Uvod	7
Metodologija	9
Planski dokumenti, institucionalni mehanizmi, praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja	11
Uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja	14
Uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja	15
Analiza usklađenosti Programa ekonomskih reformi za period od 2023. do 2025. godine sa ciljevima održivog razvoja	19
Procena napretka u dostizanju razvojnih prioriteta	41
Prioritetna celina 1: Zdrav život i zdravstvena zaštita dostupni svima	42
Cilj održivog razvoja 3: Dobro zdravlje	43
Prioritetna celina 2: Dostojanstvo za sve građanke i građane Srbije	47
Cilj održivog razvoja 1: Svet bez siromaštva	48
Cilj održivog razvoja 2: Svet bez gladi	52
Cilj održivog razvoja 5: Rodna ravnopravnost	55
Cilj održivog razvoja 10: Smanjenje nejednakosti	61
Prioritetna celina 3: Dostizanje evropskog nivoa demokratije, vladavine prava i kvaliteta institucija	67
Cilj održivog razvoja 16: Mir, pravda i snažne institucije	68
Prioritetna celina 4: Konkurentna privreda i produktivni poslovi	78
Cilj održivog razvoja 8: Dostojanstven rad i ekonomski rast	79
Cilj održivog razvoja 9: Industrija, inovacije i infrastruktura	86
Prioritetna celina 5: Pametne veštine za održivi razvoj i budućnost rada ...	90
Cilj održivog razvoja 4: Kvalitetno obrazovanje	91
Prioritetna celina 6: Odgovorna i efikasna upotreba prirodnih resursa	92
Cilj održivog razvoja 7: Dostupna i obnovljiva energija	96
Cilj održivog razvoja 9: Industrija, inovacije i infrastruktura	100

Cilj održivog razvoja 12: Održiva proizvodnja i potrošnja.....	103
Prioritetna celina 7: Čiste i otporne zajednice.....	106
Cilj održivog razvoja 6: Čista voda i sanitarni uslovi	107
Cilj održivog razvoja 11: Održivi gradovi i zajednice.....	111
Cilj održivog razvoja 12: Odgovorna potrošnja i proizvodnja.....	115
Cilj održivog razvoja 13: Akcija za klimu	118
Cilj održivog razvoja 14: Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održivi razvoj.....	121
Prioritetna celina 8: Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa	124
Cilj održivog razvoja 11: Održivi gradovi i zajednice.....	125
Cilj održivog razvoja 15: Život na zemlji.....	128
Lista skraćena	132
Literatura.....	134

Sadržaj grafikona

Grafikon 1. Stope zaposlenosti muškaraca i žena (u %) starosti 20–64 godine i rodni jaz u zaposlenosti (u procentnim poenima), Srbija, 2019–2022.....	57
Grafikon 2. Stope neaktivnosti zbog brige o drugima (osobama sa invaliditetom i deci) stanovništva 20–64 godine (kao % stanovništva van radne snage koji želi da radi) prema polu, 2019–2021.	59
Grafikon 3. Stopa izražene materijalne uskraćenosti, najsiromašnijih 40% stanovništva, 2020.	64
Grafikon 4. Udeo stanovništva koje procenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše, najsiromašnijih, 2021.	65
Grafikon 5. CPI, kretanje rezultata u periodu 2012–2022.....	76
Grafikon 6. Ukupne, javne i privatne investicije (% BDP-a) u 2020. godini.....	83
Grafikon 7. Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti 2021–2022	84
Grafikon 8. Produktivnost rada u 2020. godini – BDV po zaposlenom (PPP EUR iz 2020. godine).....	84
Grafikon 9. Stope zaposlenosti stanovništva starog 20–34 godine koje je nedavno završilo školovanje, 2021, Srbija i EU (%).	93
Grafikon 10. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET) prema polu (u %), Srbija, 2019–2021.....	94

Grafikon 11. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET), 2021, Srbija i EU (u %)	94
Grafikon 12. Udeo OIE u energetsom miksu Republike Srbije	98
Grafikon 13. Uporedni prikaz intenziteta emisije PM _{2,5} čestica iz prerađivačke industrije u periodu 2008–2020. Jedinica mere: grams per euro, chain-linked volumes (2010).	102
Grafikon 14. Populacija priključena na tretman urbanih otpadnih voda sa najmanje sekundarnim tretmanom	109
Grafikon 15. Broj lica direktno pogođenih katastrofama.	120

Sadržaj tabela

Tabela 1. Prosečna neto zarada u septembru prema polu i nivou kvalifikacija, 2019–2022.	58
Tabela 2. Prosečno vreme i učešće stanovništva u obavljanju plaćenog i neplaćenog rada prema polu, svi dani, 2015. i 2021/2022.	60
Tabela 3. Globalni indikatori za Srbiju (WGI) za 2021. godinu i poređenje sa 2019. i 2020. godinom (rezultati su iskazani u percentilnom rangu)*	73
Tabela 4. Indeks vladavine prava za 2022. i poređenje sa 2020. i 2021. godinom prema osam sastavnih faktora*	75

Zahvalnost

Izveštaj je pripremljen u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, koja najznačajnijim društvenim akterima, poput civilnog društva, poslovnog sektora, akademske i istraživačke zajednice, profesionalnih udruženja, medija i građana, omogućava prostor za opštedruštveni dijalog o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030 Ujedinjenih nacija. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu s uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja.

Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a sprovodi je *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit* (GIZ) GmbH, u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su *Beogradska otvorena škola*, *Fondacija BFPE za odgovorno društvo*, *Centar za visoke ekonomske studije*, *Fondacija Ana i Vlade Divac*, *Fondacija Centar za demokratiju*, *Timočki omladinski centar* i *SMART kolektiv*.

Autori izražavaju posebnu zahvalnost organizacijama civilnog društva, državnim institucijama, nezavisnim telima, predstavnicima akademske zajednice, predstavnicima međunarodnih organizacija i pojedincima koji su svojim komentarima i sugestijama doprineli izradi ovog izveštaja.

Posebnu zahvalnost dugujemo sledećim pojedincima, institucijama i organizacijama: Biljani Mladenović iz UNICEF-a Srbija, Bojani Bijelović Bosanac iz Saveza samostalnih sindikata Srbije, Branimiru Jovanoviću sa Bečkog instituta za međunarodnu ekonomiju, Dijani Štrbac sa Instituta ekonomskih nauka, dr Kosani Beker iz Femplatz-a, dr Mariu Reljanoviću iz Centra za dostojanstveni rad, dr Snežani Simić, profesorki Beogradskog univerziteta u penziji, Jovani Spremo iz Komiteta pravnika za ljudska prava, Ministarstvu državne uprave i lokalne samouprave, Ministarstvu nauke, tehnološkog razvoja i inovacija, Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, Ministarstvu zaštite životne sredine, Mladim istraživačima Srbije, Nacionalnom konventu o Evropskoj uniji, Nenadu Jovanoviću iz Instituta za razvoj i inovacije i Republičkom zavodu za statistiku.

Uvod

Nakon uspostavljanja koncepta održivog razvoja i prvih pokušaja da se on operacionalizuje i ostvari, od Agende 21, preko Milenijskih ciljeva razvoja, Ujedinjene nacije (UN) su definisale novu globalnu razvojnu agendu – Agendu UN o održivom razvoju do 2030. godine. Usvojena je 25. septembra 2015. godine i temelji se na tri osnovna stuba:

1. iskoreniti siromaštvo,
2. zaštititi planetu i
3. obezbediti prosperitet za svakoga.

Ključna razlika u odnosu na Milenijske ciljeve razvoja je da se Agenda 2030 odnosi na sve zemlje sveta, a ne samo na zemlje u razvoju. Njen osnovni moto je da niko ne bude izostavljen iz razvoja (engl. *leave no one behind*). Agenda se sastoji iz 17 ambiciozno postavljenih ciljeva održivog razvoja (COR), koji su dalje operacionalizovani kroz 169 potciljeva. Napredak se prati uz pomoć 248 pokazatelja uspeha (indikatora). Sve navedeno je proizvod dvogodišnjih konsultacija u kojima je učestvovalo preko šest miliona ljudi i mnogo država. Među njima je i Republika Srbija (RS), koja se potpisivanjem rezolucije UN „Transformacija našeg sveta: Agenda za održivi razvoj do 2030. godine“ obavezala na njeno sprovođenje. S obzirom na činjenicu da je prošlo više od pola perioda za njenu implementaciju, od velike je važnosti da vidimo dokle je Srbija stigla u ovom značajnom procesu i koliko mu je bila posvećena.

U okviru poslednjeg „Izveštaja o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji za 2022. godinu“ Republičkog zavoda za statistiku (RZS), napredak je predstavljen na osnovu

podataka koje prikuplja RZS za ukupno 125 pokazatelja (Babović, 2023). Ovo je značajan napredak u odnosu na prošlu godinu, a podaci sada pokrivaju svake COR. Ipak, napredak se ne prati u odnosu na nacionalno specifične ciljeve, pošto ih Srbija još uvek nije odredila, već u odnosu na trend promene za koji su dostupni podaci.

Dodatni podaci o napretku Srbije u ostvarivanju COR mogu se pronaći i u međunarodnim izveštajima. Jedan od njih je „Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ (Sustainable Development Solutions Network, 2022), koji je izradila Mreža za održivi razvoj, u kome se procenjuje napredak zemlje u sprovođenju COR prema metodologiji i indikatorima Evrostata.

Prema najnovijem izveštaju, RS se nalazi na 31. mestu od 34 evropske države koje su predmet analize izveštaja, što je bila pozicija i u prošlogodišnjem izveštaju. Za šest ciljeva uočen je blagi napredak, a Srbija je na putu ostvarivanja ukupno četiri COR. Stagnacijom je ocenjen napredak u ostvarivanju četiri cilja, dok je najproblematičnija stanje u vezi sa COR 13: Akcija za klimu, u čijem ostvarivanju Srbija nazaduje. Podaci nisu dostupni za COR 2 i 14 (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Prepoznajući značaj Agende 2030 i njenog sprovođenja u Srbiji, Platforma „Održivi razvoj za sve“ je u prethodne tri godine izradila tri izveštaja. U toku 2020. godine pripremljena su dva izveštaja – „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ i „Srbija 2030: razvojni prioriteta – izveštaj nedržavnog sektora“. Prvi izveštaj pruža pregled pripremljenosti za dostiza-

nje COR kroz analizu dokumenata javnih politika, pravnog i institucionalnog okvira i mehanizama za praćenje napretka. Cilj drugog izveštaja bio je da predloži ključne razvojne prioritete, na osnovu Agende 2030, kojima Srbija treba da teži kako bi obezbedila kvalitetniji život svojim građanima, te da ilustruje na koji način se Agenda 2030 i COR mogu koristiti pri formulisanju nacionalnih razvojnih prioriteta i politika.

Treći izveštaj je izrađen 2022. godine i u njemu su analizirane promene u strateškom, zakonodavnom, i institucionalnom okviru, kao i u mehanizmima za praćenje napretka za sprovođenje COR u periodu od septembra 2020. do septembra 2021. godine. Pored toga, urađena je procena napretka u ostvarivanju prioriteta potciljeva u okviru razvojnih prioriteta koje je odredio i predložio nedržavni sektor.

U ovom izveštaju, koji predstavlja nastavak prethodnih analiza, postavili smo pitanje o tome šta se desilo u periodu od septembra 2021. do decembra 2022. godine? Da li je došlo do promena u javnim politikama, pravnom ili institucionalnom okviru? Da li je Srbija ostvarila napredak u ispunjenju

prioritetnih potciljeva? Dokle smo napredovali u postizanju ciljeva i šta bi još trebalo da uradimo kako bismo se približili ispunjavanju Agende 2030?

Podaci za izveštaj su prikupljeni zaključno sa decembrom 2022. godine.¹ Izveštaj je sada strukturiran prema razvojnim prioritetima (odnosno prioriteta celinama), u okviru kojih je urađena procena napretka u određenim prioriteta potciljevima, kao i promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za sprovođenje pojedinačnih COR. Novina u izveštaju je i analiza usklađenosti Programa ekonomskih reformi od 2023. do 2025. godine (engl. *Economic Reform Programme*, u nastavku će biti korišćen engleski akronim ERP). Cilj je da se dobije uvid u to koliko će implementacija strukturnih reformi iz ERP doprijeti sprovođenju Agende. Izveštaj je namenjen predstavnicima javnog i privatnog sektora, akademske zajednice, organizacija civilnog društva (OCD), kao i građanima koji žele da steknu uvid u to koliko je Srbija trenutno spremna za dostizanje COR, koliko je u određenim prioriteta oblastima postignut napredak i koji su naredni koraci.

1 Izuzetak od izveštajnog perioda predstavljaju analiza ERP od 2023. do 2025. godine, koji je izašao u februaru 2023. godine, uvodna poglavlja, kao i nekoliko informacija od značaja za sâm izveštaj.

Metodologija

Priprema izveštaja je sprovedena u tri faze.

1) Inicijalna analiza dokumenata javnih politika i relevantnih podataka

U pripremi ovog izveštaja sprovedena je analiza dokumenata javnih politika i relevantnih podataka. Osnovu za analizu procesa na nacionalnom nivou kojima se podržava dostizanje COR predstavljale su smernice i priručnici koje su objavile međunarodne organizacije i istraživačke institucije, u kojima se opisuju procesi koji su važni za obezbeđivanje pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030, uključujući usklađivanje nacionalnih planskih dokumenata i pravnog okvira sa ciljevima održivog razvoja, uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije, kao i načina praćenja i izveštavanja o napretku. Analiza se odnosi na ključne promene koje su se desile od oktobra 2021. do decembra 2022. godine. U sklopu ovog izveštaja, urađena je i analiza usklađenosti ERP 2023–2025. sa ciljevima održivog razvoja i njima pripadajućim potciljevima.

Drugi deo izveštaja pripremljen je kao analiza okvira za postizanje svakog od COR. Polazna osnova za analizu bile su metodologija brze integrisane procene UN (engl. *Rapid Integrated Assessment* – RIA) i Smernice za reviziju pripremljenosti zemalja za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja. U okviru drugog dela izveštaja pripremljena

je analiza trenutnog stanja na osnovu najskorijih podataka vezanih za pokazatelje postavljene za svaki od nacionalizovanih potciljeva, koji su grupisani u 8 prioriternih celina. Zaključak svake analize čini set preporuka za unapređenje okvira i procesa za implementaciju COR u Srbiji.

2) Konsultacije sa predstavnicima zainteresovanih strana

Na osnovu analize dokumenata javnih politika i relevantnih podataka napravljen je inicijalni izveštaj, koji je poslat na komentarisanje predstavnicima zainteresovanih strana. Cilj tog dela izrade izveštaja bio je da se predstavnicima zainteresovanih strana pruži prilika da podele svoja iskustva i da, na osnovu svojih stručnih znanja, daju sugestije u vezi s tim da li su analizirani svi relevantni dokumenti, da podele sa istraživačima izvore podataka koji su korisni za analizu i da daju svoje mišljenje o nalazima. U konsultacije su uključeni nezavisni eksperti i predstavnici javnog i privatnog sektora, akademske zajednice i OCD.

3) Priprema finalnog izveštaja

Nacrt izveštaja revidiran je u skladu sa komentarima i sugestijama predstavnika zainteresovanih strana. Osim revidiranih analiza, finalni izveštaj sadrži i nalaze analize procesa na nacionalnom nivou kojima se podržava ostvarivanje COR.

**PLANSKI DOKUMENTI,
INSTITUCIONALNI
MEHANIZMI,
PRAĆENJE NAPRETKA
I IZVEŠTAVANJE O
POSTIZANJU CILJEVA
ODRŽIVOG RAZVOJA**

Kako su Agenda 2030 i ciljevi održivog razvoja veoma složeni, neophodno je da se prilagode nacionalnom kontekstu. To se radi definisanjem razvojnih prioriteta i relevantnih potciljeva na nacionalnom nivou koji odslikavaju te prioritete, odnosno „nacionalizacijom ciljeva“. Neophodno je sprovesti taj proces uz što šire društvene konsultacije. Prvi korak je analiza usklađenosti planskih dokumenata sa COR kako bi se utvrdilo koji ciljevi jesu, a koji nisu obuhvaćeni nacionalnim planskim dokumentima. Republički sekretarijat za javne politike (RSJP) prvi put je sproveo ovu analizu 2018. godine. Analiza je poslednji put ažurirana novembra 2022. godine u odnosu na važeća dokumenta javnih politika (RSJP, 2022).

Mapiranje strateškog okvira RS za COR urađeno je korišćenjem elemenata RIA metodologije UN. Glavni zaključak analize iz 2022. godine bio je da je ukupna pokrivenost COR i potciljeva strateškim okvirom porasla sa 62% u 2018. na 78% u 2022. godini. Dodata je napomena važna za tumačenje ovog procenta, a to je da je dobijen uzimajući u obzir COR 14, koji uopšte nije pokriven strateškim okvirom, kao i potciljeve koji nisu relevantni za RS ili su pokriveni međunarodnim sporazumima, a ne nacionalnim strateškim okvirom (RSJP, 2022).

U svim izveštajima se navodi da su najslabije pokriveni COR u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promena. Izveštaj navodi da praćenjem ostvarivanja COR treba da se „usmerava razvojna agenda Republike Srbije koja treba da bude formulisana kroz hijerarhijski najviša razvojna dokumenta, u skladu sa Zakonom o planskom sistemu“ (Plan razvoja, Investicioni plan i Prostorni plan).

Ključni dokumenti za prioritizaciju COR su dokumenta razvojnog planiranja. Prema

Zakonu o planskom sistemu Republike Srbije (ZPS, čl. 6), Plan razvoja predstavlja hijerarhijski najviši, dugoročni dokument razvojnog planiranja u zemlji. U njemu treba da se definišu prioriteti razvoja RS i njenih regiona, kao i smernice za njihovo ostvarenje. Prilikom izrade plana treba voditi računa o usklađenosti dokumenta sa međunarodno preuzetim obavezama, što predstavlja priliku za usklađivanje sa Agendom 2030. Plan razvoja prati Investicioni plan, koji se izrađuje u skladu sa razvojnim prioritetima za period od sedam godina. Treći dokument razvojnog planiranja je Prostorni plan, koji bi trebalo da bude usklađen sa Planom razvoja.

Iako je Vlada RS (VRS) trebalo da podnese Predlog plana razvoja Narodnoj skupštini Republike Srbije (NSRS) na razmatranje i usvajanje najkasnije do 1. januara 2020. godine (čl. 53, st. 1), to još uvek nije učinjeno, bez jasnog razloga i objašnjenja. Prvi koraci u pripremi Plana razvoja načinjeni su 2023. godine, početkom procesa izrade Uredbe o postupku pripreme Nacrta plana razvoja Republike Srbije, čije se usvajanje očekuje do kraja maja 2023. godine. Uredbom se uređuje proces izrade analize stanja i razvojnih potencijala, kao i Nacrta plana razvoja (RSJP, 2023a). S obzirom na to da je proces tek počeo, teško je da će se dokument usvojiti u skorije vreme, što u kontekstu činjenice da je prošlo pola vremena za implementaciju Agende 2030, a Srbija još nije usvojila dokumenta u kojima određuje dugoročne nacionalne razvojne prioritete koji će omogućiti strateško planiranje investicija, predstavlja značajan izazov u implementaciji COR.

Sledeći korak ka implementaciji Agende bila bi lokalizacija COR, odnosno njihovo integrisanje u lokalna planska dokumenta

prema prioritetima razvoja lokalnih zajednica. To je naročito značajno s obzirom na činjenicu da se oko 65% COR može sprovesti samo na lokalnom nivou (Prorok et al., 2019). Zakon o planskom sistemu predviđa donošenje plana razvoja jedinica lokalne samouprave (JLS) i dugoročna dokumenta razvojnog planiranja koja se donose na period od najmanje sedam godina. Preporuka RSJP-a iz Smernica za izradu planova razvoja JLS jeste da se prilikom njihove izrade uvrsti Agenda 2030. Iako je veliki broj lokalnih samouprava kasnio, prekršivši zakonski rok (1. januar 2021. godine), dosad je veliki broj JLS usvojio planove razvoja. Pored nedovoljno razvijenih kapaciteta JLS, dodatni problem je predstavljala činjenica da nije usvojen Plan razvoja na nacionalnom nivou, čime bi se znatno olakšao proces planiranja na nacionalnom i lokalnom nivou.

Bitno je napomenuti da Narodna skupština Republike Srbije (NSRS) još uvek nije usvojila krovni dokument u vidu deklaracije ili rezolucije, koji je najavljen 2017. godine, kao i prateća dokumenta obavezujućeg karaktera (NSRS, 2017). Time je propuštena prilika da se Agendi 2030 i ciljevima održivog razvoja da dodatni značaj i mesto u zakonodavnom okviru i planskom sistemu RS.

Obaveze RS u pogledu sprovođenja Agende 2030 komplementarne su obavezama koje proističu iz procesa pristupanja Evropskoj uniji (EU). Dokumentom „Budući koraci za održivu evropsku budućnost“ EU je potvrdila da će integrisati COR u svoje inicija-

tive i dokumenta javnih politika (European Commission, 2016). Činjenica da su ta dva procesa nerazdvojna prepoznata je i u prvom „Dobrovoljnom nacionalnom izveštaju Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030“ (VRS, 2019). U skladu s tim, RSJP je, pored mapiranja strateškog okvira zemlje u odnosu na COR, uradio i mapiranje COR u odnosu na tematske oblasti pregovaračkih poglavlja u procesu pristupanja EU. Pored toga, jedan od ciljeva Nacionalne strategije održivog razvoja trebalo bi da bude i harmonizovanje ostvarivanja COR sa ispunjavanjem ostalih preuzetih međunarodnih obaveza, koje bi trebalo da privedu kraju pristupne pregovore sa EU.

I u ovom izveštajnom periodu nije dat dovoljan legitimitet Agendi 2030 i ciljevima održivog razvoja u javnosti kroz operativna dokumenta Vlade. U eskpozecu predsednice Vlade Republike Srbije, Agenda 2030 se nigde ne spominje (NSRS, 2022). Plan rada VRS za 2022. godinu nije bio javno dostupan, te se ne može oceniti da li su u njemu predviđene aktivnosti vezane za sprovođenje Agende. Novina je da su mere u Akcionom planu za sprovođenje Programa rada VRS posmatrane i iz ugla njihovog doprinosa dostizanju potciljeva održivog razvoja (RSJP, 2023b). Pored toga, sprovedena je analiza usklađenosti Strukturnih reformi iz ERP 2023–2025. sa potciljevima održivog razvoja (VRS, 2023b). Iako ovo predstavlja određen napredak, trebalo bi dodatno poraditi na promociji Agende 2030 u javnosti i integraciji COR u planska i operativna dokumenta Vlade RS.

Uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja

Sama složenost Agende 2030 dovodi do toga da je uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije visoko na listi prioriteta za implementaciju COR. Uzimanje nacionalnog konteksta u obzir prilikom uspostavljanja ovih mehanizama je opšteprihvaćeno i često se ističe neophodnost saradnje sa civilnim sektorom i drugim predstavnicima zainteresovanih strana. Oni bi trebalo da u velikoj meri budu uključeni u proces praćenja postizanja ciljeva Agende. Vertikalna koordinacija je takođe od velikog značaja zbog činjenice da se gotovo dve trećine COR ne mogu u potpunosti realizovati i sprovesti bez učešća javnih politika regionalnih i lokalnih vlasti.

U izveštajnom periodu nije došlo do napretka u uspostavljanju adekvatnog institucionalnog okvira, iako je istekla polovina perioda predviđena za implementaciju Agende 2030. Odlukom VRS iz 2015. godine obrazovana je Međuresorna radna grupa za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine, koja ne postoji od 2020. godine. Ovo je bilo ključno koordinaciono telo sa nadležnostima da prati i radi na sprovođenju ovog dokumenta od globalnog značaja. Zadužena je za predlaganje procesa izrade Nacionalne strategije održivog razvoja, objedinjavanje stavova i koordinaciju aktivnosti svih ministarstava u vezi sa Agendom 2030. Pored toga, njen zadatak je i izveštavanje o sprovođenju Agende, izrada Dobrovoljnih nacionalnih izveštaja o sprovođenju Agende, kao i redovno obave-

štavanje stalne koordinatorke UN u Srbiji o rezultatima rada na ovom polju.

Raspuštanjem prethodnog saziva NSRS i formiranjem novog nakon izbora 2022, u Skupštini nije formirana Fokus grupa za razvoj mehanizama kontrole procesa implementacije COR, koja je funkcionisala od 2017. godine. Njen zadatak je bio da nadzire i kontroliše rad Međuresorne radne grupe, dok je ona funkcionisala, usvajanje zakona koji su u vezi sa primenom Agende 2030 i obezbeđivanje dodatnih finansijskih sredstava u ovom polju kroz postupak izrade Zakona o budžetu. Na kraju, njena funkcija je bila i jačanje svesti o značaju samih COR Agende 2030 među ostalim poslanicima NSRS.

Ministarstva takođe imaju veliku ulogu u ovom procesu, s obzirom na to da Agenda 2030 obuhvata brojne teme. Primetno je da na internet prezentacijama ministarstva nema informacija o tome na koji način se ministarstva bave Agendom i ko je nadležan za to. Informacija o nadležnom ministarstvu za upravljanje i koordinaciju aktivnosti vezanih za sprovođenje Agende 2030 nije poznata. Dodatni problem je to što ne postoje objedinjene informacije o svim institucijama i radnim telima koja imaju nadležnost u sprovođenju Agende 2030 i COR. Informacije o nadležnosti ministarstva u vezi sa Agendom 2030 nisu dostupne ni u najnovijem Zakonu o ministarstvima iz 2022. godine (NSRS, 2022).

Obaveza sprovođenja ciljeva održivog razvoja na lokalnom nivou je dobro prihvaćena. Stalna konferencija gradova i opština (SKGO) i OCD koje rade na lokalnom nivou sproveli su dosta projekata sa

temom integracije COR u lokalna planska dokumenta. Pored toga, RSJP je izradio smernice za izradu lokalnih planova razvoja u skladu sa ciljevima održivog razvoja.

Uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja

Ključni element za praćenje sprovođenja COR jeste 231² globalno definisan indikator. Njima se prati napredak na globalnom, nacionalnom, lokalnom i regionalnom nivou. Države takođe imaju veliku odgovornost da uspostave sistem za praćenje napretka, a prvi korak predstavlja određivanje nadležnosti za tu aktivnost. Zbog same složenosti i sveobuhvatnosti Agende 2030, prilikom praćenja napretka i izveštavanja neophodno je uključiti predstavnike ministarstava i drugih vladinih agencija, kao i predstavnike civilnog i poslovnog sektora.

Kada govorimo o izveštavanju, najvažniju ulogu trebalo bi da ima Međuresorna radna grupa. Jedan od zadataka koji je realizovala jeste priprema prvog „Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030“, koji je predstavljen na sastanku Političkog foruma visokog nivoa o održivom razvoju 2019. godine. Budući da grupa više ne funkcioniše, nije jasno da li je započet proces izrade novog izveštaja, a informacija o tome ko bi trebalo da vodi proces nije poznata.

Što se tiče mehanizama za praćenje, važnu ulogu igra RZS. U okviru njega deluje Grupa za ciljeve održivog razvoja i socio-ekonomske indikatore, sa zadatkom da „prati, priprema i primenjuje metodološke preporuke neophodne za izradu, preuzimanje podataka i objavljivanje indikatora COR, organizuje, priprema i ažurira podatke za DevInfo baze podataka“ (RZS, 2022 – informator o radu). Redovno se ažuriraju DevInfo baze, kao i Portal za izveštavanje o pokazateljima COR.³

Republički zavod za statistiku trenutno prati 128⁴ (52%) od ukupno 248 indikatora COR. Ipak, ostaje nejasno koji indikatori su primenjivi za Srbiju, pošto se dobar broj njih odnosi na nerazvijene zemlje. Dodatno, Srbija nije definisala ciljne vrednosti u nacionalnom kontekstu za mnoge potciljeve i pokazatelje, što je neophodno za adekvatno tumačenje podataka. Za izveštavanje i kontekstualizaciju sprovođenja Agende 2030 bilo bi korisno uključiti pokazatelje EU za praćenje COR.

2 Ukupan broj indikatora je 248, ali se neki koriste za praćenje više COR. Broj unikatnih indikatora je 231.

3 <https://sdg.indikatori.rs/sr-Latn/>

4 Dostupni indikatori preuzeti su sa SDG portala. Došlo je do promena broja indikatora na sajtu nakon objavljivanja „Izveštaja o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030 u Republici Srbiji“, kada su objavljeni dodatni indikatori na SDG portalu.

Dostupnost indikatora ciljeva održivog razvoja

COR 1 9/13	COR 5 12/14	COR 9 7/12	COR 13 3/8
COR 2 6/14	COR 6 8/11	COR 10 9/14	COR 14 1/10
COR 3 14/28	COR 7 4/6	COR 11 10/15	COR 15 7/14
COR 4 6/12	COR 8 9/16	COR 12 5/13	COR 16 12/24
COR 17 6/24			

Jedan od glavnih problema je i nedostatak podataka o sprovođenju COR na lokalnom nivou. Kako je navedeno ranije u tekstu, za sprovođenje većine ciljeva održivog razvoja neophodne su i aktivnosti na regionalnom i lokalnom nivou, pa je potrebno uložiti dodatne napore i sredstva za praćenje ovih ciljeva u lokalnim sredinama.

Republički zavod za statistiku objavio je, marta 2023. godine, „Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji“ za 2022. godinu. Izrađen je prema metodologiji Evrostata, a samo merenje nije obavljeno u odnosu na kvantifikovano definisan cilj, već se podaci prate u odnosu na početnu godinu za koju postoje podaci. Na osnovu početne godine, računa se stepen u kom se promena kreće u pozitivnom ili

negativnom smeru. Zbog dostupnosti podataka, napredak u ovom izveštaju uglavnom se prati u kratkoročnom periodu. Ovo ukazuje na značaj određivanja nacionalno specifičnih ciljeva. Ocenjivanje napretka, a ne stanja, može dati pogrešnu sliku, tako što se promena u pozitivnom smeru može oceniti pozitivno, iako vrednost pokazatelja ukazuje na to da je stanje zabrinjavajuće ili poprilično loše. Republički zavod za statistiku je nastavio sa dobrom praksom izrade dodatnih izveštaja, koji analiziraju sprovođenje Agende u RS iz perspektive određenih društvenih grupa, a u skladu sa principom *Ne izostaviti nikoga iz razvoja*. Tako su tokom 2022. godine napisani izveštaji iz perspektive mladih i dece, kao i iz rodne perspektive, a sprovedena je i analiza sprovođenja COR prema razlikama u tipovima naselja i regionima.

Preporuke

Preporuke za pozicioniranje Agende 2030 kao prioritetnog procesa za upravljanje i sprovođenje razvoja

- » Potrebno je da se nadležnost za upravljanje, koordinaciju i sprovođenje Agende jasno definiše kroz Zakon o ministarstvima.
- » Potrebno je da se procesi značajni za upravljanje, koordinaciju i sprovođenje Agende, delegirani po ministarstvima i telima Vlade RS, nađu u godišnjem planu rada Vlade RS.

Preporuke za usklađivanje planskih dokumenata i pravnog okvira s Agendom 2030

- » Postaviti kao prioritet donošenje Plana razvoja Republike Srbije, u skladu sa ZPS, koji sadrži prioritetne ciljeve razvoja. Usvajanje Plana razvoja je inače zakonska obaveza, a rok za usvajanje je bio 1. januar 2020.
- » Prilikom donošenja Plana razvoja treba sprovesti društveni dijalog, koji podrazumeva definisanje razvojnih prioriteta i nacionalizaciju COR na osnovu širokog konsultativnog procesa.
- » Investicioni plan i Prostorni plan treba doneti nakon Plana razvoja, u skladu s postavljenim prioritetnim ciljevima razvoja (što je sled propisan ZPS). Proces donošenja ovih dokumenata treba da bude transparentan i sproveden uz učešće javnosti.

Preporuke za uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja

- » Vlada RS treba bez odlaganja da formira novu Međuresornu radnu grupu za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine, kojom bi se podržala međusektorska saradnja i koordinacija, koja je ključna s obzirom na multisektorsku prirodu Agende.
- » Kreirati operativni plan Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine sa smernicama za postizanje ciljeva, za podjelu nadležnosti i za saradnju sa predstavnicima zainteresovanih strana, kako bi se obezbedile što bolja horizontalna (između različitih sektora) i vertikalna koordinacija (nacionalnog i lokalnog nivoa).
- » Jedan od zadataka Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine treba da bude uspostavljanje saradnje sa predstavnicima zainteresovanih strana u različitim aktivnostima, uključujući omogućavanje

učešća na sastancima Radne grupe svim zainteresovanim stranama i konsultovanje u praćenju sprovođenja Agende 2030 i izradi periodičnih izveštaja.

- » Ponovo i bez odlaganja oformiti Fokus grupu NSRS za razvoj kontrolnih mehanizama za proces sprovođenja i nadzora nad postizanjem COR i učiniti njen rad transparentnim i javnim svim građanima RS.
- » Na zvaničnim internet prezentacijama VRS i nadležnih institucija objaviti objedinjene informacije o svim institucijama, radnim grupama i drugim telima koja imaju nadležnosti u pogledu sprovođenja Agende 2030.
- » U okviru svakog ministarstva uključiti u akte o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta sektor, odeljenje ili zaposlenog koji ima zvaničnu nadležnost da se u okviru svog resora bavi Agendom 2030 i COR.

Preporuke za uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja

- » „Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji“ treba da bude dopunjen procenom udaljenosti od ciljanih vrednosti pokazatelja i efektivnosti mera javne politike koje su sa njima povezane, u saradnji sa nadležnim institucijama, radnim grupama i drugim telima. U njemu je potrebno jasno naznačiti za koje pokazatelje nisu dostupni podaci i za koje se ne mogu donositi zaključci. S obzirom na uočenu važnost povezivanja procesa sprovođenja Agende 2030 i procesa pristupanja Srbije EU, u izveštaj treba uključiti i pokazatelje iz baze Evrostata.
- » Na internet portalu sa pokazateljima COR trebalo bi posebno označiti pokazatelje za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije.
- » Prilikom organizovanja narednih radionica i drugih aktivnosti koje se tiču razmatranja pokazatelja, treba objaviti javni poziv za učešće predstavnika zainteresovanih strana.
- » Prilikom donošenja narednog dobrovoljnog nacionalnog izveštaja, omogućiti široko učešće javnosti. Zainteresovane strane treba da imaju mogućnost da dostavljaju podatke i priloge za izveštaj, kao i da komentarišu nacrt izveštaja i utiču na njegov sadržaj.
- » S obzirom na važnost praćenja stanja u vezi s osetljivim grupama i na načelo Agende 2030 *da ne treba ostaviti nikoga po strani*, treba nastaviti sa dosadašnjom dobrom praksom objavljivanja izveštaja o napretku u ostvarivanju COR među pripadnicima određenih osetljivih grupa (RZS, *Ne izostaviti nikoga iz razvoja!*).

Analiza usklađenosti Programa ekonomskih reformi za period od 2023. do 2025. godine sa ciljevima održivog razvoja

Program ekonomskih reformi za period od 2023. do 2025. godine, koji objavljuje Ministarstvo finansija na godišnjem nivou, daje pregled makroekonomske, fiskalne i monetarne politike u Srbiji. To je najvažniji strateški dokument u socijalno-ekonomskom dijalogu sa Evropskom komisijom (EK) i državama članicama EU.

Sastavni deo ERP predstavlja i tabela usklađenosti 22 strukturne reforme sa

relevantnim dokumentima javnih politika, među kojima su i COR. Analiza povezanosti strukturnih reformi sa COR predstavlja novinu u Monitoring izveštaju. Sprovedena je tako da su kod svake reforme ispitane aktivnosti i indikatori za njenu realizaciju, te je ponuđena i procena u kojoj meri indikatori i aktivnosti dovode do ispunjenja navedenog cilja i potcilja održivog razvoja. U narednom delu sledi analiza ERP.

SR 1: Uspostavljanje okvira za uvođenje Garancija za mlade u Republici Srbiji

Prvom strukturnom reformom predviđa se nastavak uspostavljanja okvira za uvođenje Garancija za mlade, koje se sprovode u državama članicama EU i podrazumevaju pružanje mogućnosti mladima da pronađu kvalitetan posao, nastave sa obrazovanjem, praksom ili obukama u roku od četiri meseca od ulaska u status nezaposlenosti, odnosno završetka/napuštanja formalnog obrazovanja. Uspostavljanje Garancija za mlade jedna je od ključnih reformi za regulisanje i poboljšavanje položaja mladih za vreme i nakon školovanja.

U ERP se navodi da će se implementacijom ove strukturne reforme podržati COR 8 kroz potcilj 8.6: „Do 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti u procesu obrazovanja ili obuke“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme odnose se na: a) razvijenost

modela za obuhvatanje, registrovanje i aktivaciju mladih koji pripadaju kategoriji onih koji nisu zaposleni niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET), a koji su van institucija sistema; b) uspostavljanje platforme Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) za registraciju i praćenje Garancije za mlade; i c) stopu NEET 15–29 u procentima, što predstavlja i indikator Agende 2030 za potcilj 8.6.

Veza između tržišta rada, obrazovanja i migracija je cirkularna, što najviše dolazi do izražaja kada su u pitanju mladi. Budući da primarno deluje na ova tri fronta, implementacija ove reforme trebalo bi da doprinese, osim potcilju 8.6 navedenom u samom ERP, i ostvarenju potciljeva 8.3: „Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost“ i 8.5: „Postići punu i produktivnu zaposlenost i

dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti". Posredno, ova reforma može pozitivno da utiče i na intergeneracijske i teritorijalne nejednakosti, kao i smanjivanje siromaštva. Uspostavljanje mehanizma Garancija za mlade, kao mehanizma prisutnog u svim zemljama članicama EU, obaveza je RS u okviru pregovora o pristupanju EU (Poglavlje 19).

Uspostavljanje funkcionalnog sistema koji bi omogućio mladima da nakon završenog ili prekinutog formalnog obrazovanja nastave sa daljim obrazovanjem ili obukom, ili otpočnu sa radom ili praksom, doprinelo bi navedenim potciljevima, odnosno rastu dostojanstvenih poslova, dostizanju pune i produktivne zaposlenosti, kao i smanjenju mladih koji pripadaju kategoriji NEET. U realnosti, međutim, proces pripreme za uspostavljanje Garancija za mlade veoma je spor i zahteva koordinisani rad više institucija, za kakav dosad nemamo pozitivnih primera, a trenutni ljudski kapaciteti za uspostavljanje i funkcionisanje ovako osmišljene platforme nisu dovoljni.

Iako je proces trenutno tek u fazi pripreme Plana implementacije, na osnovu dosadašnjeg toka mogu se doneti relevantni zaključci. Naime, sâm proces pripreme mehanizma odvija se uz konsultacije i saradnju sa relevantnim domaćim i međunarodnim partnerima. Međutim, veoma je spor, uz postojanu tendenciju da se nastavi trend prolongiranja donošenja ključnih zakona i implementacionih dokumenata.

Rad Koordinacionog tela za izradu i praćenje sprovođenja Plana implementacije Garancije za mlade usporio je (ili privremeno prekinuo) proces sazivanja nove vlade, uz uspostavljanje novih ministarstava, što je dovelo do promena ranije uspostavljenih zaduženja. Dodatno, novi Zakon o volontiranju i Zakon o radnoj praksi još uvek nisu usvojeni, iako su javne konsultacije obavljene još za vreme prethodnog sazivanja NSRS. Poteškoće u ovom delu procesa bacaju senku na uspostavljanje mehanizma i njegovu funkcionalnost, budući da to podrazumeva koordinisani rad više nadležnih ministarstava, NSZ kao ključnog implementacionog partnera, udruženja poslodavaca, mladih i OCD. Nažalost, dosadašnja iskustva u funkcionisanju ovako postavljenih platformi nisu pokazala zadovoljavajuće rezultate. Dalje, čak i kada bi se poteškoće administrativno-tehničke prirode ostavile po strani, kapacitet (više ljudski nego finansijski) za implementaciju može predstavljati veoma značajno ograničenje. Nacionalna služba za zapošljavanje, kao ključni implementacioni partner, već dugi niz godina suočava se sa nedovoljnim brojem savetnika za zapošljavanje, uz negativan trend. S druge strane, NZS ima rastuću ulogu u sprovođenju Aktivnih politika zapošljavanja. Stoga, predviđena dinamika implementacije Garancije za mlade u celini veoma je spora – Strategijom za pošljavanja predviđeno je pilotiranje ovog mehanizma u svega tri od 34 filijale NSZ do 2026. godine (VRS, 2020). Neophodno je postaviti tvrde rokove, pažljivo pratiti implementaciju i, ukoliko postoji mogućnost, ubrzati proces bez gubitka funkcionalnosti.

SR 2: Reforma Fonda za mlade talente

Prema ERP, reforma Fonda za mlade talente podrazumeva uspostavljanje efikasnijeg modela stipendiranja i sistema za

praćenje i zapošljavanje stipendiranih talenata, prvenstveno u javnoj upravi, a zatim i u privredi. Planirano je uspostavljanje

alumni mreže i mreže partnera, kako bi se obezbedili dodatni izvori finansiranja za programe Fonda za mlade talente.

U ERP se navodi da će implementacija ove strukturne reforme doprineti ostvarenju jednog od potciljeva u okviru COR 4,⁵ i to 4.4: „Do 2030. značajno povećati broj mladih i odraslih koji imaju odgovarajuće veštine, uključujući tehničke i stručne, za zapošljavanje, dostojanstvene poslove i preduzetništvo“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme odnose se na: a) broj talenata zaposlenih u javnoj upravi, i b) broj talenata zaposlenih u privredi.

Strukturna reforma 2 svojim obimom i planiranim aktivnostima ne doprinosi značajnom povećanju broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, kako je to predviđeno potciljem, niti je moguće uspostaviti vezu sa indikatorima koje navodi

Organizacija UN za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) za ovaj potcilj⁶ (UNESCO Institute for Statistics, 2023). Većina aktivnosti predviđenih u okviru ove strukturne reforme odnosi se na već postojeće aktivnosti Fonda za mlade talente, koji postoji od 2008. godine. Reforma je usmerena na malobrojnu i specifičnu grupu mladih – studente završnih godina sa najboljim uspehom, koji i bez ikakve intervencije imaju najveće šanse za zaposlenje. Ciljne vrednosti za indikator rezultata postavljene su vrlo nisko (110 zaposlenih u 2024. godini i 225 zaposlenih u 2025. godini), imajući u vidu da je poslednjim konkursom predviđeno stipendiranje 1.550 studenata završnih godina. To znači da je planirano da se u 2024. godini zaposli manje od 10% stipendiranih studenata (Fond za mlade talente Republike Srbije, 2023). Primera radi, stopa zaposlenosti visokoobrazovanih u Srbiji koji su nedavno diplomirali bila je 72% u 2021. godini (Eurostat, 2023a).

SR 3: Kvalifikacije orijentisane prema potrebama tržišta rada

Prema ERP, reforma 3 podrazumeva implementaciju dualnog obrazovanja, kojim se obezbeđuje efikasniji odgovor sistema obrazovanja na potrebe privrede i tržišta rada, tehnološke promene i potrebe za novim kompetencijama. Usmerena je na aktivnosti kreiranja digitalne dualne promotivne platforme, dalje osnivanje regionalnih trening centara, aktivnosti unapređi-

vanja kvaliteta usluga karijernog vođenja i savetovanja u dualnom obrazovanju, kao i na dalji razvoj Nacionalnog okvira kvalifikacija u Srbiji (NOKS).

U ERP se navodi da će implementacija ove strukturne reforme doprineti ostvarenju COR 4⁷ i 8⁸ kroz sledeće potciljeve: 4.3: „Do 2030. obezbediti jednaku dostu-

5 COR 4: Kvalitetno obrazovanje.

6 4.4.1: „Učešće mladih i odraslih sa IKT veštinama prema vrsti veština“; 4.4.2: „Procenat mladih/ odraslih koji postižu najmanje osnovni nivo digitalne pismenosti“; 4.4.3: „Učešće mladih/odraslih prema nivou obrazovanja i godinama“

7 COR 4: Kvalitetno obrazovanje.

8 COR 8: Dostojanstven rad i ekonomski rast.

pnost pristupačnog i kvalitetnog stručnog obrazovanja na svim nivoima, uključujući i univerzitetsko, za sve žene i muškarce“; 4.4: „Do 2030. značajno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne, za zapošljavanje, dostojne poslove i preduzetništvo“ i 8.6: „Do 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti u procesu obrazovanja ili obuke“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme odnose se na: a) broj izrađenih studijskih programa po dualnom modelu studija; b) učešće đaka upisanih u prvu godinu u sistemu dualnog obrazovanja u odnosu na ukupan broj đaka upisanih u prvu godinu u srednjem stručnom obrazovanju; c) broj uspostavljenih regionalnih trening centara; d) broj kvalifikacija vidljivih na Evropskom portalu kvalifikacija.

Strukturna reforma usmerena, u prvom redu, na dualno obrazovanje⁹ ne doprinosi ostvarenju potciljeva 4.3 i 4.4. Strukturna reforma 3 prenosi se iz ciklusa u ciklus, pri čemu se ne iznose podaci o njenim efektima od 2017. godine, kada je prvi put uvedena. Postoji nekoliko razloga zbog kojih ova strukturna reforma ne doprinosi kvalitetu i relevantnosti obrazovanja. Prvo, ne postoje standardi kvaliteta učenja kod poslodavca, jer se prilikom akreditacije poslodavca ne procenjuje da li radni zadaci u preduzeću imaju potencijal za učenje i da li vode ostvarenju definisanih ishoda. Drugo, model dualnog obrazovanja ne garantuje da su obrazovni profili relevantni za tržište rada, budući da se upis realizuje isključivo na osnovu zainteresovanosti poslodavaca. Treće, dualno obrazovanje upisuje svega 5% učenika upisanih u srednje stručne ško-

le, tako da ovaj podsistem obrazovanja, čak i kada bi bio relevantan i kvalitetan, nema uticaj na ostvarenje navedenih potciljeva.

Kako bi se pratio doprinos ove reforme navedenom potcilju 8.6, potrebno je posmatrati i stopu NEET 15–29 u procentima, što predstavlja i indikator Agende 2030 za potcilj 8.6. Pored ovog potcilja, uspešna implementacija reforme direktno bi doprinela stvaranju dostojanstvenih poslova, odnosno potcilju 8.3: „Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost, i podsticati formalizaciju i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog, uključujući i pristup finansijskim uslugama“, kao i potcilju 8.5: „Postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti“. Imajući u vidu deficitarnost zanatskih i srodnih zanimanja, kao i dobre rezultate dosadašnje implementacije modela dualnog obrazovanja, dalji napor u smeru digitalizacije, promocije i karijernog vođenja i savetovanja učenika dobar su pravac kretanja. Takve aktivnosti naročito su poželjne kao metod za promociju. Naime, srednje zanatsko obrazovanje tokom proteklih 10–15 godina gubi na popularnosti, dok se potrebe domaće (i evropskog) tržišta rada kreću u suprotnom smeru, pa su poželjne aktivnosti koje promovišu ove obrazovne profile i na taj način privlače učenike. Preporuka u vezi sa implementacijom bila bi da se kroz programe namenjene privatnom sektoru podrži uključivanje domaćih malih i srednjih preduzeća (MSP), budući da se programi dualnog obrazovanja u većoj meri i

9 Većina aktivnosti, kao i prethodnih godina, odnosi se na dualno obrazovanje (pet od osam aktivnosti).

dalje sprovode kroz saradnju i za potrebe velikih stranih kompanija. Takođe, dalja implementacija NOKS-a i uvezivanje sa evropskim registrima neophodan je korak ka stvaranju integrisanog mehanizma za upravljanje tržištem rada, obrazovanjem i radnom imigracijom. Negativna strana ove reforme je to što obuhvata jedino dva pomenuta aspekta prekvalifikacija i dokvalifi-

kacija, odnosno aktivnu politiku tržišta rada koja povećava produktivnost i zapošljivost radne snage. Potrebe tržišta rada Srbije za prekvalifikacijama i dokvalifikacijama (postojećih zaposlenih, odnosno nezaposlenih lica) veće su od trenutnih 4.000 lica godišnje, koliko ih organizuju NSZ i različiti donatorski projekti.

SR 4: Unapređenje ambijenta za podsticanje, podršku i praćenje cirkularnih i ekonomskih migracija

Strukturna reforma 4 odnosi se na sprovođenje Strategije o ekonomskim migracijama Republike Srbije 2021–2027. i na prateći akcioni plan (AP) za period 2021–2023. godine, odnosno na unapređenje ambijenta za privlačenje radno sposobnog stanovništva, podsticanje cirkularnih migracija i odnosa s dijasporom, kao i jačanje mehanizama za praćenje migratornih tokova i privlačenje stranaca. Predviđen je niz analitičkih i administrativno-tehničkih rešenja koja imaju za cilj utvrđivanje razloga negativnog migracionog salda i njegovo stavljanje pod kontrolu.

U ERP se navodi da će se implementacijom ove strukturne reforme podržati ostvarenje COR 8 kroz potcilj 8.2: „Postizanje viših nivoa ekonomske produktivnosti kroz diversifikaciju, tehnološku nadogradnju i inovacije, uključujući fokusiranje na radno intenzivne i visoko profitabilne sektore“, i COR 10 kroz potcilj 10.7: „Olakšati uređenu, bezbednu, regularnu i odgovornu migraciju i mobilnost ljudi, uključujući primenu planiranih i dobro vođenih migracionih politika“.

Indikatori kojima se prati ostvarenje strukturne reforme odnose se na: a) broj korisnika poreskih i drugih podsticaja namenjenih

povratnicima, b) broj državljana RS koji su koristili programe ili usluge namenjene povratnicima, c) broj stranih državljana srpskog porekla koji su zatražili boravak u RS, d) broj mentora koji pružaju podršku povratku pripadnicima dijaspore.

Predviđeni indikatori ukazuju na doprinos strukturne reforme ispunjenju potcilja 10.7 održivog razvoja, budući da se odnosi na uređene migracije i mobilnost ljudi. Aktivnostima koje se predviđaju – poput promocije povratka, identifikacije i izmene propisa u cilju olakšanog povratka, predstavljanja programa podrške u dijaspori, unapređenja administrativnog okvira za podsticanje dolaska domaćih i stranih državljana, kao i jačanja kapaciteta institucija nadležnih za praćenje migracionih tokova – doprinosi se unapređenju planiranja i vođenja migracionih tokova i politika. Trebalo bi, međutim, da bude jasnije kako će navedene aktivnosti uticati na ostvarenje potcilja 8.2, budući da navedenim indikatorima nije moguće pratiti doprinos ove strukturne reforme ostvarenju ovog potcilja. U kontekstu ovog potcilja, pozitivno je što se među aktivnostima navodi uključivanje visokokvalifikovane srpske dijaspore u

programe, koja može doprineti postizanju viših nivoa ekonomske produktivnosti.

Predviđene mere doprinose ostvarivanju navedenih ciljeva posredno, kroz stvaranje zakonske infrastrukture za olakšano kretanje imigranata i cirkularnih migranata, kao i kroz promotivne aktivnosti koje služe promovisanju Srbije za imigraciju i cirkularne migracije. U tom smislu, neophodno je kontinuirano unapređivati sadržaj portala (eUprava, Tačka povratka) i obezbediti prevod na strane jezike iz grupa zemalja srpske emigracije. Pozitivno je što se Srbija kroz ove reforme kreće

putanjem integracije politike tržišta rada i politike migracija. Međutim, jedan od osnovnih alata u ovom procesu je svaka-ko Anketa o slobodnim radnim mestima, koja se u Srbiji još uvek ne sprovodi, a koja upravo pruža informacije koje mogu biti od presudnog značaja za fokusiranje napora za privlačenje inostrane radne snage. Takođe, za uspešnu implementaciju cilja ove reforme neophodan je dalji rad na uspostavljanju stabilnog poslovnog okruženja i podrške privredi koja će moći da generiše atraktivne poslove, kao i dalji napori u izgradnji inovacione infrastrukture i podrške startup zajednici.

SR 5: Unapređenje kvaliteta pružanja javnih usluga kroz optimizaciju i digitalizaciju administrativnih postupaka – ePapir

Strukturna reforma 5 odnosi se na nastavak unapređivanja kvaliteta javnih usluga – poput ukidanja nepotrebnih administrativnih postupaka, digitalizovanja administrativnih postupaka i razvoja Registra administrativnih postupaka, koji predstavlja jedinstvenu elektronsku bazu svih administrativnih postupaka i ostalih uslova poslovanja – koje sprovode organi javne uprave, a kako bi zainteresovani privrednici i građani lako mogli da se informišu o svemu što im je potrebno.

U samom ERP navodi se da ova strukturna reforma doprinosi ostvarenju COR 16 kroz potciljeve 16.5: „Značajno smanjiti korupciju i podmičivanje u svim njihovim pojavnim oblicima“ i 16.10: „Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme odnose se na: a) udeo admi-

nistrativnog opterećenja za građane i privredu u bruto domaćem proizvodu (BDP), izražen u procentima, b) broj optimizovanih administrativnih postupaka, i c) broj digitalizovanih administrativnih postupaka.

Može se očekivati da će se, ostvarivanjem ove strukturne reforme, posredno smanjiti nivo korupcije i podmičivanja (potcilj 16.5), budući da se digitalizacijom usluga smanjuje prilika za direktan kontakt sa službenicima, kao i da se boljim funkcionisanjem javnih usluga smanjuje potreba za korupcijom radi ostvarivanja usluga. Ipak, navedenim indikatorima nije moguće pratiti doprinos ove strukturne reforme potcilju 16.5. Navedene aktivnosti poput popisa, optimizacije i digitalizacije administrativnih postupaka i zahteva trebalo bi da unaprede javni pristup informacijama (potcilj 16.10), što se može pratiti navedenim indikatorima.

Iako je reforma sistema solidno koncipirana, iz razgovora sa ekspertima u ovoj oblasti uviđa se da se u praksi otežano sprovođa zbog nedovoljnih kapaciteta institucija koje su zadužene za implementaciju. Tu se prvenstveno misli na Kancelariju za informacione tehnologije i elektronsku upravu, koju korisnici iz javne uprave na svim nivoima jednoglasno ocenjuju kao „usko grlo“ sistema. Povezani su pojedini segmenti elektronske uprave u okviru takozvane servisne magistrale organa i jedan broj usluga koje pružaju republički organi, kao i usluge na lokalnom nivou koje se obavljaju kao povereni poslovi (matične knjige), odlično funkcionišu, iako periferni delovi i

usluge JLS iz izvornog delokruga još uvek nisu povezani na odgovarajući način. Jednostavnom analizom broja i opsega elektronskih usluga koje se pružaju na portalu eUprava i u sistemima koji su povezani sa portalom eUprava preko servisne magistrale organa, dolazi se do zaključka da se još uvek najveći broj najfrekventnijih administrativnih usluga na svim nivoima pruža „u papiru“. Uz povećanje broja postupaka koji se pružaju elektronski, u narednoj fazi je potrebno staviti poseban akcenat na korisnike, u smislu njihove adekvatne pripreme, informisanja o novim uslugama i motivisanja da one usluge koje postoje (kao i buduće usluge) koriste u sve većoj meri.

SR 6: Održivo i efikasno upravljanje privrednim subjektima u vlasništvu Republike Srbije

Strukturalna reforma 6 odnosi se na uspostavljanje efikasnijeg nadzora i sistema kontrole poslovanja privrednih subjekata u vlasništvu RS.

U ERP se navodi da ova strukturalna reforma doprinosi ostvarenju COR 16 kroz potcilj 16.7: „Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima“.

Indikatori kojima se prati realizacija ove strukturalne reforme odnose se na: a) uspostavljanje baze podataka o pravnim subjektima Republike Srbije (PSRS), uz obezbeđenje dnevnog ažuriranja, i b) broj javnih preduzeća koja nisu korporatizovana.

Ova strukturalna reforma je po svom cilju tematski bliska potcilju 16.7, budući da efikasnije upravljanje privrednim subjektima u vlasništvu države treba da bude takvo da doprinese odgovornom donošenju od-

luka na ovom nivou. Ne može se, međutim, potvrditi usklađenost ove reforme sa potciljem 16.7, s obzirom na to da u okviru nje ne postoji adekvatan indikator koji bi pratio da li se odluke u privrednim subjektima donose odgovorno. Na ovoj reformi se radi u formalnom smislu, izrađeni su Strategija i Akcioni plan državnog vlasništva i upravljanja privrednim subjektima koji su u vlasništvu Republike Srbije za period 2021. do 2027. godine. Zakon o upravljanju privrednim subjektima u vlasništvu RS je u proceduri usvajanja. Međutim, ova reforma je ograničena jer su i dalje prisutna visoka izdvajanja države za pokrivanje gubitaka pojedinih državnih preduzeća. Takođe, raznim mehanizmima javnih preduzeća (monopolima, dozvolama) ograničavaju se konkurencija i privatna inicijativa i još uvek postoje netransparentne procedure oko korišćenja državnih dobara, te nedovoljno zapošljavanje po zaslugi (Fiskalni savet, 2022, Evropska komisija, 2022).

SR 7: Razvoj domaćeg tržišta kapitala i obezbeđivanje većeg stepena zaštite investitora

Za period obuhvaćen ovim ERP predviđeno je dalje sprovođenje Strategije razvoja finansijskih tržišta, odnosno donošenje (izmena) Zakona o preuzimanju akcionarskih društava, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta za dalja usklađivanja sa evropskim zakonodavstvom. Temelji reforme tržišta kapitala udareni su 2021. godine donošenjem Zakona o tržištu kapitala, a usklađivanja i najavljene reforme ispravno imaju za cilj produbljivanje tržišta kapitala ne samo kroz stvaranje uslova za promet vlasničkih hartija od vrednosti, već i kroz stvaranje tržišta korporativnog duga. Dosađajni promet duga na Beogradskoj berzi odnosio se isključivo na državne hartije od vrednosti. Ova strukturna reforma odnosi se na uspostavljanje efikasnijeg nadzora i sistema kontrole poslovanja privrednih subjekata u vlasništvu RS. Međutim, izmenama u propisima, naknadama i efikasnosti Komisije za hartije od vrednosti i Centralnog registra hartija od vrednosti, stvaraju se povoljniji uslovi za promet kompanijskih obveznica. Značaj za privredu ogleda se u diversifikaciji bankocentričnih izvora spoljnog finansiranja, koje olakšava preduzećima da direktno strukturiraju svoje obaveze. S druge strane, razvoj tržišta kapitala pomaže i privredi i stanovništvu da plasira viškove likvidnosti.

U ERP se navodi da ova strukturna reforma doprinosi ostvarenju COR 8 kroz potciljeve 8.3: „Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvarati dostojanstvene poslove, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalizaciju i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, uključujući

pristup finansijskim uslugama" i 8.10: „Jačati kapacitete domaćih finansijskih institucija kako bi se podsticala i širila dostupnost bankarskih, osiguravajućih i finansijskih usluga za sve“, kao i COR 9 kroz potcilj 9.3: „Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, posebno u zemljama u razvoju, što obuhvata i povoljne kredite, i povećati njihovu integraciju u lance vrednosti i u tržišta“.

Indikatori kojima se prati realizacija ove strukturne reforme odnose se na: a) povećanje tržišne kapitalizacije Beogradske berze u milijardama evra, i b) povećanje procenta štednje koja se plasira na tržištu kapitala (ulaganje u investicione/penzijske fondove ili kroz direktno investiranje u HoV, u %).

Nastavak implementacije reformi u oblasti razvoja tržišta kapitala kroz modernizaciju institucija i propisa, a u cilju povećanja transparentnosti, sigurnosti i dubine tržišta kapitala, ima višestruke pozitivne efekte za privredu i stanovništvo. Ova strukturna reforma doprinosi ostvarenju potciljeva 8.3 i 8.10, jer treba da razvije finansijske usluge na tržištu kapitala i time poveća atraktivnost domaćeg tržišta za domaće i strane investitore, kao i jer predviđa jačanje institucionalnih kapaciteta za obavljanje normativnih poslova u oblasti tržišta kapitala. Iako ERP ne spominje precizno mala industrijska preduzeća, budući da se očekuje da će ostvarenje ove strukturne reforme doprineti povećanom pristupu preduzeća finansijskim uslugama, može se smatrati da će doprineti i približavanju potcilju 9.3.

SR 8: Unapređenje uslova za povećanje energetske efikasnosti kroz stvaranje uslova za primenu energetskog označavanja i eko-dizajna, kao i kroz podsticaje za unapređenje energetske efikasnosti

Strukturnom reformom 8 predviđeni su nastavak i proširenje projekata energetske sanacije stambenih objekata, kao i projekata za ugradnju solarnih panela u domaćinstvima. Pored toga, reforma će obuhvatiti donošenje tehničkih propisa za energetske označavanje proizvoda i eko-dizajn. Za sprovođenje ovih aktivnosti neophodno je jačanje kapaciteta Uprave za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti, kao i tela koje sprovodi tržišni nadzor. Planirano je i uspostavljanje novog tela za ocenu usaglašenosti proizvoda koji se označavaju važećim standardima.

U ERP se navodi da će se implementacijom ove strukturne reforme podržati COR 7^o kroz sledeće potciljeve: 7.2: „Do 2030. značajno povećati udeo obnovljive energije u globalnom energetskom miksu“, 7.3: „Do 2030. udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti“, i 7.b: „Do 2030. proširiti infrastrukturu i unaprediti tehnologiju za snabdevanje modernom i održivom energijom za sve u zemljama u razvoju, a posebno u najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju, državama u razvoju koje nemaju izlaz na more, u skladu sa njihovim programima podrške“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme odnose se na: a) maksim

alnu finalnu potrošnju energije u domaćinstvima, i b) broj domaćinstava koja su dobila subvencije za unapređenje energetske efikasnosti na godišnjem nivou.

Predviđeni indikatori jasno ukazuju na doprinos strukturne reforme ispunjenju potcilja 7.3 održivog razvoja, pošto je on usmeren na energetske efikasnosti. Predviđene aktivnosti unapređenja procedura i mehanizama za dodelu podsticaja Uprave za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti doprinose navedenom potcilju, pošto je Uprava glavni mehanizam zemlje za finansiranje i unapređenje energetske efikasnosti. Takođe, navedeni indikatori u reformi adekvatni su za praćenje unapređenja energetske efikasnosti. Sprovođenje reforme ima potencijal da doprinese ispunjenju potciljeva 7.2 i 7.b, pošto u okviru subvencija za energetske efikasnosti potpadaju i instalacije solarnih kolektora za zagrevanje vode, a predviđeni su i projekti ugradnje solarnih panela u domaćinstvima. **Ipak, nije moguće dati adekvatnu ocenu usklađenosti ove reforme sa potciljevima 7.2 i 7.b, pošto u okviru nje ne postoji adekvatan indikator koji bi pratio obnovljive izvore energije (OIE) i instalaciju novih kapaciteta.**

SR 9: Integracija obnovljivih izvora električne energije kroz projekat „Beogrid 2025“

Beograd je jedan od najvećih energetske sistema u ovom delu Evrope, pošto učestvuje u finalnoj potrošnji energije sa 30% i u proizvodnji električne energije sa 50%. Iz tog razloga, energetika je prepoznata kao oblast od strateške važnosti u Generalnom urbanističkom planu Beograda do 2041. godine. U njemu je predviđen i projekat „Beogrid 2025“, koji je prioritetan infrastrukturni projekat RS. Cilj projekta je veća integracija električne energije proizvedene iz OIE, pre svega iz vetroparkova koji se nalaze u regionu Južnog Banata. Doprineće rasterećenju trafostanice Beograd 5, koja je od velikog značaja za napajanje Beograda električnom energijom. Pored toga, projekat bi trebalo da doprinese smanjenju gubitaka u dalekovodnoj mreži, čime bi se dodatno poboljšala energetska efikasnost u zemlji.

U dokumentu se navodi da će se implementacijom ove strukturne reforme podržati COR 7 kroz sledeće potciljeve: 7.1: „Obezbediti univerzalni pristup ekonomski prihvatljivim, pouzdanim i modernim energetske uslugama“, i 7.b: „Do 2030. proširiti infrastrukturu i unaprediti tehnologiju za

snabdevanje modernom i održivom energijom za sve u zemljama u razvoju, a posebno u najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju, državama u razvoju koje nemaju izlaz na more, u skladu sa njihovim programima podrške“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme 9 odnose se na: a) povećanje instalisane snage elektrana na OIE u regionu Južnog Banata koja se može integrisati bez ograničenja, i b) smanjenje gubitaka energije u prenosnom sistemu na godišnjem nivou.

Na osnovu predstavljenih indikatora vidi se da će implementacija ove reforme doprineti ispunjenju potciljeva 7.1 i 7.b.

Pored toga, samo uvećanje mogućnosti za integraciju električne energije iz obnovljivih izvora predstavlja određenu vrstu podsticaja i može doprineti tome da se novi proizvođači pojave i uključe na mrežu.

Time bi se povećao udeo OIE u elektroenergetskom sektoru, što znači da ova reforma indirektno doprinosi potcilju 7.2.

SR 10: Razvoj energetske tržišta uz izgradnju energetske strukture

Strukturna reforma 10 ostvariće se kroz projekat „Transbalkanski elektroenergetski koridor“, koji ima za cilj da poveže Srbiju sa regionom i EU. To će se učiniti kroz investiciju koja će finansirati rad na par sekcija. Prva sekcija se tiče izgradnje nove deonice dalekovoda od 400 kV Kragujevac–Kraljevo, te podizanja naponskog nivoa sekcije od Obrenovca do Bajine Bašte i Bajina

Bašta – Višegrad (Bosna i Hercegovina) i do granice sa Crnom Gorom na 400 kV. Ova preko potrebna investicija zameniće zastarelu mrežu od 220 kV, koja je sklona kvarovima i gubitku električne energije prilikom prenosa (Delegacija EU u Srbiji, 2021). Projektom bi se učvrstila pozicija Srbije kao elektroenergetskog čvorišta ovog dela Evrope, a poboljšala bi se i sigurnost

i pouzdanost snabdevanja električnom energijom potrošača u Srbiji.

U dokumentu se navodi da će se implementacijom ove strukturne reforme podržati COR 7 kroz potcilj 7.1: „Obezbediti univerzalni pristup ekonomski prihvatljivim, pouzdanim i modernim energetskekim uslugama“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme odnose se na: a) povećanje vrednosti neto prenosnih kapaciteta na granici sa Bosnom i Hercegovinom, b) povećanje vrednosti neto prenosnih kapaciteta na granici sa Crnom Gorom, c) omogućavanje priključenja novih proizvodnih

kapaciteta za potrebe balansiranja sistema, i d) smanjenje gubitaka energije u prenosnom sistemu na godišnjem nivou.

Na osnovu predstavljenih indikatora vidi se da će implementacija ove reforme doprineti ispunjenju potciljeva 7.1 i 7.b. Pored toga, samo uvećanje mogućnosti za integraciju električne energije iz OIE predstavlja određenu vrstu podsticaja i može doprineti tome da se novi proizvođači pojave i uključe na mrežu. **Time bi se povećao udeo OIE u elektroenergetskom sektoru, što znači da ova reforma indirektno doprinosi potcilju 7.2 i 7.b.**

SR 11: Transformacija Poreske uprave

Strukturna reforma 11 podrazumeva realizaciju Programa transformacije Poreske uprave za period 2021–2025, čiji je cilj da se poreskim obveznicima pojednostavi ispunjenje poreskih obaveza, što dalje doprinosi rastu dobrovoljnog poštovanja poreskih propisa i suzbijanju sive ekonomije.

U ERP se navodi da ova strukturna reforma doprinosi ostvarenju COR 16 kroz potcilj 16.6: „Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima“, i COR 17 kroz potcilj 17.1: „Pojačati mobilizaciju domaćih resursa, između ostalog i preko međunarodne podrške za zemlje u razvoju, kako bi se unapredili domaći kapaciteti za prikupljanje poreza od ostalih prihoda“.

Indikatori kojima se prati realizacija ove strukturne reforme odnose se na: a) novoregistrovane poreske obveznike u kalendarskoj godini (u %), b) rast novootkrivenih prihoda po godinama (u %), i c) stepen ostvarenja naplatnog zadatka (u %).

Navedenim indikatorom koji meri stepen ostvarenja naplatnog zadatka može se pratiti doprinos reforme ostvarenju delotvornosti Poreske uprave (PU), ali nije moguće proceniti napredak u ostvarivanju odgovornosti i transparentnosti ovog tela. Obuhvata reformi koje se odnose na organizaciju i rad PU nedovoljno je širok i izostavljeni su elementi koji bi trebalo da doprinesu adekvatnom kompletiranju sistema javnih finansija u RS i stvaranju održive i transparentne PU. Pod elementima koji izostaju misli se, pre svega, na:

- adekvatno sprovođenje Zakona o naknadama za korišćenje javnih dobara i ispravljanje sistemskih grešaka zbog kojih određene naknade ne mogu da profunkcionišu (npr. naknada za ispuštanje neprečišćenih otpadnih voda);
- zaokruživanje sistema parafiskalnih nameta, koje još uvek nije sprovedeno;
- ujednačavanje pravne prakse poreskih filijala u celoj zemlji čime bi se povećala predvidivost poreskog po-

stupka, zaštita prava stranaka i zakonitost donošenja odluka;

- unapređenje transparentnosti procedure donošenja novih i izmena postojećih poreskih propisa (povećanje opsega učesnika u procesu izmena propisa i dužine trajanja javne rasprave);
- unapređenje sistema ocene zakonitosti poreskih rešenja.

Zasad su unapređenja sistema PU usmerena na digitalizaciju (prelazak na elektronsko fakturisanje, uvođenje komunikacije sa poreskim obveznicima na daljinu i poreska kontrola na daljinu), što je poželjno, ali ne i dovoljno.

Na osnovu navedenih indikatora moguće je pratiti doprinos strukturne reforme ostvarivanju potcilja 17.1, te se, u tom smislu, zaključuje da je ova strukturna reforma usklađena sa ovim potciljem.

SR 12: Primena cirkularne ekonomije u stvaranju povoljnog okruženja za zelenu tranziciju

Reforma 12 se odnosi na podršku preduzećima i lokalnim samoupravama u oblasti cirkularne ekonomije, unapređenje saradnje privrednih subjekata i akademske zajednice, kao i pružanje podrške javnom sektoru i privredi za uspešnu primenu zelenih javnih nabavki u RS. Ova strukturna reforma ima za cilj pokretanje zelene privredne tranzicije RS, uz efikasno korišćenje resursa i energije, i očuvanje, odnosno unapređenje životne sredine, a time i zdravlja ljudi.

Prema ERP, implementacijom ove strukturne reforme podržaće se tri COR – 3, 11 i 12,¹¹ kao i njihovi specifični potciljevi. Potciljevi koji su podržani ovom reformom su: 3.9: „Do 2030. značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija i zagađenja, i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta“, 11.5: „Do 2030. značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva, broj ugroženih ljudi i direktne ekonomske gubitke u odnosu na globalni BDP izazvan

katastrofama, uključujući i one povezane sa vodom, usmeravajući pažnju na zaštitu siromašnih i onih u stanjima ranjivosti“, 12.1: „Sprovesti desetogodišnji okvirni program o održivoj potrošnji i proizvodnji“, i 12.2: „Do 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa“.

Ipak, strukturna reforma 12 nema direktno za cilj da utiče na zdravlje stanovništva, imajući u vidu da su subjekti u njenom fokusu poslovna i akademska zajednica, javni sektor i privreda. Zbog toga se ova reforma može veoma ograničeno posmatrati kao instrument za ostvarivanje potcilja 3.9. Planirane aktivnosti i indikatori rezultata u okviru ove reforme ne mogu se dovesti u vezu sa unapređenjem zdravlja stanovništva, odnosno smanjenjem stopa smrtnosti usled zagađenja vazduha, vode i nenamernog trovanja. Zbog toga reforma nije primenljiva u slučaju poboljšanja vrednosti indikatora COR koje prati RZS: 3.9.1,¹² 3.9.2¹³ i 3.9.3¹⁴ (RZS, 2023). Očekivani uticaj

11 COR 3: Dobro zdravlje; COR 11: Održivi gradovi i zajednice i COR 12: Održiva potrošnja i proizvodnja

12 Stopa smrtnosti koja se pripisuje zagađenju vazduha u domaćinstvu i ambijentalnog vazduha.

13 Stopa smrtnosti koja se pripisuje nebezbednoj vodi, nebezbednoj sanitaciji i nedostatku higijene.

14 Stopa smrtnosti koja se pripisuje nenamernom trovanju.

na socijalne ciljeve posmatra se kroz smanjenje svih vrsta zagađenja, što posredno može dovesti do poboljšanja indikatora relevantnih za potcilj 3.9. U dokumentu se navodi da je krajnji cilj reforme unapređenje „kvaliteta životne sredine i kvaliteta života svih građana, što se pozitivno odražava na zdravlje ljudi“. **Ipak, može se zaključiti da je uticaj strukturne reforme na ostvarenje potcilja 3.9. i unapređenje vrednosti relevantnih indikatora ograničen i vremenski odložen i neizvesan, te da zavisi od toga koliko uspešno, u kojim društvenim sredinama i na koji način će reforma biti sprovedena. Isti je slučaj sa potciljem 11.5, u kojem je akcenat na smanjenju smrtnih slučajeva usled zagađenja i prirodnih katastrofa, pa nije jasno na koji način će reforma doprineti njego-**

vom ispunjenju, a ne postoji ni adekvatan indikator u reformi koji bi pratio ove podatke. Sa druge strane, s obzirom na to da je cilj cirkularne ekonomije održivost, **a potcilj 12.2 se odnosi na efikasnije i produktivnije korišćenje prirodnih resursa, može se zaključiti da postoji veza između potciljeva i indikatora koji se odnose na primenu principa cirkularne ekonomije u privredi i u lokalnim samoupravama.** Konačno, upitno je koliko ova strukturna reforma može uticati na primenu cirkularne ekonomije u zemlji, kao i na sprovođenje navedenih potciljeva, budući da je za njenu primenu odvojeno svega 110.000 evra za 2023. i 2024. godinu. Za značajnije efekte potrebno je uložiti znatno veću količinu novca, posebno za podsticaje kompanijama koje prelaze na cirkularni model poslovanja.

SR 13: Razvoj i unapređenje nacionalne informaciono-komunikacione infrastrukture

Reforma 13 podrazumeva razvoj širokopojasnih mreža za pristup informaciono-komunikacionim sistemima, izradu detaljnih mapa dostupnosti usluga širokopojasnog pristupa u RS, poboljšanje uslova obrazovanja i povećanje korišćenja servisa elektronske uprave.

U ERP se navodi da će implementacija ove strukturne reforme doprineti ostvarenju jednog od potciljeva u okviru COR 4,¹⁵ i to 4.4: „Do 2030. značajno povećati broj mladih i odraslih koji imaju odgovarajuće veštine, uključujući tehničke i stručne, za zapošljavanje, dostojanstvene poslove i preduzetništvo“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme odnose se na: a) broj ruralnih naselja kojima je omogućen pristup širokopojasnom internetu; b) broj školskih objekata u kojima je izgrađena bežična lokalna računarska mreža; c) broj školskih objekata povezanih na Akademska mrežu RS (AMRES).

U tabeli uskladenosti navodi se da će strukturna reforma 13 doprineti značajnom povećanju broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine. Pretpostavljamo da je namera da se ova reforma dovede u vezu sa dva globalna indikatora za potcilj 4.4: 4.4.1¹⁶ i 4.4.2¹⁷ (UNESCO Institute for Statistics, 2023). Aktivnostima je planirano

15 COR 4: Kvalitetno obrazovanje

16 Učešće mladih i odraslih sa IKT veštinama prema vrsti veština.

17 Procenat mladih/odraslih koji postižu najmanje osnovni nivo digitalne pismenosti.

povezivanje osnovnih škola i domaćinstava u ruralnim područjima na širokopojasnu mrežu. Postojanje širokopojasne mreže ne garantuje da će domaćinstva imati pristup internetu, jer podaci pokazuju da domaćinstva u Srbiji koja nemaju internet kao glavne razloge navode da nemaju potrebe za pristupom (76,2%), da pristupaju internetu na drugom mestu (18,2%) i da nemaju dovoljno veština (12,5%). Nepostojanje širokopojasnog interneta kao razlog navodi samo 2,4% domaćinstava koja nemaju pristup internetu. U 2021. godini 84,4% stanovnika Srbije je koristilo internet u prethodnih godinu dana, a procenat stanovnika koji imaju najmanje osnovni nivo digitalnih veština bio je 41,3%, što Srbiju, u

poređenju sa zemljama EU-27, svrstava uz Rumuniju i Bugarsku u države sa najnižim učešćem stanovnika koji imaju najmanje osnovni nivo digitalnih veština.¹⁸ **Strukturna reforma 13, budući da nema aktivnosti usmerene na razvoj digitalnih veština, ne doprinosi ostvarenju potcilja 4.4.** Povezivanjem osnovnih škola na širokopojasnu mrežu, kao i povezivanjem ustanova obrazovanja na AMRES, ova strukturna reforma povećava upotrebu novih tehnologija i inovacija u obrazovanju, čime doprinosi kvalitetnijem obrazovanju i potcilju g.c. Na osnovu navedenih aktivnosti i indikatora za merenje napretka u ostvarenju ove strukturne reforme, procenjuje se da je usklađena sa potciljem g.c.

SR 14: Uspostavljanje infrastrukture i okruženja za kreiranje i primenu inovativnih IT rešenja

Strukturnom reformom 14 nastavlja se realizacija „Projekta pametnih gradova“, čime se teži modernizaciji javne uprave i unapređenju elektronskih servisa upotrebom inovativnih IT rešenja.

U ERP se navodi da ova strukturna reforma doprinosi ostvarenju COR 9 kroz potcilj g.b: „Podržati razvoj domaće tehnologije, istraživanja i inovacija u zemljama u razvoju, uključujući osiguranje pogodnog okruženja u pogledu politika za, između ostalog, industrijsku diversifikaciju i dodatnu vrednost roba“.

Indikatori kojima se prati realizacija ove strukturne reforme odnose se na: a) broj realizovanih rešenja za pametne gradove (kumulativ), i b) broj obrazovnih institucija i privrednih subjekata koji koriste kapacitete „Inovacionog distrikta“.

Ova strukturna reforma je usklađena sa potciljem g.b, pošto se navedenim indikatorima može pratiti razvoj domaćih tehnologija, istraživanja i inovacija kroz broj realizovanih rešenja za pametne gradove i broj obrazovnih institucija i privrednih subjekata koji koriste kapacitete „Inovacionog distrikta“.

18 Eurostat (2023), ICT usage in households and by individuals, dostupno na <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/database> [10. 4. 2023].

SR 15: Podrška razvoju talenata i kreativnih industrija osnivanjem multifunkcionalnog inovativno-kreativnog centra „Ložionica“

Strukturnom reformom 15 doprinosi se daljem razvoju kreativnih industrija kroz povećanje konkurentnosti domaćih rešenja u oblasti informacionih tehnologija i kreativnog stvaralaštva.

U ERP se navodi da ova strukturna reforma doprinosi ostvarenju COR 9 kroz potcilj 9.b: „Podržati razvoj domaće tehnologije, istraživanja i inovacije u zemljama u razvoju, uključujući osiguranje pogodnog okruženja u pogledu politika za, između ostalog, industrijsku diversifikaciju i dodatnu vrednost roba“.

Indikatori kojima se prati realizacija ove strukturne reforme odnose se na: a) broj novih inovativnih preduzeća u inkubatoru

za kreativne industrije, i b) broj novih inovativnih preduzeća u GovTech habu.

Rekonstrukcija objekta „Ložionica“ i pružanje podrške razvoju profesionalnih udruženja i obrazovnih programa iz oblasti kreativnih industrija direktno doprinose unapređenju infrastrukture i inovacijama, te je ova strukturna reforma usaglašena sa potciljem 9.b. Pored toga, nakon što projekat „Ložionica“ u potpunosti bude završen, ova mera predviđa pokretanje „Talent haba“ – obrazovnih programa za osnovce i srednjoškolce, i uspostavljanje inkubatora za kreativne industrije, što će imati pozitivan uticaj na broj mladih ljudi sa odgovarajućim veštinama za zapošljavanje i preduzetništvo.

SR 16: Razvoj startup ekosistema

Strukturna reforma 16 omogućava razvoj domaćeg startup ekosistema kroz unapređenje okvira za poslovanje startapa i pružanje programa podrške startap zajednici.

U ERP se navodi da ova strukturna reforma doprinosi ostvarenju COR 8 kroz potciljeve 8.2: „Postići više nivoa ekonomske produktivnosti preko diversifikacije, tehnoloških unapređenja i inovacija“, 8.3: „Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog i kroz pristup finansijskim uslugama“, i 8.5: „Puna

i produktivna zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce“, kao i ostvarenju COR 9 kroz potcilj 9.3: „Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama i povećati njihovu integraciju u lance vrednosti i u tržišta“.

Indikatori kojima se prati realizacija ove strukturne reforme odnose se na: a) broj startapa koji su registrovani kroz novoosnovani Registar subjekata nacionalnog inovacionog sistema, b) iznos finansijske podrške koju su ostvarili startapi u RS, i c) vrednost startup ekosistema (engl. *Startup Genome*).

Ova mera je važna za uspostavljanje povoljnog okruženja za startap zajednicu i

stvaranje uslova za tranziciju na ekonomiju zasnovanu na znanju. Indirektno se može očekivati pozitivan uticaj uspešnog ostvarivanja reforme na ekonomsku produktivnost, s obzirom na to da startape karakteriše inovativnost, iako navedenim indikatorima nije moguće pratiti uticaj startap ekosistema na rast produktivnosti. Unapređivanje startap ekosistema samo po sebi predstavlja razvojno orijentisano

politiku, te se može smatrati da je ova strukturna reforma usklađena sa potciljem 8.3, kao i sa potciljem 8.5, jer se indikatorom koji prati broj registrovanih startapa može pratiti i povećanje zaposlenosti. Konačno, navedenim indikatorom koji prati iznos finansijske podrške koju ostvaruju startapi može se pratiti i približavanje potcilju 9.3, te se može smatrati da je ova strukturna reforma usklađena sa njim.

SR 17: Stvaranje uslova za razvoj bionauka i bioekonomije kroz izgradnju Bio 4 kampusa

Strukturna reforma 17 podrazumeva izgradnju kampusa „Bio4“ u cilju pružanja podrške intenzivnom razvoju u oblastima biotehnologije, biomedicine, bioinformatike i biodiverziteta. Kampus će predstavljati mesto okupljanja stručnjaka iz multidisciplinarnih ekspertiza i najmodernijih tehnologija i infrastrukture u ove četiri oblasti.

U ERP se navodi da ova strukturna reforma doprinosi ostvarenju COR 8 kroz potciljeve 8.2: „Postići više nivoa ekonomske produktivnosti preko diversifikacije, tehnoloških unapređenja i inovacija“, 8.3: „Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne aktivnosti, stvaranje pristojnih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog i kroz pristup finansijskim uslugama“, i COR 9 kroz potcilj 9.5: „Proširiti naučna istraživanja, unaprediti tehnološke kapacitete i podsticati inovacije“.

Indikatori kojima se prati realizacija ove strukturne reforme odnose se na: a) broj institucija korisnika BIO4 Kampusa, b) broj

kompanija koje imaju istraživačka odeljenja u kampusu (pravno regulisano), c) broj potpisanih sporazuma između istraživačkih institucija/fakulteta, i d) broj potpisanih ugovora sa industrijom.

Ova mera je usklađena sa navedenim potciljevima budući da osnivanje ovakvog kampusa treba da doprinese stvaranju tehnoloških unapređenja i inovacija, poput razvoja novih preparata u oblasti farmaceutske i prehrambene industrije i biodiverziteta, kao i inovativne dijagnostike i lečenja, kojima će se uticati na rast ekonomske produktivnosti i doprineti približavanju potcilju 8.2. Sama po sebi, reforma predstavlja politiku usmerenu na razvoj, koja će dalje omogućiti proizvodne aktivnosti i stvaranje dostojanstvenih poslova, čime se potvrđuje usklađenost sa potciljem 8.3. Konačno, s obzirom na to da direktno unapređuje postojeću istraživačku infrastrukturu, očekuje se da bi implementacija ove reforme značajno doprinela većem ulaganju u istraživanje i razvoj, što potvrđuje usklađenost sa potciljem 9.5. Navedenim indikatorima moguće je pratiti doprinos ispunjenja ove reforme približavanju navedenim potciljevima održivog razvoja.

SR 18: Unapređenje uslova i uklanjanje prepreka trgovini

Reforma 18 je usmerena na unapređenje spoljne trgovine na regionalnom i globalnom nivou. Aktivnosti su, pre svega, usmerene ka jačanju konkurentnosti domaćih kompanija radi lakšeg prilagođavanja na zajedničko tržište EU. Pored toga, reforma je fokusirana na unapređenje regionalne saradnje. Glavne aktivnosti usmerene su ka pregovorima o pristupanju Svetskoj trgovinskoj organizaciji (STO), a, u cilju dalje regionalne integracije, planirana je implementacija obaveza iz Sporazuma o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi (CEFTA).

Implementacijom ove strukturne reforme, prema ERP, podržaće se COR 17⁹ kroz sledeće potciljeve: 17.10: „Promovisati univerzalni, zasnovan na pravilima, otvoren, nediskriminatoran i pravičan multilateralni sistem razmene pod okriljem STO, između ostalog i preko zaključivanja pregovora u okviru 'Razvojne agende iz Dohe'“, 17.11: „Do 2020. značajno povećati nivoe izvoza zemalja u razvoju, posebno u cilju udvostručavanja udela najmanje razvijenih zemalja u svetskom izvozu“, 17.12: „Ostvariti blagovremenu i trajnu primenu tržišnih pristupa bez carina i kvota za sve najmanje razvijene zemlje u skladu sa odlukama STO, između ostalog i tako što će se obezbediti da preferencijalna pravila o poreklu koja se primenjuju na uvoz iz najmanje razvijenih zemalja budu

transparentna i jednostavna, odnosno da olakšavaju pristup tržištima“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme su: a) ukupni obim spoljne trgovine RS; b) ocena o ispunjenosti mera za olakšavanje trgovine koju je RS dobila prema UN globalnom pregledu o digitalnom i održivom olakšavanju trgovine.

Na osnovu indikatora i aktivnosti iz reforme, može se zaključiti da će njena implementacija doprineti sprovođenju navedenih potciljeva. Indikatorom b) prate se brojni institucionalni aranžmani i unapređenje regionalne trgovinske saradnje, tako da adekvatno pokriva navedene potciljeve. On takode obuhvata unapređenje rada Nacionalnih koordinacionih tela za olakšavanje trgovine (NKTOT), što je jedna od aktivnosti predviđenih reformom. Dodatno, aktivnosti koje se tiču implementacije CEFTA takode doprinose regionalnom povezivanju i jačanju institucionalnih aranžmana koji su pokriveni indikatorom b). Aktivnosti u reformi će svakako doprineti i ispunjenju indikatora a), odnosno povećanju obima trgovine. Finansijska sredstva od 55.000 evra odvojena su samo za jačanje kapaciteta u oblasti trgovinske politike, a obezbeđena su i sredstva za zapošljavanje dve nove osobe.

SR 19: Unapređenje efikasnosti i bezbednosti u železničkom saobraćaju

Strukturna reforma 19 odnosi se na rekonstrukciju, modernizaciju i izgradnju žele-

zničke infrastrukture. Predstavlja nastavak aktivnosti iz prethodnih godina kako bi se

19 COR 17: Partnerstvom do ciljeva.

u potpunosti ostvarili planirani ciljevi koji se odnose na efikasnost, bezbednost, konkurentnost i ekološku održivost železničkog sektora u RS. Aktivnosti predviđene ovom reformom su: 1) primena nove metodologije za obračun cene pristupa železničkoj infrastrukturi, 2) podizanje nivoa bezbednosti na putnim prelazima sa ciljem smanjenja broja saobraćajnih nezgoda, i 3) unapređenje efikasnosti železničkog putničkog saobraćaja kroz unapređeni ugovorni odnos,

nove usluge, promotivne aktivnosti i unapređenje efikasnosti poslovanja.

Imajući u vidu da se reforma konkretno odnosi na broj smrtnih slučajeva i povreda u drumskom saobraćaju, nema uticaja na potcilj 3.6 („Do kraja 2020. na globalnom nivou prepoloviti broj smrtnih slučajeva i povreda do kojih dolazi u saobraćajnim nesrećama“), odnosno ne utiče na pokazatelj 3.6.1 („Stopa smrtnosti usled povreda u drumskom saobraćaju“).

SR 20: Unapređenje konkurentnosti poljoprivrede

Strukturna reforma 20 odnosi se na određene ekonomske aspekte unapređenja poljoprivrede i podrazumeva sledeće: 1) unapređenje infrastrukture u ruralnim područjima; 2) uspostavljanje regulatornog okvira za proces komasacije; 3) uređenje pravnog okvira u oblasti tržišta poljoprivrednih proizvoda i šema kvaliteta za poljoprivredne i prehrambene proizvode i organsku proizvodnju, kako bi se stvorili uslovi za unapređenje konkurentnosti u svim sektorima proizvodnje; i 4) unapređenje postojećih institucionalnih kapaciteta kroz digitalizaciju i automatizaciju sistema finansijske podrške poljoprivrednicima uz olakšan pristup raspoloživim podsticajima.

Implementacijom ove strukturne reforme, prema ERP, podržaće se tri COR – 2,²⁰ 11 i 12, kao i njihovi specifični potciljevi. Potciljevi koji su podržani ovom reformom su: 2.3: „Do 2030. udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, autohtonih naroda, porodičnih poljoprivrednih proizvođača, stočara i ribara, kroz bezbedan i jednak pristup zemljištu, drugim proizvodnim re-

sursima i podacima, saznanjima, finansijskim uslugama, tržištima i mogućnostima za ostvarivanje dodatne vrednosti, odnosno za zapošljavanje van poljoprivrede“; 2.4: „Do 2030. obezbediti održive sisteme za proizvodnju hrane i primeniti otporne poljoprivredne prakse za povećanje produktivnosti i proizvodnje, koje pomažu u održavanju ekosistema, koje jačaju kapacitet za prilagođavanje klimatskim promenama, ekstremnim vremenskim uslovima, sušama, poplavama i ostalim katastrofama i koje progresivno poboljšavaju kvalitet zemljišta i tla“; 11.3: „Do 2030. godine unaprediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje i upravljanje ljudskim naseljima“; i 12.5: „Do 2030. značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje“.

Indikatori kojima se prati realizacija strukturne reforme odnose se na: a) bruto dodatu vrednost (BDV) poljoprivrede, u milijardama evra, i b) učešće vrednosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u vrednosti ukupnog uvoza.

20 COR 2: Svet bez gladi.

Ovom strukturnom reformom se ograničeno utiče na ostvarenje potcilja 2.3. Mali poljoprivredni proizvođači hrane i pojedinačne, socijalno osetljive kategorije poljoprivrednih proizvođača nisu u fokusu ove strukturne reforme. Iako se u reformi navodi niz zakona kojima će se omogućiti uključivanje novih aktera na tržište poljoprivrednih proizvoda, samo se kroz investiranje u ruralnu infrastrukturu i organsku proizvodnju hrane direktno može prepoznati šansa za kategorije poljoprivrednih proizvođača obuhvaćenih potciljem 2.3. Planirani proces komasacije, odnosno ukрупnjavanja poljoprivrednog zemljišta, može dovesti do eliminacije osetljivih segmenata proizvođača iz poljoprivredne delatnosti, sem ukoliko se to ne spreči posebnim odredbama koje bi bile deo planiranih zakona o komasaciji i Zakona o poljoprivrednom zemljištu. Mogućnost udruživanja poljoprivrednih proizvođača je pomenuta kao prilika za male aktere u ovoj delatnosti, ali će ostati neiskorišćena bez jasno definisanih mehanizama za njeno ostvarivanje. Digitalizacija može doprineti efikasnosti evidencije, planiranja i korišćenja poljoprivrednog zemljišta, što može doneti određene administrativne olakšice i bolju informisanost malih proizvođača, ali, uz planirano ukрупnjavanje parcela, otvara rizike pogoršanja položaja siromašnih poljoprivrednih domaćinstava i njihovo isključivanje iz tržišne utakmice. Fokus date strukturne reforme je usmeren na konkretnost, a ne na jednakost.

Ako se posmatraju indikatori održivog razvoja koje objavljuje RZS, strukturna reforma 20 bi mogla pozitivno da utiče

na indikator 2.3.1,²¹ ali je zbog planova ukрупnjavanja poljoprivrednog zemljišta i proizvodnje upitan pozitivan uticaj na pokazatelj 2.3.2²² (RZS, 2023).

Datom strukturnom reformom se veoma ograničeno utiče na potcilj 2.4, prevažodno iz aspekta ulaganja u razvoj organske poljoprivredne proizvodnje.

Unapređenjem organske proizvodnje i nastojanjem da se stekne usaglašenost sa ekološkim zahtevima Zajedničke poljoprivredne politike, potencijalno bi se stekli uslovi za dobijanje podsticaja za ekološke mere iz evropskih fondova. U tom smislu, strukturna reforma 20 mogla bi da utiče na indikator održivog razvoja 2.4.1²³ (RZS, 2023).

Ipak, ne uzima se u obzir izloženost lokalnog stanovništva klimatskim promenama i ekstremnim vremenskim sušama, odnosno održivo unapređenje ekosistema, posebno kada se govori o ranjivosti socijalno osetljivog stanovništva i njihove poljoprivredne proizvodnje u slučaju ekstremnih vremenskih nepogoda. Uopšte govoreći, upotreba agrotehnike, rešenja u oblasti navodnjavanja i zaštite poljoprivrednog zemljišta na veoma je niskom nivou, i poljoprivredna proizvodnja i dalje dominantno zavisi od vremenskih (ne)prilika. Pored toga, znanje manjih poljoprivrednih proizvođača u oblasti (ekonomskog) upravljanja gazdinstvom, korišćenja đubriva i pesticida, upravljanja poljoprivrednim otpadom i slično takođe su na veoma niskom nivou, što ova reforma ne prepoznaje. Dodatno, teško da se ruralna infrastruktura može značajnije unaprediti planiranim iznosima sredstava

21 Obim proizvodnje prema jedinici radne snage po vrstama poljoprivrednog/pastoralnog/šumskog preduzeća.

22 Prosečni prihodi malih proizvođača hrane, prema polu i starosedelačkom statusu.

23 Udeo poljoprivrednog zemljišta pod produktivnom i održivom poljoprivredom.

(nešto manje od 17 miliona evra za tri godine). Imajući u vidu da je konkurentnost poljoprivredne i prehrambene delatnosti osnovni smisao ove reforme, jedina aktivnost koja se može dovesti u vezu sa ovim ciljem je usvajanje zakona i podzakonskih akata u oblasti organske proizvodnje. Ipak, jedan od glavnih problema tiče se ruralne infrastrukture.

Kako je akcenat potcilja 11.3 na inkluzivnosti urbanizacije i razvijanju kapaciteta za održivo upravljanje, ne vidi se jasna veza između navedenog potcilja i indikatora kojim se prati realizacija reforme.

Jedan od indikatora potcilja 11.3 podrazumeva odnos stope korišćenja zemljišta i stope rasta stanovništva. Njim se meri efikasnost upotrebe zemljišta i on teži da odgovori na pitanje da li se preostalo ne-

razvijeno urbano zemljište razvija sporije ili brže od rasta stanovništva, pri čemu je poželjno da stopa korišćenja zemljišta bude manja od stope rasta stanovništva (UN Habitat, 2018). S obzirom na to da nijedan od indikatora navedenih u ERP ne prati nijednu od navedenih vrednosti pokazatelja 11.3.1, zaključuje se da ova strukturna reforma nije usklađena sa potciljem 11.3. Reforma ima za cilj unapređenje kapaciteta resornog ministarstva, dok se potcilj bavi participativnošću civilnog društva u urbanom planiranju. Dodatno, **nejasno je da li je potcilj 12.5 u vezi s realizacijom strukturne reforme**, jer se indikator COR koji prati RZS radi realizacije cilja odnosi na **praćenje nacionalne stope recikliranja komunalnog otpada, koji nije u vezi sa otpadom nastalim u procesu poljoprivredne proizvodnje**.

SR 21: Unapređenje strateškog okvira infrastrukture kvaliteta i integracije u jedinstveno tržište EU

U fokusu strateške reforme 21 je unapređenje strateškog okvira u oblasti infrastrukture kvaliteta kroz jačanje konkurentnosti, bezbednosti i kvaliteta proizvoda. Reforma će se implementirati kroz izradu Strategije infrastrukture kvaliteta Republike Srbije za period 2024–2030. i prateći AP, kao i kroz realizaciju akcionog plana kako bi se stvorili uslovi za punu integraciju tržišta Srbije u jedinstveno tržište EU za elektronske i električne proizvode, mašine i ličnu zaštitnu opremu. Ostvarivanjem reforme nacionalni standardi kvaliteta će se uskladiti sa standardima EU.

Implementacijom ove strukturne reforme, prema ERP, podržaće se tri COR – 7, 9²⁴ i 12, kao i njihovi specifični potciljevi. Potci-

ljevi koji su podržani ovom reformom su: 7.3: „Do 2030. udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti“, 9.2: „Promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i do 2030. godine značajno povećati udeo industrije u stopi zaposlenosti i bruto domaćem proizvodu, u skladu sa nacionalnim okolnostima“, i 12.8: „Do 2030. godine osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i stil života u harmoniji sa prirodom“.

Indikator kojim se prati realizacija strukture reforme je Globalni indeks infrastrukture kvaliteta (GQII indeks). **Stoga, nije jasna veza između predloženih potciljeva 7.3 i 12.8 i same reforme. Upitno je u kakvoj su vezi energetska efikasnost i širenje svesti**

24 COR 9: Industrija, inovacije i infrastruktura.

o održivom razvoju među stanovništvom sa aktivnostima strukturne reforme 21, koja je usmerena na kreiranje regulatornog planskog okvira za unapređenje infrastrukture kvaliteta i usklađivanje pravnih okvira sa EU regulativom kako bi se tržište Srbije integrisalo u jedinstveno tržište EU za

određene proizvode. **Veza sa potciljem 9.2 jeste jasnija, pošto se GQII indeksom prati i unapređenje industrijskih standarda i proizvodnje, pa će implementacija ove reforme doprineti ostvarenju ovog potcilja.**

SR 22: Unapređenje efikasnosti zdravstvenog sistema kroz digitalizaciju procesa

Reforma 22 se odnosi na unapređenje efikasnosti zdravstvenog sistema, prevažodno kroz uvođenje digitalnih alata u rad zdravstvenih ustanova. Ukratko, predviđena unapređenja obuhvataju: uspostavljanje elektronskog medicinskog dosijea (čime se stvaraju uslovi za olakšano kretanje pacijenta u sistemu zdravstvene zaštite čuvanjem svih relevantnih zdravstvenih podataka na jednom mestu, za razmenu podataka između različitih nivoa zdravstvene zaštite, kao i za komunikaciju između državnog i privatnog sektora); centralne platforme za prikupljanje podataka iz svih laboratorijskih sistema; proširenje eRecepta na pomagala i ampulirane lekove na nivou primarne zdravstvene zaštite, kao i na bolničke lekove (B i C Lista); primenu veštačke inteligencije u određenim procesima, isključivo u oblasti radiologije (posebno mamografije zbog organizovanog skrininga za rak dojke). Digitalizacija u zdravstvenom sistemu trebalo bi da poboljša efikasnost pružanja zdravstvenih usluga i da obezbedi bolji kvalitet dijagnostike i lečenja na svim nivoima zdravstvene zaštite ustanova iz Plana mreže zdravstvenih ustanova (koji zasad obuhvata privatne apoteke, dok ostale privatne zdravstvene ustanove nisu uključene u sistem zdravstvene zaštite).

Prema ERP, implementacija ove reforme doprineće ispunjenju COR 3 kroz potcilj 3.8: „Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih zdravstvenih usluga i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i pristupačnih osnovnih lekova i vakcina za sve“.

Digitalizacija zdravstvenog sistema delimično utiče na ostvarenje potcilja 3.8.

Ovaj proces je prevažodno usmeren na unapređenje efikasnosti pruženih usluga i izdavanja lekova na recept. Objedinjenje podataka o zdravstvenom stanju pacijenta (kroz elektronski medicinski dosije) trebalo bi da učini podatke dostupnim svim lekarima medicine i specijalistima, što ima za cilj unapređenje kvaliteta dijagnostike i lečenja pacijenata. Ovaj mehanizam stvara osnov za efikasniju dijagnostiku, ali ne garantuje unapređenje kvaliteta zdravstvenih usluga. Objedinjeni informacioni sistem bio bi dostupan i javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama, ali se time ne omogućava veći obuhvat zdravstvenom zaštitom stanovnika koji nemaju obezbeđeno zdravstveno osiguranje. Unapređenje efikasnosti zdravstvenih usluga i dostupnosti podataka najviše će koristiti onima koji su već zdravstveno osigurani, a posebno onima koji imaju privatno zdravstveno osiguranje,

jer će privatne bolnice i domovi zdravlja moći da pristupaju elektronskim medicinskim dosijeima pacijenata. Ipak, digitalizacijom se poboljšava pristup zdravstvenoj zaštiti onima koji su već zdravstveno osigurani, ali je ugrožena dostupnost osnovnih zdravstvenih usluga neosiguranim osobama, a time i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i pristupačnih osnovnih lekova i vakcina za opštu populaciju. Bez postizanja potpunog obuhvata stanovništva zdravstvenom zaštitom, postoji opasnost da će se digitalizacijom povećati nejednakost u obuhvatu i dostupnosti kvalitetnih zdravstvenih usluga, što nije u skladu sa potciljem 3.8. Digitalizacija u sistemu zdravstvene zaštite veoma se sporo odvija, te se još uvek vodi dvostruka dokumentacija – i papirna i elektronska, posebno na nivou primarne zdravstvene zaštite, koja je i najopterećenija, što ugrožava efikasnost pružanja zdravstvenih usluga.

Ovako definisanom reformom očekuje se ograničeno povećanje vrednosti indikatora održivog razvoja UN koje prati RZS (3.8.1a: „Obuhvat osnovnim zdravstvenim uslugama: udeo žena u reproduktivnom periodu

Istarosti 15–49 godina] koje svoje potrebe za planiranje porodice zadovoljavaju savremenim metodama kontracepcije“; 3.8.1b: „Obuhvat osnovnim zdravstvenim uslugama: prenatalna zaštita [četiri i više poseta]“; i 3.8.2: „Udeo stanovništva sa visokim troškovima po domaćinstvu za zdravstvenu zaštitu kao udeo ukupnih rashoda i prihoda domaćinstva“). I dalje će postojati nerešen problem u slučaju stanovništva koje nije obuhvaćeno zdravstvenim osiguranjem. S druge strane, stanovništvo će se suočavati sa rastom plaćanja iz džepa, odnosno visokim troškovima za zdravstvenu zaštitu domaćinstava i pojedinaca, ukoliko digitalizacija bude asimetrično bolje uticala na unapređenje efikasnosti i kvaliteta dijagnostike u privatnim nego u javnim zdravstvenim ustanovama. Digitalizacija u državnom sektoru, i pored elektronskog zakazivanja, neće obezbediti potrebne dijagnostičke i terapijske procedure zbog lista čekanja i nedostatka lekara odgovarajućih specijalnosti, dok integrisanje informacionih sistema može ubrzati prelazak pacijenata na korišćenje usluga zdravstvene zaštite u privatnom sektoru.

PROCENA NAPRETKA U DOSTIZANJU RAZVOJNIH PRIORITETA

U narednom delu teksta predstavljen je pregled napretka osam prioriternih razvojnih celina koje su sačinile OCD okupljene oko Platforme „Održivi razvoj za sve“. Prioritetne razvoje celine sadrže potciljeve preuzete iz Agende 2030, prilagodene razvojnom kontekstu Srbije. Potciljevi sadrže pokazatelje za praćenje napretka, kao i pokazatelje sa očekivanim ciljanim vrednostima.

Prioriteti su svrstani u osam celina:

1. Zdrav život i zdravstvena zaštita dostupni svima
2. Dostojanstvo za sve građanke i građane Srbije
3. Dostizanje evropskog nivoa demokratije, vladavine prava i kvaliteta institucija
4. Konkurentna privreda i produktivni poslovi
5. Pametne veštine za održivi razvoj i budućnost rada
6. Odgovorna i efikasna upotreba prirodnih resursa
7. Čiste i otporne zajednice
8. Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa

Poglavlje za svaku od prioriternih celina sadrži uvod, ocenu napretka u odnosu na postavljene pokazatelje u periodu od objavljivanja izveštaja „Srbija 2030: Upravlja li Srbija svojim održivim razvojem?“ iz 2022. godine i preporuke za naredni period.

Prioritetna celina 1: Zdrav život i zdravstvena zaštita dostupni svima

Obezbeđenje dobrog zdravlja i promovisanje blagostanja tokom životnog ciklusa od suštinskog je značaja za održivi razvoj. Svet je od 2020. do danas bio suočen sa globalnom zdravstvenom krizom i sa ugrožavanjem života velikog broja ljudi, visokom smrtnošću i destabilizacijom globalne i nacionalnih ekonomija. Pandemija virusa korona dovela je do povećanja maternalne smrtnosti, perinatalne i neonatalne smrtnosti i smrtnosti odojčadi (potcilj 3.1 i 3.2) u Srbiji i vratila vrednosti stopa smrtnosti na one iz 2018. godine zbog otežanog funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite i mobilizacije svih kapaciteta zdravstvene službe u borbi protiv ove zarazne bolesti. Ona je takođe ugrozila dostupnost zdravstvene zaštite osobama koje boluju od hroničnih nezaraznih bolesti (kardiovaskularnih i malignih kao dominantnih u nacionalnoj patologiji) i smanjila prevremeni mortalitet uz porast specifičnih stopa mortaliteta zbog otežane dostupnosti neophodnih dijagnostičkih i terapijskih usluga stanovništvu. Takođe, postavila je očuvanje i unapređenje mentalnog zdravlja stanovništva visoko na lestvicu prioriteta, a posledice njegovog zanemarivanja očigledne su iz porasta nasilja u porodici, partnerskog nasilja i, u poslednje vreme, nasilja u školama i lokalnoj zajednici (potcilj 3.4).

Iako dve od tri ciljane vrednosti za pokazatelje potcilja 3.8 ukazuju na pozitivan trend za dostizanje potcilja, i dalje su potrebni dodatni napori za unapređenje opštih kapaciteta funkcionisanja zdravstvenog sistema. Najvažnije je da se u narednom periodu usvoje dokumenta javnih politika (Plan razvoja sistema zdravstvene zaštite i Plan razvoja kadrova, kao osnovni dokumenti) i propisi u cilju postizanja univerzalnog obuhvata zdravstvenom zaštitom i dostupnosti kvalitetnih zdravstvenih usluga i bezbednih delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve, u skladu s potciljem 3.8.

Cilj održivog razvoja 3:

DOBRO ZDRAVLJE



Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za sve ljude svih generacija

U posmatranom periodu **nije bilo značajnijeg napretka** u usvajanju pravno-strateškog okvira kojim bi se doprinelo ostvarenju COR 3 i relevantnih potciljeva, posebno kad je reč o napretku zasnovanom na preporukama iz prethodnog izveštaja nedržavnog sektora (Beogradska otvorena škola et al., 2022). Izvestan napredak je ipak ostvaren i biće predstavljen u daljem tekstu.

Programom razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine targetira se potcilj 3.9 („Do 2030. značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija i zagađenja, kao i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta“), imajući u vidu da se primenom koncepta cirkularne ekonomije planira smanjenje izloženosti stanovništva štetnim hemikalijama i zagađenju (VRS, 2022c).

Programom ekonomskih reformi za period od 2023. do 2025. godine predviđena je strukturna reforma 22: „Unapređenje efikasnosti zdravstvenog sistema kroz digitalizaciju procesa“, kojom se ograničeno targetira potcilj 3.8 („Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve“).

Akcionim planom za period 2022–2024. godine za sprovođenje Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2022–2030. godine predviđene su mere za ostvarenje posebnog cilja 5: „Unapređeno zdravlje Roma i Romkinja uz jednak pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama i omogućeno puno ostvarivanje

prava na zdravlje bez diskriminacije, naročito u kriznim situacijama, u zdravstvenom sistemu Republike Srbije" (VRS, 2022a). Ovim potcijljem je obuhvaćen pokazatelj „obuhvat Roma i Romkinja univerzalnim zdravstvenim osiguranjem“, što doprinosi ostvarenju potcilja 3.8. Ciljna vrednost je 94% obuhvata u 2024. godini, što je manje od univerzalnog obuhvata stanovništva zdravstvenom zaštitom, koji predstavlja ciljnu vrednost prioritizovanog potcilja 3.8 (Beogradska otvorena škola et al., 2020).

Akcionim planom za 2022. i 2023. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine (VRS, 2022b) operacionalizuju se opšti i posebni ciljevi Strategije za rodnu ravnopravnost, koji su, prema prethodnom izveštaju, delom usmereni na ostvarivanje potcilja 3.7 („Do 2030. obezbediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu,

uključujući planiranje porodice, informisanje i obrazovanje, kao i integraciju reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe“), kao i potcilja 3.8 (Beogradska otvorena škola et al., 2020).

Može se zaključiti da je institucionalni okvir delimično unapređen u odnosu na prethodni period. Tema zagađenja je i dalje politički nerešeno pitanje koje negativno utiče na javno zdravlje, ali i na stagniranje međusektorske saradnje u toj oblasti. Tu se, pre svega, misli na loš kvalitet vazduha, ali i na uticaj pojedinih kompanija na zagađenje različitih vrsta.

Prema „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“, u Srbiji se ne beleži napredak u ostvarenju COR 3, dok i dalje postoje značajni izazovi sa kojima se društvo suočava u ovoj oblasti (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 3.8

U okviru COR 3, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioriteta potcilja koja treba ispuniti do 2030. godine (Beogradska otvorena škola et al., 2020).

Prioritetni potcilj	3.8: Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve		
Pokazatelj	Smanjenje procenta stanovništva koje ocenjuje svoj zdravstveno stanje kao loše i veoma loše sa 15,7% na 9%	Smanjenje procenta stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se navelo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena sa 6,5% na 2,5%	Smanjenje privatnih izdvajanja za zdravstvenu zaštitu („iz džepa“) sa 41% na 20%

Procenat stanovništva u Srbiji koje ocenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše ili veoma loše u 2021. godini bio je 11,8%, što predstavlja pad u odnosu na 2020. (13,2%) i 2019. godinu (15,7%). Vrednost tog indikatora je u konstantnom padu od 2017. godine (19,8%). Iako je vrednost analiziranog pokazatelja u 2021. godini bila veća nego u zemljama EU-27 (8,8%), ako se ovakav trend nastavi, moguće je postići ciljnu vrednost od 9% u planiranom vremenskom periodu (Eurostat, 2023). Ipak, zaključak o poboljšanju obuhvata zdravstvenom zaštitom na osnovu kretanja ovog pokazatelja treba uzeti sa rezervom, imajući u vidu pretpostavku da stanovništvo ekonomski razvijenijih država drugačije vrednuje i prioritizuje zdravlje u odnosu na građane i građanke Srbije.

U prethodnom periodu je zabeležen rast **procenata stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se**

nalazilo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena. Procenat stanovništva u Srbiji koje nije zadovoljilo svoje potrebe za zdravstvenom zaštitom zbog navedenih razloga, prema podacima Evrostat, jeste 5,3% u 2021. u odnosu na 3,8% u 2020. godini i 4,8% u 2019. godini. Vrednost indikatora je trenutno daleko od ciljne vrednosti od 2,5% (Beogradska otvorena škola et al., 2020).

Najsvežiji podatak o **privatnim izdvajanjima za zdravstvenu zaštitu („iz džepa“)** dostupan na sajtu Svetske banke datira iz 2019. godine i iznosi 37,04%, što predstavlja smanjenje u odnosu na 2018. godinu (38,1%), kao i godinu pre toga (40,64%) (World Bank, 2023). Iako vrednost pokazatelja pokazuje pad, izdatak ovog tipa u Srbiji i dalje je više od dva puta veći nego u EU-27 (15,67% u 2019. godini). Vrednost pokazatelja je značajno veća od ciljne vrednosti (Eurostat, 2023).

Preporuke

1. Usvojiti Plan razvoja sistema zdravstvene zaštite RS. To je obaveza predviđena Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, a Plan treba da donese Nacionalni savet za zdravlje.
2. Usvojiti plan razvoja kadrova u sistemu zdravstvene zaštite zbog akutnih problema sa odlivom i nestašicom kadrova.
3. Revidirati Strategiju javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine i uskladiti je sa Agendom 2030, tako da bude omogućeno adekvatno obuhvatanje potciljeva koji se odnose na: smanjenje smrtnosti od nezaraznih bolesti, univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, smanjenje broja smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija, odnosno od zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta, kao i univerzalnu dostupnost lekova i vakcina.
4. Revidirati Strategiju podsticanja radanja tako da jedan od ciljeva bude univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu.

5. Obezbediti institucionalizaciju (romskih) zdravstvenih medijatorki kroz izmene i dopune Zakona o zdravstvenoj zaštiti, odnosno obezbediti njihovu edukaciju. Izvršiti izmene i dopune Zakona o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu radi usaglašavanja s Direktivom broj 2014/40/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 3. aprila 2014. godine o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predavljanju i prodaji duvanskih i srodnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive broj 2001/37/EZ, naročito u delu koji se tiče označavanja i pakovanja duvanskih proizvoda. Doneti novu Nacionalnu strategiju kontrole duvana u RS. Staroj je isteklo oročenje pre nekoliko godina, što je dovelo do porasta učestalosti pušenja i sledstvenih posledica po zdravstveno stanje stanovništva.

Prioritetna celina 2: Dostojanstvo za sve građanke i građane Srbije

Koncept LNOB, odnosno *leave no one behind*, jedno je od centralnih transformativnih obećanja sadržanih u Agendi 2030, koje se zasniva na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima. Zbog toga je izuzetno važno sprovesti mere javne politike koje doprinose smanjenju broja muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (potcilj 1.2), primeniti odgovarajuće sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije (potcilj 1.3), okončati svuda i sve oblike diskriminacije žena i devojčica i prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu (potciljevi 5.1 i 5.4) i progresivno postići i održati rast dohotka najsiromašnijih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka (potcilj 10.1).

Cilj održivog razvoja 1:

SVET BEZ SIROMAŠTVA



Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima

Ukoliko se posmatra prethodni izveštaj, u novom izveštajnom periodu **gotovo da nije došlo do napretka** u ostvarivanju COR 1, a preporuke iz prethodnog izveštaja nisu usvojene (Beogradska otvorena škola et al., 2022). Dokumenti nacionalnih politika i planski dokumenti koji su usvajani u međuvremenu takođe se ne dovode u vezu sa ostvarivanjem potciljeva COR 1. Nije usvojena nova strategija za smanjenje siromaštva, kao ni predlog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti. Nije usvojena nova nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama, odnosno strategija smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, čime bi se smanjila izražena izloženost i ranjivost siromašnih u uslovima ekstremnih klimatskih događaja i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa (Beogradska otvorena škola et al., 2022). Nije usvojen niti je u planu usvajanje

novog Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP).

Program ekonomskih reformi za period 2023–2025. godine i dalje nema redistributivni element koji bi preusmerio budžetska sredstva ka najugroženijim segmentima stanovništva. Strukturne reforme praktično ne targetiraju COR 1 i relevantne potciljeve. Prema prethodno pomenutom dokumentu, izdvajanja za socijalnu pomoć i transfere kao udeo u BDP-u smanjiće se u periodu od 2021. (13,6%) do 2025. godine (13,1%). Očekuje se da će puna primena Zakona o socijalnoj karti (VRS, 2021), unaprediti položaj socijalno i ekonomski ugroženog segmenta stanovništva, jer će se adekvatnijim targetiranjem najugroženijih stvoriti mogućnost za veći iznos pojedinačne socijalne pomoći. Dati zakon još uvek nije implementiran u punom kapacitetu. Neusaglašenost trenutno važećeg Zakona o socijalnoj zaštiti i Zakona o socijalnoj karti, kao i netranspa-

rentnost algoritma po kojem se određuje da li je neko socijalno ugrožen, ostavlja prostor za sumnju u adekvatnost odabira. U ovom momentu, smanjen broj lica koja imaju pravo na socijalnu pomoć dovodi do pitanja da li depersonalizacija odabira korisnika socijalne pomoći može ostaviti bez podrške ljude kojima je socijalna pomoć neophodna u ovom trenutku.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru **nije bilo značajnijih promena**. Aktuelnim Zakonom o ministarstvima, pitanja siromaštva i socijalne politike ostaju u nadležnosti Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Novoosnovano Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju u svom delokrugu rada nema uticaj na smanjenje siromaštva u Srbiji (VRS, 2022a). Ministarstvo za ljudska i

manjinska prava i društveni dijalog (MLJ-MPDD) ni u ovom mandatu nije povezano sa aspektima smanjenja siromaštva u Srbiji (Isto). Nedovoljan nivo međusektorske koordinacije i saradnje među institucijama koje se bave ekonomskim pitanjima i problemima socijalne politike ostaje jedan od ključnih problema kada se govori o unapređenju položaja siromašnog segmenta stanovništva (odnosno stanovništva u riziku od siromaštva).

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ ocenjuje da Srbija sprovodi reforme u dobrom smeru kada je u pitanju ostvarivanje COR 1, ali da se društvo i dalje suočava sa velikim izazovima u oblasti siromaštva (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 1.2 i 1.3

U okviru COR 1, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioritetna potcilja koja treba ispuniti do 2030. godine (Beogradska otvorena škola et al., 2020).

Prioritetni potcilj	1.2: Do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva)		1.3: Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih	
Pokazatelj	Smanjenje broja lica koja žive u riziku od siromaštva za najmanje 50% u odnosu na 2020.	Povećanje udela neto dohotka korisnika novčane socijalne pomoći u liniji rizika od siromaštva na 100%	Povećanje udela stanovnika obuhvaćenih sistemom socijalne zaštite za 100%	Smanjenje učesća neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti na 10%

Prema podacima RZS, **stopa rizika od siromaštva** u 2021. godini iznosila je 21,2%, što

predstavlja neznatno smanjenje u odnosu na 2020. godinu (21,7%). Ukoliko se analizira

starosna struktura lica u riziku od siromaštva, posebno su ugroženi mladi između 18 i 24 godine starosti (27,7%) i lica starija od 65 godina (22,7). U poređenju s rezultatima za 2020. i 2021. godinu, stopa rizika od siromaštva se smanjila za starosnu kategoriju mladih od 18 do 24 godine (27,7% u odnosu na 23,6%). Vrednost ovog pokazatelja je neznatno smanjena za starosnu kategoriju radno aktivnog stanovništva, od 18 do 64 godine starosti (20,7 u odnosu na 20,9% u 2020. godini). Konkretni rezultati se mogu tumačiti kao posledice covid 19 pandemije na tržište rada, gde su posebno bili ugroženi mladi. Došlo je do otpuštanja i usporenog zapošljavanja novih radnika, što se odrazilo na socio-ekonomski položaj mladih koji ulaze na tržište rada i opšte populacije zaposlenih lica. Iako vrednost pokazatelja opada, ne može se reći da će ovom dinamikom biti postignut cilj postavljen Izveštajem o prioritetima. Očekuje se da će inflacija i pad kupovne moći stanovništva u 2022. godini negativno uticati na stopu rizika od siromaštva u narednom periodu. Stopa trajnog rizika od siromaštva pokazuje rast u 2021. godini (16,5%) u odnosu na 2020. (14,5%) i 2019. godinu (15,5%). Usled pomenutih ekonomskih okolnosti i nepostojanja sistemskog rešenja za dugoročno smanjenje siromaštva, očekuje se da će vrednost ovog pokazatelja takođe rasti u narednom periodu.

Smanjenje broja korisnika socijalne pomoći usled primene Zakona o socijalnoj karti i planiranog smanjenja udela davanja za socijalnu zaštitu u BDP-u u ovom momentu ne pokazuje napredak ka postizanju ciljne vrednosti ovog pokazatelja u okviru prioritarnog potcilja 1.2. Prema izveštaju Svetske banke i Dečijeg fonda Ujedinjenih nacija (UNICEF), **broj korisnika novčane socijalne pomoći** (NSP), ali i dečjeg dodatka

(koji se takođe smatra merom smanjenja siromaštva), u konstantnom je opadanju i ne prati trend pokazatelja siromaštva u Srbiji (World Bank Group, UNICEF, 2022). U odnosu na države EU i zemlje Zapadnog Balkana, država ima niža davanja za programe za siromašne u odnosu na ukupna izdvajanja za socijalnu zaštitu koja su na nivou prosečnih vrednosti u posmatranim zemljama. Nešto više od polovine siromašnih i 60% dece obuhvaćeno je programima socijalne pomoći. Prema pomenutom izveštaju Svetske banke i UNICEF-a, samo 3,5% stanovništva je primalo socijalnu pomoć, odnosno 7,1% stanovništva koje se suočava sa uskraćivanjem osnovnih životnih potreba. Pored niskog nivoa pokrivenosti stanovništva programom socijalne pomoći, NSP iznosi 20% apsolutne linije siromaštva, što korisnicima socijalne pomoći ne može omogućiti da izađu iz začaranog kruga siromaštva (World Bank Group, UNICEF, 2022).

Nije uočen rast **broja korisnika socijalne zaštite**, već suprotan trend. U 2021. godini udeo korisnika socijalne zaštite u odnosu na opštu populaciju bio je 10%, u odnosu na 10,2% u 2020. godini i 10,3% u 2019. godini (RZS, 2023). Imajući u vidu trend smanjenja udela BDP-a koji će se izdvajati za socijalnu zaštitu, kao i povećanje izdataka za pronatalnu politiku, ne očekuje se rast izdataka koji bi direktno uticali na smanjenje siromaštva u Srbiji (novčana socijalna pomoć i dečji dodatak).

Prema podacima RZS, **stopa neformalne zaposlenosti** u 2021. godini iznosila je 13,2%, u odnosu na 16,4% u 2020. godini. Potrebno je napomenuti da je metodologija za računanje pokazatelja tržišta rada, pa i merenja kontingenata radne snage, promenjena od januara 2021. godine, tako

da su podaci neuporedivi sa prethodnim periodom. Trenutno poznata stopa neformalne zaposlenosti i dalje je iznad ciljane vrednosti pokazatelja, koja iznosi 10%.

Preporuke

1. Usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva kojom bi bili obuhvaćeni svi relevantni aspekti COR 1.
2. Usvojiti novi ESRP koji će sadržati ciljanu vrednost pokazatelja koji se odnosi na smanjenje broja lica u riziku od siromaštva.
3. Usvojiti novu nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama / strategiju smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, čime bi se smanjila izražena izloženost i ranjivost siromašnih u uslovima ekstremnih klimatskih događaja i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa.
4. Osnovati Koordinaciono telo Vlade Republike Srbije za smanjenje siromaštva kojim će predsedavati predsednik VRS.
5. Ponovo pokrenuti rad Platforme za praćenje primene ERP (i ESRP), u saradnji s Nacionalnim konventom o Evropskoj uniji.

Cilj održivog razvoja 2:

SVET BEZ GLADI



Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu

Rast cena hrane u 2021. godini, koji je nastavljen tokom 2022. godine usled produženih efekata covid 19 pandemije i rata u Ukrajini, izvesno je pogodio najugroženije segmente stanovništva, koji su već veliki deo prihoda domaćinstava izdvajali za troškove ishrane. Može se zaključiti da na pravno-strateškom, odnosno institucionalnom nivou u Srbiji u ovoj oblasti **nije došlo do napretka**. Nije usvojena nijedna preporuka iz prethodnog izveštaja nedržavnog sektora o ostvarivanju COR. Jedini planski dokument koji indirektno targetira COR 2 jeste ERP 2023–2025. godine. Tema gladi nije obuhvaćena aktuelnim ERP, iako se elementi pojedinih potciljeva mogu prepoznati u sadržaju strukturnih reformi. U pitanju su potciljevi 2.3 i 2.4, koji se odnose na produktivnu i održivu poljoprivrednu i prehrambenu proizvodnju, odnosno na

unapređenje položaja osetljivih kategorija poljoprivrednih proizvođača. Strukturnom reformom 20 ERP predviđena je reforma poljoprivredne proizvodnje u smeru unapređenja njene ekonomske konkurentnosti. Ovim dokumentom se najavljuje usvajanje niza zakona u vezi sa poljoprivredom i proizvodnjom hrane, kao što su: zakon i podzakonski akti u oblasti organske proizvodnje, šema kvaliteta za poljoprivredne i prehrambene proizvode; usvajanje podzakonskih akata na osnovu Zakona o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda, kao i priprema i usvajanje Zakona o komasaciji i Zakona o poljoprivrednom zemljištu. Sem podsticaja za razvoj organske proizvodnje i pojedinačnih aspekata liberalizacije tržišta kojima bi se olakšalo udruživanje malih poljoprivrednih proizvođača (što se u ograničenoj meri odnosi na potciljeve 2.3 i 2.4),

okosnica planiranih reformi je usmerena na ukрупnjavanje poljoprivrednog zemljišta i postizanje ekonomije obima u proizvodnji hrane. Rast poljoprivredne proizvodnje ne dovodi automatski do iskorenjivanja gladi u Srbiji i o tome bi trebalo voditi računa pri usvajanju pomenutih pravnih uredbi i dokumenata javnih politika. Prethodnim izveštajem je navedeno da bi neki od dokumenata pomenutih ERP, čije je usvajanje planirano u skoroj budućnosti, mogli uticati na ostvarenje drugih potciljeva. Jedna od aktivnosti strukturne reforme 20 je ulaganje u ruralnu infrastrukturu, što bi delimično moglo uticati na ostvarenje potcilja 2.a („Povećati investiranje – između ostalog, kroz poboljšanu međunarodnu saradnju – u ruralnu infrastrukturu, poljoprivredna istraživanja i savetodavne usluge, te u razvoj tehnologije i banaka biljnog i stočnog genetskog materijala, kako bi se unapredili poljoprivredni proizvodni kapaciteti u zemljama u razvoju, a posebno u najnerazvijenijim zemljama“).

Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine nije revidirana, što je bila jedna od glavnih preporuka u prethodnom izveštaju (Beogradska otvorena škola et al., 2022). Predlog je bio da se kao osnovni ciljevi Strategije postave: udvostručavanje poljoprivredne aktivnosti i prihoda malih proizvođača hrane, a posebno žena; razvoj održivih i klimatski otpornih sistema za proizvodnju hrane; i dovođenje u vezu Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja sa iskorenjivanjem gladi u Srbiji (Isto).

Novi nacionalni akcioni plan za decu nije usvojen, iako je usvajanje najavljeno još 2019. godine. Takođe, zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta i dalje se na-

lazi u fazi nacрта. Na predlog Ministarstva za brigu o porodici i demografiju, VRS je usvojila Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom u maju 2023. godine.²⁵ Izmene se odnose na izjednačavanje statusa majki preduzetnica sa ostalim trudnicama i porođiljama, a na osnovu odluke Ustavnog suda. Period na osnovu kojeg se računa osnovica za obračun novčane nadoknade porođiljama i dalje ostaje predmet rasprave među zainteresovanim stranama. Ostale restriktivne stavke Zakona razmatrane u prethodnim izveštajima ostaju nerešene.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom kontekstu **nije bilo konkretnog napretka** u smislu osnivanja novih tela ili unapređenja međusektorske saradnje neophodne za dostizanje COR 2. Institucionalni mehanizmi koji se odnose na COR 2 nisu unapređeni u prethodnom periodu. Isto kao u prethodnom periodu, nije formirano nijedno novo nacionalno telo koje bi se bavilo rešavanjem pitanja iskorenjivanja gladi i dostupnosti hrane za sve. Ministarstvo za brigu o porodici i demografiji nema u svojoj nadležnosti rešavanje problema nehranjenosti i iskorenjivanja gladi u Srbiji (VRS, 2022a).

Prema „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“, **ne postoje podaci o napretku u ostvarenju COR 2 u Srbiji**, pa se rezultati mogu pratiti samo na osnovu dostupnih vrednosti indikatora održivog razvoja koji se prate u okviru ovog cilja (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

25 Zakon je obrađen zbog njegove važnosti, iako izlazi iz izveštajnog perioda.

Preporuke

- 1.** Revidirati Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine, u okviru koje bi osnovni ciljevi bili udvostručavanje poljoprivredne aktivnosti i prihoda malih proizvođača hrane, a posebno žena, razvoj održivih i klimatski otpornih sistema za proizvodnju hrane i dovođenje u vezu Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja sa iskorenjivanjem gladi u Srbiji.
- 2.** Usvojiti nova unapređenja Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, kako bi se dalje unapredila inkluzivnost i iznos finansijske pomoći relevantnoj ciljnoj grupi.
- 3.** Usvojiti Strategiju za smanjenje siromaštva, u okviru koje će se jedan od ciljeva odnositi na iskorenjivanje gladi u Srbiji.
- 4.** Usvojiti novi nacionalni plan akcije za decu i proširiti obuhvat strateškog okvira kojim će biti utvrđene mere za okončanje svih oblika neuhranjenosti dece mlađe od pet godina.
- 5.** Usvojiti Zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.

Cilj održivog razvoja 5:

RODNA RAVNOPRAVNOST



Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice

U avgustu 2022. godine VRS je usvojila AP za 2022. i 2023. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine. Budući da AP polazi od ciljeva i mera definisanih u Strategiji rodne ravnopravnosti, sve manjkavosti na koje je ukazano u našem prošlogodišnjem izveštaju (Strategija pokriva pet od osam potciljeva u okviru COR 5, a postavljene ciljne vrednosti su daleko ispod nivoa koji je predviđen Agendom 2030) prenete su u AP. Pored toga, AP nije u skladu sa ZPS, i to članom 19, stav 1, tačka 5, budući da nisu procenjena potrebna finansijska sredstva za 12 od 18 mera definisanih u AP, što je ključna prepreka za realizaciju planiranih mera i aktivnosti. Akcioni plan obiluje nizom drugih manjkavosti u pogledu planiranja: za neke pokazatelje ishoda nisu navedene početne i ciljne vrednosti (npr. od osam pokazatelja ishoda kod mere 1.4, za šest nisu navede-

ne početne i ciljne vrednosti) i ciljne vrednosti su iskazane kao postojeće stanje, što potpuno obesmišljava pojam ciljne vrednosti kao nečeg čemu se teži i do čega će se doći realizacijom mera i aktivnosti (npr. ciljna vrednost posebnih ciljeva 1, 2 i 3 za indeks rodne ravnopravnosti [ukupni i po domenima] za 2023. godinu je indeks rodne ravnopravnosti u 2020. godini; mnoge ciljne vrednosti su postavljene veoma nisko [neambiciozno], pa samim tim neće dovesti do promena [npr. ciljna vrednost u 2023. za učešće žena u preduzetništvu od 34% svega je 2,3 procentna poena veća nego u 2014. godini, a za pokazatelj ishoda mere 3.1: „broj zdravstvenih usluga koje su u potpunosti dostupne i pristupačne“, postavljene ciljne vrednosti za 2022. i 2023. su „vrednost iz 2019.“ i „vrednost iz 2022.“!).

U 2022. godini usvojena su dva podzakonska akta Zakona o rodnoj ravnopravnosti:

Pravilnik o vođenju evidencije i izveštavanju o ostvarivanju rodne ravnopravnosti i Pravilnik o izradi i sprovođenju plana upravljanja rizicima od povrede principa rodne ravnopravnosti. Pravilnikom o vođenju evidencije i izveštavanju o ostvarivanju rodne ravnopravnosti uređuje se sadržina i način dostavljanja izveštaja o ostvarivanju rodne ravnopravnosti, kao i izgled obrazaca na kojima organi javne vlasti i poslodavci, kao i tela za rodnu ravnopravnost, evidentiraju podatke razvrstane po polu. Pravilnikom o izradi i sprovođenju plana upravljanja rizicima od povrede principa rodne ravnopravnosti (u daljem tekstu: Plan upravljanja rizicima), a koji se odnosi na organe javne vlasti, uređeni su način izrade, sadržaj i rokovi za donošenje i sprovođenje Plana upravljanja rizicima, sadržaj, rokovi i način dostavljanja izveštaja o sprovođenju Plana upravljanja rizicima, kao i način vršenja nadzora od strane ministarstva. Prema članu 66, stav 7 Zakona o rodnoj ravnopravnosti, nadležno ministarstvo²⁶ izrađuje zbirni izveštaj o stanju u oblasti ostvarivanja rodne ravnopravnosti i dostavlja ga VRS, najkasnije do 1. marta tekuće godine za prethodnu godinu, radi usvajanja. Iako zbirni izveštaj treba da bude dostupan na internet stranici Vlade i MLJMPDD, to nije bio slučaj do trenutka pisanja ovog izveštaja. Jedan od razloga neispunjavanja ove obaveze vidimo u potkapacitiranosti Sektora za antidiskriminacionu politiku i unapređenje rodne ravnopravnosti koji je, prema podacima iz Informatora o radu MLJMPDD, u junu 2022.

godine imao osam zaposlenih (sedam državnih službenika i jednog nameštenika), od kojih su troje rukovodioci/teljke. Naime, procenjeni broj subjekata koji su u obavezi da dostave Ministarstvu godišnje izveštaje o ostvarivanju rodne ravnopravnosti (organi javne vlasti i poslodavci koji zapošljavaju 50 i više zaposlenih) jeste preko 5.300.²⁷

Zakon o rodnoj ravnopravnosti u članu 12, stav 2 propisuje da podaci o neplaćenom kućnom radu koje prikuplja, evidentira i javno objavljuje republički organ nadležan za statistiku, predstavljaju zvaničnu statistiku RS. Međutim, u Srednjoročnom planu RZS za period od 2023. do 2025. godine nije planirano prikupljanje i objavljivanje podataka o neplaćenom radu, kao ni objavljivanje godišnjih statističkih podataka o stanju rodne ravnopravnosti u skladu sa članom 66, stav 10 Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“, data je ocena u okviru COR 5 u Srbiji o **umerenom napretku**, uz komentar da postoje izazovi u ostvarenju rodne ravnopravnosti. Za dva indikatora („učešće žena među poslanicima u parlamentu“ i „učešće žena među IKT stručnjacima“) ocenjeno je da je Srbija **na putu da ostvari ciljne vrednosti u 2030. godini**, kod indikatora „učešće stanovništva koje je neaktivno zbog brige o drugima“ zabeleženo je nazadovanje, dok kod dva indikatora postoji **stagnacija** („rodni jaz u zaposlenosti“ i „učešće žena na seniorskim rukovodećim pozicijama“).

26 Nadležnost za oblast rodne ravnopravnosti trenutno ima MLJMPDD.

27 Prema podacima RZS (baza podataka Strukturne poslovne statistike), broj privrednih subjekata u nefinansijskom sektoru koji imaju 50 i više zaposlenih bio je 3.634 u 2021. godini. Prema Odluci o maksimalnom broju zaposlenih na neodređeno vreme u sistemu državnih organa, sistemu javnih službi, sistemu Autonomne pokrajine Vojvodine i sistemu lokalne samouprave za 2017. godinu („Sl. glasnik RS“, br. 61/2017, 82/2017, 92/2017, 111/2017, 14/2018, 45/2018, 78/2018, 89/2018, 102/2018, 30/2019, 42/2019, 59/2019, 79/2019, 84/2019 i 88/2019), broj subjekata u sistemu državnih organa i sistemu javnih službi kod kojih je maksimalan broj zaposlenih na neodređeno vreme 50 i više jeste 1.687.

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 5.1 i 5.4

U okviru COR 5, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioriteta potcilja koja treba ispuniti do 2030. godine (Beogradska otvorena škola et al., 2020).

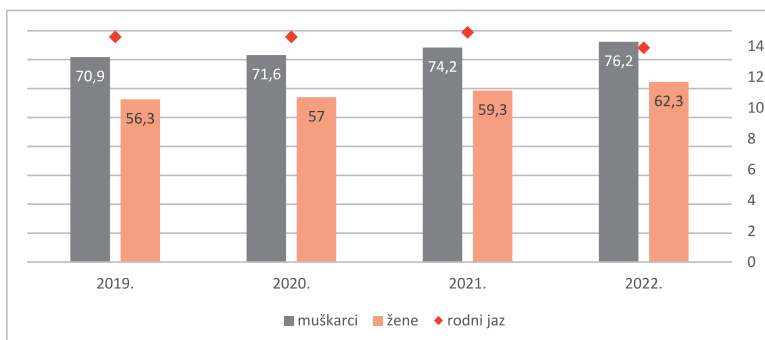
Prioritetni potcilj	5.1: Okončati svuda i sve oblike diskriminacije žena i devojčica.	5.4: Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite, te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici	
Pokazatelj	Potpuno otklanjanje rodnog jaza u stopama zaposlenosti – sa 13,9 procentnih poena na 0.	Potpuno otklanjanje jaza u zaradama između muškaraca i žena – sa 9,6% na 0%.	Smanjenje stope neaktivnosti zbog brige o drugima na 6%.

Prioritetni potcilj 5.1

U 2022. godini, u odnosu na 2021. godinu, došlo je do **smanjenja rodnog jaza** u stopama zaposlenosti za jedan procentni poen (sa 14,9 na 13,9 procentnih poena). Do smanjenja platnog jaza došlo je zbog većeg rasta zaposlenosti među ženama (za 3,8%) nego među muškarcima (za 1,5%). U poređenju sa zemljama EU, relativni položaj Srbije je nepovoljniji nego 2020. godine, budući da je u 2020. godini veći rodni

jaz bio u sedam članica EU (Češka, Poljska, Mađarska, Rumunija, Italija, Grčka i Malta), a u 2022. godini četiri države EU imaju veći rodni jaz u zaposlenosti od Srbije (Češka, Rumunija, Italija i Grčka). U poređenju sa zemljama EU, niže stope zaposlenosti muškaraca u 2022. bile su u Belgiji, Španiji, Italiji i Hrvatskoj, a niže stope zaposlenosti žena u Rumuniji, Grčkoj i Italiji.

Grafikon 1. Stope zaposlenosti muškaraca i žena (u %) starosti 20–64 godine i rodni jaz u zaposlenosti (u procentnim poenima), Srbija, 2019–2022.



Izvor podataka: Eurostat, LFS Database

Nije moguće proceniti napredak u smanjenju platnog jaza između muškaraca i žena, jer su poslednji podaci dostupni za Srbiju iz 2018. godine. Republički zavod za statistiku ne objavljuje podatke o mesečnim, kvartalnim i godišnjim zaradama razvrstane po polu. Podaci o prosečnim zaradama razvrstani po polu objavljuju se jednom godišnje, za mesec septembar (Tabela 1), na osnovu podataka iz godišnjeg istraživanja o zaradama i časovima rada (RAD-1/G).

Zarade žena u odnosu na zarade muškaraca niže su u posmatranom periodu, pri čemu se razlika povećava iz godine u godinu, tako da su u septembru 2020. zarade žena bile za 10% niže od zarada muškaraca, a u septembru 2022. godine razlika je bila 15%. U odnosu na nivo kvalifikacija, najveće razlike su kod visokoobrazovanih žena, koje imaju za četvrtinu niže zarade od muškaraca sa istim nivoom kvalifikacija.

Tabela 1. Prosečna neto zarada u septembru prema polu i nivou kvalifikacija, 2019–2022.

		Prosečne zarade u dinarima				Zarada žena u odnosu na zaradu muškaraca (%)			
		2019.	2020.	2021.	2022.	2019.	2020.	2021.	2022.
Ukupno	Muško	56.516	62.705	69.048	80.488	89	90	88	85
	Žensko	50.459	56.264	60.744	68.639				
Nivo 0 i 1	Muško	35.608	37.987	42.792	48.235	85	89	85	85
	Žensko	30.318	33.896	36.490	40.782				
Nivo 2	Muško	39.301	42.850	47.716	56.092	82	88	84	78
	Žensko	32.105	37.524	39.864	43.843				
Nivo 3	Muško	41.876	45.848	50.760	58.518	80	85	81	80
	Žensko	33.682	38.973	41.251	46.981				
Nivo 4	Muško	49.970	55.657	61.312	72.297	85	87	86	82
	Žensko	42.406	48.153	52.855	59.402				
Nivo 5	Muško	59.564	69.767	72.631	82.680	83	84	85	84
	Žensko	49.550	58.540	61.691	69.634				
Nivo 6	Muško	74.914	85.880	96.694	110.820	82	80	78	76
	Žensko	61.285	68.543	75.477	83.735				
Nivo 7 i 8	Muško	93.998	105.154	115.218	130.807	79	77	75	74
	Žensko	73.868	81.458	86.300	97.187				

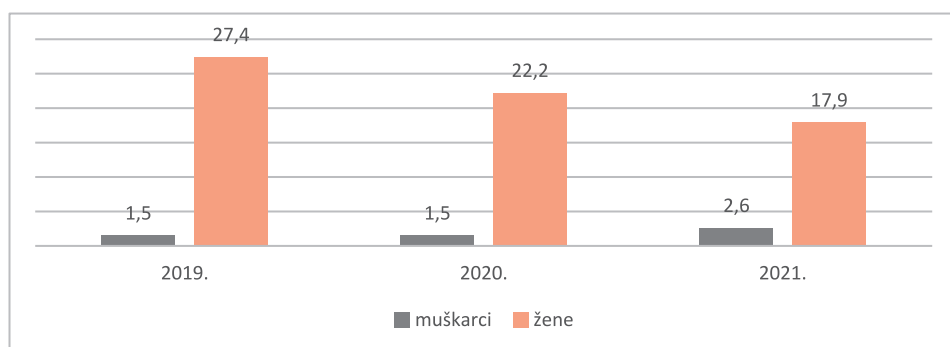
Izvor podataka: Republički zavod za statistiku

Prioritetni potcilj 5.4

U pogledu razloga za odsustvo sa tržišta rada zbog brige o drugima, u 2021. godini je došlo do promene u odnosu na prethodne godine (Grafikon 2). Učešće žena koje su izvan radne snage zbog brige o drugima, a žele da rade, **smanjeno** je za 4,3 procentna poena u odnosu na 2020.

godinu (sa 22,2% na 17,9%), dok je učešće muškaraca koji brinu o drugima povećano sa 1,5% na 2,6%. Međutim, kao i prethodnih godina, među osobama koje ostaju van radne snage zbog brige o drugima većinu čine žene (90,3%).

Grafikon 2. Stope neaktivnosti zbog brige o drugima (osobama sa invaliditetom i deci) stanovništva 20–64 godine (kao % stanovništva van radne snage koji želi da radi) prema polu, 2019–2021.



Izvor podataka: Eurostat, LFS Database

Podaci iz Istraživanja o korišćenju vremena u 2021/2022. (Tabela 2) pokazuju da su žene ukupno provele u radu (plaćenom i neplaćenom) šest sati i 32 minuta, a muškarci šest sati i 12 minuta. U poređenju sa podacima iz 2015. godine, žene provode 42 minuta manje u obavljanju posla, a muškarci 19 minuta manje. U obavljanju **neplaćenih poslova** žene provode dvostruko više vremena nego muškarci, pri čemu, u odnosu na ukupno vreme provedeno u radu, žene troše 64% vremena na obavljanje neplaćenih poslova, dok muškarci većinu vremena (66%) provedu obavljajući plaćene poslove. U odnosu na 2015. godinu, i muškarci i žene provode

manje vremena u plaćenim poslovima (24 i 10 minuta respektivno), dok su na neplaćenim poslovima žene radile 32 minuta manje, a muškarci pet minuta više nego pre šest godina. Smanjuje se učešće stanovništva koje obavlja plaćene poslove, dok se povećava učešće u obavljanju neplaćenog rada. U 2021. godini **plaćene poslove** obavljala je samo trećina žena i nešto manje od polovine muškaraca. Neplaćene poslove obavljalo je 93% žena i 77% muškaraca, pri čemu je, u odnosu na 2015. godinu, učešće muškaraca u neplaćenom radu povećano za devet procentnih poena, a učešće žena za tri procentna poena.

Tabela 2. Prosečno vreme i učešće stanovništva u obavljanju plaćenog i neplaćenog rada prema polu, svi dani, 2015. i 2021/2022.

		Prosečno vreme		Učešće stanovništva u obavljanju aktivnosti	
		2021. u satima	Razlika u minutama 2021–2015.	2021. u %	Razlika u p. p. 2021–2015.
Plaćeni posao	Žene	02.23	- 10	33	- 2
	Muškarci	03.57	- 24	48	- 7
Neplaćeni posao	Žene	04.09	- 32	93	3
	Muškarci	02.03	5	77	9

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku

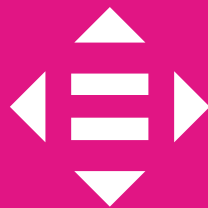
Napomena: prikazani podaci odnose se na sva anketirana lica u RS i predstavljaju dnevno prosečno vreme koje je provedeno u navedenoj aktivnosti.

Preporuke

1. Obezbediti primenu Zakona o rodnoj ravnopravnosti i pratećih podzakonskih akata jačanjem kapaciteta organizacione jedinice MLJMPDD koja je nadležna za oblast rodne ravnopravnosti.
2. Prilikom izrade novog AP za sprovođenje Strategije rodne ravnopravnosti, postaviti ciljne vrednosti tako da budu usklađene s vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast rodne ravnopravnosti.
3. Izmeniti propise u oblasti zvanične statistike tako da se uvede obaveza razvrstavanja podataka prema polu i uključivanje rodne perspektive u delu koji reguliše proizvodnju i diseminaciju statističkih podataka.

Cilj održivog razvoja 10:

SMANJENJE NEJEDNAKOSTI



Smanjiti nejednakost unutar i između država

U domenu javnih politika, prethodni „Izveštaj o pripremljenosti Srbije za sprovođenje Agende 2030“ konstatovao je da su ključna strateška dokumenta u ovoj oblasti, poput ESRP, davno istekla, a da nova nisu doneta. S druge strane, istaknuto je da se postojeće strategije i akcioni planovi ili uopšte **ne bave nejednakostima ili to čine samo deklarativno**. Kada je reč o zakonskom okviru, tadašnje promene bile su ocenjene načelno pozitivno, ali je istaknuto da je oblast socijalnih karata i dalje **neadekvatno regulisana**. Pored toga, u prethodnom izveštaju nisu identifikovane

nikakve promene u institucionalnom okviru,²⁸ čime je ponovljen zaključak iz prvog „Izveštaja o pripremljenosti Srbije za sprovođenje Agende 2030“ da postojeći resursi za ostvarivanje tog cilja nisu odgovarajući i da ne postoje mehanizmi koji se izričito odnose na smanjenje nejednakosti.

Kada je reč o promenama u strateškom okviru, novi ESRP, kao krovni planski dokument u ovoj oblasti, još uvek nije donet niti postoje indicije da će se to u budućnosti promeniti. Isto važi i za Nacionalni plan oporavka i obnove, koji su do sada usvojile

28 Prema Zakonu o ministarstvima, nijedna institucija na ovom nivou nije izričito nadležna za pitanja nejednakosti. Međutim, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja delimično je nadležno, dok je, u operativnom smislu, Socijalno-ekonomski savet (SES) preuzeo neke od nadležnosti Ministarstva. Pored ovih tela, pitanjima nejednakosti bavi se i Fiskalni savet, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, kao i Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva.

sve zemlje članice EU,²⁹ kao i za Strategiju reintegracije povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji. U međuvremenu, donet je novi AP za period 2022–2023. za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost 2021–2030. Međutim, ciljne vrednosti pokazatelja za ostvarivanje ciljeva su, u najmanju ruku, postavljene nejasno i nelogično. Primera radi, kao pokazatelj za ostvarivanje posebnog cilja 1 (smanjivanje rodnog jaza u nauci i obrazovanju) određen je indeks rodne ravnopravnosti čija se vrednost određuje u izveštaju koji se objavljuje na svake dve godine.³⁰ Međutim, kao ciljanu vrednost za 2023. godinu AP navodi samo „podatke i vrednosti indeksa rodne ravnopravnosti iz 2020. godine, a koji će biti dostupni u 2030. godini“ (VRS, 2022b). Iako ciljane vrednosti po definiciji treba budu normativne prirode, nejasno je zašto AP meša normativno i deskriptivno, odnosno zašto nemamo jasnu ciljanu vrednost koju treba dostići u 2023. godini ovako važnim indikatorom u oblasti smanjivanja nejednakosti. Treba dodati i to da je istekao AP za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom za period 2021–2022, a da nije donet novi. Pored toga, u međuvremenu je doneta Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine, kao i AP za period 2022. do 2030. godine. Međutim, iako Opšti cilj Strategije podrazumeva *izjednačene* mogućnosti za pripadnike grupa koje su u riziku od diskriminacije da na *ravnopravnoj* osnovi sa drugima uživaju sva ljudska prava i slobode, dva ključna cilja do 2030. godine jesu: da

procenat građana i građanki koji smatraju da je diskriminacija prisutna u RS padne na 20%, a da procenat koji smatra da je diskriminacija u RS u potpunosti sankcionisana poraste na 40% (MLJMPDD, 2022). Prema tome, nije jasno kako je moguće da se, s jedne strane, govori o *jednakim* mogućnostima i *ravnopravnosti*, dok se, s druge, kao *poželjna*, odnosno ciljna vrednost planira da petina građana smatra da je diskriminacija prisutna, a da manje od polovine građana smatra da je potpuno sankcionisana. Prema tome, iako se Strategija na jednom mestu poziva na Agendu 2030, može se zaključiti da je posvećenost njenom ostvarivanju samo deklarativna i da se ne vidi u postavljenim ciljevima. Pored toga, doneta je Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja za period 2022–2030, kao i AP za period 2022–2024. Međutim, u konsultacije za sastavljanje ove strategije nisu uključeni neki od važnih aktera civilnog društva koji su u javnosti prepoznati kao oni koji se specifično bave poboljšanjem položaja Roma, poput, na primer, pokreta Opre Roma (Vreme, 2022).

Kada je reč o zakonskom okviru, u 2022. godini usvojen je Zakon o socijalnom preduzetništvu kojim se, između ostalog, cilja na popravljnje položaja društveno osetljivih grupa i samim tim na smanjivanje nejednakosti. Ovim zakonom postavljen je pravni okvir za sektor u kojem posluje oko 500 preduzeća i definisani su kriterijumi i postupak za ostvarivanje zvaničnog statusa socijalnog preduzetnika, kao preduslov da od države, opština i drugih potencijal-

29 Evropska komisija je kroz Mehanizam oporavka i otpornosti pripremila paket pomoći za svaku od zemalja članica. Uslov za dobijanje pomoći je da svaka država članica pripremi sopstveni plan za oporavak i otpornost. Primera radi, Srbiji susedna Hrvatska je usvojila *Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021–2026*, koji je EK odobrila u julu 2021. godine.

30 Poslednji izveštaj je iz 2021. godine i koristi podatke za 2018. godinu.

nih finansijera dobije finansijsku podršku u svom poslovanju, kao i da ostvari poreske olakšice i vrednovanje u javnim nabavkama (NSRS, 2022). Međutim, iako je prošlo skoro godinu dana od donošenja Zakona, Vlada Srbije još uvek nije usvojila program (kao ni ostale podzakonske akte) po kom taj zakon treba da se sprovodi.

Kada je reč o izmenama u institucionalnom okviru, prema članu 60 Zakona o rodnoj ravnopravnosti, osnovan je Savet za rodnu ravnopravnost kao savetodavno telo Vlade u koje je uključeno civilno društvo. Pored toga, na osnovu člana 20. Zakona o

socijalnom preduzetništvu, doneta je odluka o osnivanju Saveta za socijalno preduzetništvo koji obavlja ključne poslove u ovoj oblasti.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ ocenjeno je da je Srbija „**na putu ili održava napredak**“ u postizanju **COR 10**. Napredak je zabeležen u Gini koeficijentu. Ukoliko pak pogledamo najsvježije podatke s Evrostata za 2021. godinu, Gini u Srbiji se ne smanjuje u poslednje tri godine i među najvišima je u Evropi (Eurostat, 2022).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 10.1

U okviru COR 10, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisan je jedan prioritetni potcilj koji treba ispuniti do 2030.

Prioritetni potcilj	10.1: Do 2030. godine progresivno postići i održati rast dohotka najsiromašnijih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka	
Pokazatelj	Stopa izražene materijalne deprivacije najsiromašnijih 40% građana smanjena sa 28% na 10%, u skladu s evropskim prosekom	Procenat najsiromašnijih 40% građana koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše smanjen sa 17,7% na 10%, u skladu s evropskim prosekom

Prema poslednjim podacima Evrostata iz 2020. godine, Srbija uopšte **nije promeni-la svoj položaj** kada je reč o stopi izražene materijalne uskraćenosti za 40% najsiromašnijih građana (I i II kvartil), koja, kao što se vidi na Grafikonu 3, kao i prethodne go-

dine, iznosi 28%, što je jako daleko od zacrtanih 10%. Pored toga, treba napomenuti da Srbija, prema ovom indikatoru, spada u 10 najgorih evropskih zemalja za koje su javno dostupni podaci.

Grafikon 3. Stopa izražene materijalne uskraćenosti, najsiromašnijih 40% stanovništva, 2020.

Izvor: kalkulacije autora na osnovu podataka Evrostat

Kao što se vidi na Grafikonu 4, Srbija **je ostvarila određeni pomak** kada je reč o procentu najsiromašnijih 40% koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše, koji je, u odnosu na 2020. godinu, smanjen u 2021. godini sa 16,5% na 14,0% (iako još uvek nije dostignut zacrtani cilj od 10%). Potencijalni razlog za to, s jedne strane, jeste da su velika vanredna ulaganja države u medicinske objekte i opremu te podizanje plata zdravstvenim radnicima urodili

plodom, dok, s druge strane, može da se tvrdi se u 2021. godini smanjio broj osoba sa lošim zdravljem baš zato što su siromašniji više umirali. Iako ni za jednu tvrdnju nemamo podatke koji bi je potkrepili, to može biti tema za neka dublja istraživanja. Ipak, ostaje otvoreno pitanje zašto se čekala pandemija covid 19 da se obnovi godinama zanemarivana zdravstvena infrastruktura.

Grafikon 4. Udeo stanovništva koje procenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše, najsiromašnijih 40%, 2021.



Izvor: kalkulacije autora na osnovu podataka Evrostata

Preporuke

1. Usvojiti Plan nacionalnog ekonomskog oporavka u skladu s aktuelnim evropskim politikama, kao i svim relevantnim potciljevima u okviru COR 10.
2. Usvojiti novi ESRP koji razmatra sve relevantne aspekte smanjenja nejednakosti, uključujući nejednakosti bogatstva, dohotka, potrošnje i pristupa osnovnim uslugama (zdravstvo, obrazovanje, kultura itd.).
3. Usvojiti izmenu Zakona o porezu na dohodak građana u skladu s preporukama Fiskalnog saveta tako da se nominalna poreska stopa poveća s 10% na 20%, uz povećanje neoporezivog dela na 40.000 dinara, što bi uticalo na smanjenje fiskalnog tereta najnižih zarada i, samim tim, na smanjenje nejednakosti.
4. Izmenama Zakona o socijalnoj zaštiti uticati na smanjenje broja lica koja žive ispod nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva, i to povećanjem nadoknade za domaćinstva bez prihoda i obezbeđivanjem pomoći domaćinstvima s primanjima (barem do nivoa nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva).
5. Izmenama Zakona o ministarstvima jasno odrediti instituciju nadležnu za pitanja nejednakosti i eksplicitno navesti distributivnu i redistributivnu politiku kao nadležnost Ministarstva finansija.

6. Pokrenuti proces konsultacija u vezi s predlogom novog sistema oporezivanja koje su dali autori Arandarenko, Krstić i Žarković-Rakić, kojim bi se napustio postojeći sistem oporezivanja koji zasebno prati prihode od rada i kapitala u korist poreza koji bi kombinovao prihode od rada i prihode od kapitala i oporezivao ih po progresivnoj poreskoj stopi (npr. od 10% do 30%).
7. Uvesti porez na nasleđstvo po ugledu na razvijene evropske države s neoporezivim delom do određene sume (recimo, pola miliona evra) i progresivnim stopama koje bi išle do 50%.
8. Povećati obuhvat predškolskog vaspitanja, posebno u ruralnim područjima, kako bi se smanjila nejednakost u obrazovanju na duže staze.
9. Učiniti dečji dodatak univerzalnim po ugledu na Hrvatsku i Sloveniju.
10. Uvesti socijalne penzije za starije građane koji nisu korisnici uobičajenih starosnih penzija.
11. Uneti dodatne izmene Zakona o finansijskoj podršci porodici s decom tako da se propiše minimalna naknada za period nege deteta, kao i roditeljski dodatak na peto (i svako sledeće) dete.
12. Izmenama Zakona o socijalnoj zaštiti preispitati i potencijalno smanjiti broj uslova (pre svega imovinskih) za ostvarenje socijalne pomoći, kako bi se unapredio obuhvat socijalno ugroženih građana koji inače ne ispunjavaju sve uslove.
13. Uskladiti iznos socijalne pomoći tako da bude u skladu s članom 13 Evropske socijalne povelje, tako da pomoć prelazi granicu siromaštva, odnosno da omogućava zadovoljavanje osnovnih troškova, poput zakupnine u socijalnim stanovima i računa za komunalne usluge.
14. Doneti AP za sprovođenje Strategije javnog zdravlja u kome bi se navela lista neophodnih koraka za ostvarivanje ciljeva iz Strategije, pre svega unapređenja zdravlja osetljivih grupa.
15. Usvojiti program za sprovođenje Zakona o socijalnom preduzetništvu.

Prioritetna celina 3: Dostizanje evropskog nivoa demokratije, vladavine prava i kvaliteta institucija

Funkcionalne institucije zasnovane na principima „dobre uprave“ i poštovanje vladavine prava neophodni su uslovi za ostvarenje i očuvanje ljudskih prava. U vezi s tim, od posebnog je značaja ostvarivanje COR 16, koji podrazumeva izgradnju funkcionalnih i odgovornih institucija na svim nivoima, pristup pravdi za sve i promovisanje miroljubivog i uključujućeg društva za održivi razvoj. Cilj održivog razvoja 16 je kompatibilan i s političkim i institucionalnim prioritetima u procesu pregovora Srbije i EU.

Cilj održivog razvoja 16:

MIR, PRAVDA I SNAŽNE INSTITUCIJE



Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve, i izgraditi delotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima

Pravni, strateški i institucionalni okvir

Pravni okvir za COR 16 je **delimično unapređen** u prethodnom periodu. Najveću promenu pravnog okvira podrazumeva ustavna reforma pravosuđa koja je, uz obimno kašnjenje, realizovana u skladu sa AP za Poglavlje 23 i koja je bila jedna od obaveza Srbije na putu ka članstvu u EU kako bi se zakonodavstvo uskladilo s evropskim. Nakon što je u novembru 2021. NSRS usvojila **Akt o promeni Ustava Republike**

Srbije, te izglasala Predlog Ustavnog zakona za njegovo sprovođenje, kao i Predlog odluke o raspisivanju referenduma, građani su na referendumu održanom u januaru 2022. godine većinom glasali za potvrđivanje Akta o promeni Ustava.³¹ Ustavne promene odnosile su se na deo o pravosuđu – na izbor sudija i tužilaca, koje više neće birati NSRS, već Visoki savet sudstva i Visoki savet tužilaštva, i na preimenovanje

31 Na referendumu je glasalo 1.995.215 birača, od 6.510.323 koji su upisani u birački spisak, a za promenu Ustava glasalo je 59,62%.

Vrhovnog kasacionog suda u Vrhovni sud. Evropska unija i Venecijanska komisija, kao stručno telo Saveta Evrope, ocenili su izmene Ustava Republike Srbije pozitivno, budući da bi trebalo da doprinesu procesu evropskih integracija Srbije. Početkom 2023. godine usvojeno je pet pravosudnih zakona kojima se sprovode ustavni amandmani. Set propisa obuhvata Zakon o sudijama, Zakon o uređenju sudova, Zakon o Visokom savetu sudstva, Zakon o Visokom savetu tužilaštva i Zakon o javnom tužilaštvu. Ovi zakoni su usvojeni u konsultacijama sa Venecijanskom komisijom i kroz participativan proces, a EU ih je ocenila kao korak napred u procesu evropskih integracija RS.

Krajem 2021. godine usvojene su izmene i dopune **Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja** (NSRS, 2021), takođe u skladu sa agendom iz Revidiranog AP za Poglavlje 23. Među najznačajnijim novinama izdvaja se proširenje kruga subjekata koji podležu obavezama iz Zakona, to jest organa javne vlasti, unapređenje sistema izrade i objavljivanja informatora o radu organa vlasti u skladu sa principom proaktivne transparentnosti, unapređenje statusne i funkcionalne nezavisnosti, kao i ovlašćenja Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i uspostavljanje mehanizma sprečavanja zloupotrebe prava tražilaca informacija od javnog značaja. S druge strane, stručna javnost u Srbiji ukazala je na to da se predloženim zakonskim rešenjima u određenim aspektima smanju-

je stečeni nivo prava na pristup informacijama od javnog značaja, poput uvećanja broja osnova za ograničenja prava na pristup informacijama.³²

Početkom 2022. godine usvojeni su **Zakon o finansiranju političkih aktivnosti** i izmene i dopune **Zakona o sprečavanju korupcije**, i to svega nekoliko meseci nakon prethodnih izmena i dopuna koje su usvojene u septembru 2021. godine u cilju ispunjavanja preporuka Grupe država za borbu protiv korupcije (GRECO). Izmenama Zakona o sprečavanju korupcije iz 2022. godine narodni poslanici, poslanici u skupštini autonomne pokrajine i odbornici u skupštini JLS izuzeti su od odredbe da pri iznošenju stavova moraju da predoče javnosti i sagovornicima da li to čine u ime organa u kojem vrše funkciju ili u ime političke stranke.³³ Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti uređuju se izvori i način finansiranja, kao i evidencija i kontrola finansiranja političkih aktivnosti političkih stranaka, koalicija i grupa građana. Zakon o finansiranju političkih aktivnosti je usaglašen sa određenim brojem preporuka Kancelarije Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) za demokratske institucije i ljudska prava, ali su potrebna dalja usklađivanja sa drugim preporukama OEBS-a i GRECO, pre svega u domenu transparentnog finansiranja predizbornih aktivnosti, vođenja kampanje od strane funkcionera, te sankcija za neadekvatno izveštavanje.

Strateški okvir je u velikoj meri već bio zaokružen usvajanjem ključnih dokumenata javnih politika, ali u izveštajnom periodu nije bilo mnogo aktivnosti na usvajanju

32 „Izмене Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja – novi Nacrt ugrožava dostignuti nivo prava građana”, dostupno na <https://www.transparentnost.org.rs/sr/aktivnosti-2/naslovna/11999-izmene-zakona-o-slobodnom-pristupu-informacijama-od-javnog-znacaja-novi-nacrt-ugrozava-dostignuti-nivo-prava-gradjana>

33 Zakon o sprečavanju korupcije, „Službeni glasnik RS”, br. 35/2019–6, 88/2019–3, 11/2021–3 (autentično tumačenje), 94/2021–3, 14/2022–47.

preostalih planskih dokumenata. U januaru 2022. godine je usvojena **Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije** za period od 2022. do 2030. godine,³⁴ čiji opšti cilj predviđa izjednačene mogućnosti za pripadnike grupa koje su u riziku od diskriminacije da na ravnopravnoj osnovi sa drugima uživaju sva ljudska prava i slobode, kao i unapređenu efikasnost sistema prevencije i zaštite od diskriminacije u svim oblastima i na svim nivoima. Takođe, VRS je u februaru 2022. godine usvojila Strategiju za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2022–2030. godine, čiji je opšti cilj da se osnaže postojeći i uvedu novi mehanizmi za stvaranje podsticajnog okruženja za delovanje OCD. Po usvajanju Strategije, MLJMPDD je kroz inkluzivan proces, koji podrazumeva konsultacije kako sa drugim državnim organima tako i s predstavnicima OCD, naučno-istraživačkih, strukovnih i drugih organizacija, izradilo i AP za sprovođenje Strategije.

S druge strane, nekoliko važnih planskih i strateških dokumenata u oblasti pravosuđa, unutrašnjih poslova i vladavine prava nije više na snazi, pa je potrebno donošenje novih ili ažuriranje postojećih. Od 2018. godine, kada je istekao period važenja prethodne Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, u Srbiji ne postoji strateški dokument koji se posebno bavi ovim pitanjem. Takođe, od 2016. godine, kada je istekao period važenja poslednjeg AP za sprovođenje Strategije policije u zajednici koja je usvojena još 2013. godine, u Srbiji ne postoji strateški dokument koji se posebno bavi ovim pitanjem. Iako je u septembru 2021. godine VRS donela Operativ-

ni plan sprečavanje korupcije u oblastima od posebnog rizika u cilju da se premosti period do donošenja nove Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije, njeno usvajanje i dalje nije na sednici Vlade. Konačno, Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala je usvojena još 2009. godine, nakon čega je VRS usvojila dokumenta javnih politika koja se odnose na istrage finansijskog kriminala (2015–2016) i borbu protiv visokotehnološkog kriminala (2019–2023).

Kada je reč implementaciji planskih dokumenata, ne postoji uspostavljena praksa redovnog praćenja i evaluacije, sa izuzetkom određenih dokumenata poput Strategije reforme javne uprave i Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, koje imaju precizno definisane mehanizme.

Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave izradilo je posebnu platformu za praćenje reforme javne uprave (RJU), koja uključuje kako Strategiju reforme javne uprave i AP tako i sve ostale planske dokumente, odnosno programe koji su usvojeni u skladu sa Strategijom.³⁵ Pored dinamičnog prikaza, platforma sadrži sekcije dokumenta i strukture, gde su dostupni izveštaji i druge informacije o aktivnostima i procesima u okviru RJU. Ipak, glavni nedostatak platforme su podaci, odnosno baze podataka na osnovu kojih se prikazuju rezultati, a koje nisu ažurne usled neredovnog unosa od strane nadležnih organa. Pored ovog portala, kao glavni vid izveštavanja o sprovođenju planskih dokumenata koriste se redovni godišnji izveštaji koji se izrađuju u skladu sa ZPS. Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave od 2015. godine

34 Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine, „Službeni glasnik RS“, br. 12/2022–58.

35 Platforma je dostupna na: <https://monitoring.mduls.gov.rs>.

redovno objavljuje godišnje izveštaje o implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije reforme javne uprave. Prvi godišnji izveštaji su dostupni i za druga dva ključna planska dokumenta u oblasti RJU – Program za reformu sistema lokalne samouprave³⁶ i Program reforme upravljanja javnim finansijama.³⁷ Kada je reč o AP za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu, početkom 2022. godine je uspostavljena nacionalna platforma kao deo portala eKonsultacije, na kojoj se nalaze sva dokumenta nastala u okviru učešća Srbije u međunarodnoj inicijativi Partnerstva za otvorenu upravu od 2012. godine. Tu su dostupni kako akcioni planovi tako i izveštaji, ali i zapisnici sa svih sastanaka Radne grupe i slično.³⁸ Objavljivanje izveštaja za Program unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom kasni, a ne postoje podaci ni za druga planska dokumenta, poput AP za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja, Strategije za rodnu ravnopravnost i Strategije razvoja informacionog društva i informacione bezbednosti.

Javno su dostupni podaci o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina za 2022. godinu. U cilju praćenja sprovođenja Nacionalne strategije obrazovano je Radno telo za praćenje Nacionalne strategije koje čine predstavnici svih relevantnih institucija koje se bave njenim sprovođenjem. Izveštaji se objavljuju kvar-

talno, a poslednji dostupan je treći izveštaj, koji se odnosi na period od 1. jula do 30. septembra 2022. godine. Ipak, izveštaj ne sadrži kvalitativnu analizu, već obuhvata samo stepen realizacije aktivnosti.

Pozitivan primer je Savet za praćenje sprovođenja Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije, koji je obrazovan kao povremeno radno telo VRS sa zadatkom da prati napredak u izvršenju predviđenih mera i sprovođenju aktivnosti utvrđenih akcionim planovima. Ipak, s obzirom na to da je 2022. godina prva godina primene, prvi godišnji izveštaj se očekuje tek tokom 2023. godine.

Najbolji primer koordinacije implementacije nekog planskog dokumenta je u oblasti RJU, gde postoji Radna grupa koja se redovno sastaje i prati sprovođenje Strategije, odnosno njenog AP i akcionih planova za sve programe.³⁹ Takođe, godinama unazad formalno postoji i Savet za reformu javne uprave, kao politički nivo koordinacije sastavljen na ministarskom nivou, ali ovo telo se retko sastaje i postoji nedovoljna politička koordinacija i podrška procesu.⁴⁰

Konačno, s aspekta institucionalnog okvira nije bilo značajnih izmena tokom 2022. godine, iako su usvojene izmene i dopune **Zakona o ministarstvima**.

36 Izveštaj je dostupan putem linka: <https://monitoring.mduls.gov.rs/downloadFile/?id=11679&type=-doc>.

37 Izveštaj je dostupan putem linka: https://www.mfin.gov.rs/upload/media/4dj7WT_645a069b51aff.pdf.

38 Dokumenta su dostupna putem linka: <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>.

39 Videti detaljnije na: <https://monitoring.mduls.gov.rs/strukture/medjuministarska-projektna-grupa.html>.

40 Detaljnije o strukturi: <https://monitoring.mduls.gov.rs/strukture/savet-za-reformu-javne-uprave.html>.

Ocena napretka prioritetne celine 3 (COR 16)

Prema „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ (Sustainable Development Solutions Network, 2022), Srbija je rangirana na 31. mestu među evropskim zemljama kad je u pitanju generalni učinak u postizanju COR, sa indeksiranim skorom od 61,1 (poređenja radi, skor za grupu zemalja kandidata za članstvo u EU je 57,8, dok je na nivou Centralne i Istočne Evrope 69,6).⁴¹ Kada je u pitanju konkretno COR 16, u izveštaju se navodi da postoje *značajni izazovi* u ostvarivanju ovog cilja, dok je u pogledu progresa istaknuto da Srbija **stagnira**, što potvrđuju i drugi međunarodni izveštaji i vremenski uporedivi indikatori korišćeni za ocenu stanja u nastavku teksta.

Kao i u prethodnom izveštajnom periodu, procena EK iz 2022. godine ukazuje na to da izostaje značajniji napredak u ispunjavanju političkih kriterijuma za članstvo Srbije u EU, odnosno u ključnim oblastima za razvojni prioritet 3. Konkretno, kada su u pitanju funkcionisanje pravosuđa i borba protiv korupcije, ukazuje se na određeni napredak, što je kvalitativno viši nivo ocene u odnosu na izveštaj EK za 2021. godinu. Međutim, u oblastima RJU, osnovnih prava i borbe protiv organizovanog kriminala, konstatuje se, kao i ranije, ograničen napredak, dok na polju slobode izražavanja napretka nema. Dodatno, ocena spremnosti za članstvo ostaje nepromenjena (određeni nivo spremnosti, uz umerenu spremnost za oblast RJU).

Određeni napredak u funkcionisanju pravosuđa ostvaren je, pre svega, zbog usva-

janja ustavnih amandmana u ovoj oblasti, kojima su u većoj meri uvažene preporuke Venecijanske komisije i kojima se pruža dodatna zaštita od političkog uticaja prilikom izbora sudija i tužilaca. Nakon usvajanja ustavnih amandmana početkom 2022. godine, NSRS je početkom 2023. usvojila i set pratećih zakona. Međutim, EK naglašava da još uvek nije moguće govoriti o smanjenju političkog uticaja u praksi i većoj nezavisnosti pravosudnih organa, te da i dalje postoje izazovi kada su u pitanju nepristrasnost, efikasnost i profesionalizam pravosuđa, kao i pristup pravdi. U domenu borbe protiv korupcije, **određeni napredak konstatovan** je kao rezultat daljeg sprovođenja preporuka GRECO Saveta Evrope, odnosno izmena Zakona o sprečavanju korupcije, kojima se jača okvir za preventivno delovanje i suzbijanje sukoba interesa kod narodnih poslanika, sudija i tužilaca. Još uvek se pak čeka na novu strategiju borbe protiv korupcije u Srbiji, kao i na svrsishodan koordinacioni mehanizam za sveobuhvatno sprečavanje i suzbijanje korupcije u zemlji.

Na polju slobode izražavanja **nije zabeležen napredak**, pa i dalje važe preporuke EK iz 2021. godine. Drugim rečima, unapređenje okruženja za slobodu izražavanja, kao i zaštita novinara od pretnji i napada ostaju prioritet, uključujući pravovremeno sprovođenje medijske strategije te jačanje transparentnosti i pravičnosti sufinansiranja medijskog sadržaja od javnog interesa, vlasništva na tržištu medija i medijskog oglašavanja. Konačno, EK konstatuje da je

41 Od ukupno 38 država koje se nalaze na listi, ocenjene su 34 države, a Srbija se nalazi na 31. mestu. Prvih pet mesta zauzimaju Finska, Švedska, Danska, Austrija i Norveška, a među poslednjih pet se, pored Srbije, nalaze Severna Makedonija, Kipar, Bugarska i Turska. Albanija, Bosna i Hercegovina, Lihtenštajn i Crna Gora nisu ocenjene. Lista je dostupna na: <https://eu-dashboards.sdgindex.org/rankings>.

Regulatorno telo za elektronske medije dodelilo četiri nacionalne frekvencije istim televizijskim operaterima kao i u prethodnom periodu, a koji su u više navrata upozoravani na kršenje zakona. S tim u vezi, preporučuje se potpuno transparentno vođenje procesa za petu frekvenciju, uz poštovanje načela medijskog pluralizma.

Kada je u pitanju RJU, strateški okvir ove reforme kompletiran je krajem 2021. godine usvajanjem Programa za unapređenje upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom. Međutim, i dalje nisu sprovedene tri ključne preporuke koje se prenose se iz godine u godinu. Konkretno, i dalje je potrebno raditi na smanjenju prekomernog broja vršilaca dužnosti u organima državne uprave i opredeliti dovoljne resurse za zapošljavanje u upravi koje je zasnovano na načelima zasluga i profesionalizma. Zatim, potrebno je omogućiti da RSJP sprovodi kontrolu kvaliteta radi delotvornog sprovođenja ZPS, kao i uspostaviti jedinstven, sveobuhvatan i transparentan sistem za planiranje i upravljanje kapitalnim projektima.

Konačno, u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala, ostvaren je **ograničen napredak** kada je u pitanju unapređenje mehanizama za praćenje istraga, gonjenja i presuda u ovim slučajevima. S druge strane, ističe se neredovnost u sprovođenju proaktivnih istraga i sistemskog praćenja tokova novca, kao i ograničen broj slučajeva zaplene i konfiskovanja imovine, i pored povećanog broja pokrenutih finansijskih istraga u prethodnom periodu.

Kada se uporede rezultati Globalnih indikatora vladavine (*The Worldwide Governance Indicators – WGI*) iz 2021. godine sa prethodne dve godine, Srbija je ostvarila minimalan napredak u tri od ukupno šest kompozitnih indikatora (Tabela 3).

Međutim, prema ovim pokazateljima, kada se posmatra vremenska serija u periodu 2019–2021. godine, vrednost je samo u sferi delotvornosti vlasti prevazišla onu iz 2019. godine, dok je u ostalim oblastima i dalje na nižem nivou.⁴²

Tabela 3. Globalni indikatori za Srbiju (WGI) za 2021. godinu i poređenje s 2019. i 2020. godinom (rezultati su iskazani u percentilnom rangu)*

	2019.	2020.	2021.
Kontrola korupcije	38,9	38,5	36,1
Delotvornost vlasti	53,4	52,9	55,8
Politička stabilnost i odsustvo nasilja	45,3	42,0	43,4
Kvalitet regulatorne funkcije	60,6	56,7	53,4
Vladavina prava	50,5	51,4	51,0
Pravo glasa i odgovornost	44,0	40,6	41,1

* percentilni rang od 0 do 100, pri čemu je 0 najniži, a 100 najviši rang

Izvor: Globalni indikatori vladavine (*The Worldwide Governance Indicators – WGI*) <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators>

42 Ovi složeni, zbirni indikatori kombinuju stavove velikog broja ispitanika iz redova opšte populacije (građani), privrednika i stručnjaka, u svim državama u kojima se mere. Zasnovani su na preko 30 pojedinačnih izvora podataka koje su proizvele različite istraživačke, nevladine i međunarodne organizacije i privatni sektor.

Prema najnovijim podacima Freedom hausa (Freedom House), odnosno prema izveštajima „Sloboda u svetu“ i „Nacije u tranzitu“, nivo sloboda i stanje demokratije u Srbiji beleže pad u odnosu na prethodni izveštajni period. Na osnovu prvog izveštaja, Srbija je zadržala status *delimično slobodne* zemlje u 2023. godini, sa ukupnim skorom od 60/100 (pad sa 62/100 u odnosu na 2022. godinu, odnosno sa 66/100 u odnosu na 2020. godinu), kao i status *tranzicionog ili hibridnog režima*, sa procentom od 46/100 u 2022. godini (pad sa 48/100 u odnosu na 2021. godinu).

Kao i u prethodnom izveštajnom periodu, među ključne događaje u 2022. godini navode se izbori. U aprilu 2022. održani su predsednički i parlamentarni (vanredno raspisani) izbori, dok su lokalni izbori održani u 13 opština i gradova. Za razliku od parlamentarnih izbora održanih dve godine ranije, nije bilo bojkota opozicionih partija. Na izborima je vladajuća stranka, i pored nešto lošijeg izbornog rezultata i gubljenja apsolutne većine, obezbedila većinu za formiranje Vlade sa koalicionim partnerima, pola godine nakon proglašenja izbornih rezultata. Ističe se da je jedan od razloga za snižavanje rezultata Srbije i taj što je vladajuća

stranka ostvarila prednosti u izbornom procesu u vidu pristrasnosti medija i zloupotrebe javnih resursa. Takođe, navodi se da je tokom 2022. godine došlo do brojnih kršenja slobode okupljanja u Srbiji, uključujući represivne mere lica za koja se pretpostavlja da su povezana sa vlastima. Konačno, kada je u pitanju nivo demokratije, u izveštaju „Nacije u tranzitu“ ističe se da je 2022. godina obeležena zastrašivanjem OCD od strane zvaničnika i provladinih medija, pritiskom na nezavisne medije, kao i povezivanjem organizovanog kriminala i javnih funkcionera.

Kada je u pitanju indeks vladavine prava Svetskog projekta pravde, skor Srbije u 2022. ostao je nepromenjen u odnosu na 2021. godinu (0,49). Bliži osvrt na rezultate ukazuje, međutim, da Srbija ipak nastavlja sa neznatnim, ali kontinuiranim padom po većini pojedinačnih faktora ovog kompozitnog indeksa (Tabela 4). Takođe, na globalnoj rang-listi, Srbija zauzima niže mesto u odnosu na prethodni izveštajni period (83. od 140 država). U pojedinim slučajevima, kao što je faktor *Kontrola moći i delovanja izvršne vlasti* od strane legislative, sudstva, nezavisnih tela i civilnog društva, ili *Otvorenost vlade*, u pitanju je višegodišnji trend pada vrednosti skora za Srbiju.

Tabela 4. Indeks vladavine prava za 2022. i poređenje sa 2020. i 2021. godinom prema osam sastavnih faktora*

		2020.	2021.	2022.
	Ukupni skor	0,50	0,49	0,49
1	Kontrola moći i delovanja izvršne vlasti	0,39	0,38	0,37
2	Odsustvo korupcije	0,44	0,43	0,42
3	Otvorenost i transparentnost vlade	0,47	0,46	0,46
4	Osnovna prava	0,57	0,56	0,55
5	Red i bezbednost	0,77	0,77	0,77
6	Sprovođenje zakona	0,48	0,47	0,46
7	Pravda u civilnim stvarima	0,51	0,50	0,49
8	Pravda u krivičnim stvarima	0,40	0,39	0,39

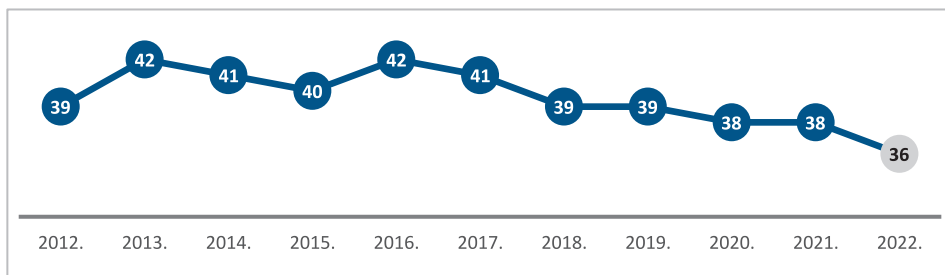
* 0 znači najmanju privrženost vladavini prava, 1 najveću

Izvor: Indeks vladavine prava Svetskog projekta pravde, www.worldjusticeproject.org

Prema indeksu percepcije korupcije (CPI) organizacije *Transparency International*, Srbija je ostvarila najniži rezultat otkad se meri ovaj indeks. Drugim rečima, nakon pada 2020. godine na skor 38, koji je u tom momentu bio najniži u periodu nakon 2012. godine, isti rezultat je ostvaren u 2021, da bi potom bio postignut još niži u 2022. godini (36, Grafikon 5). U pogledu rangiranja, najnoviji rezultati upućuju na to da je Srbija na 101. mestu od ukupno 180 država, što je za sedam mesta niže od poslednjeg izveštajnog perioda (94. mesto u 2020. godini).

Kao razlog najlošijeg rezultata Srbije u istoriji ovog merenja navodi se kontinuirano slabljenje vladavine prava i rastuća

autokratija. Konkretno se ističe i sporost u borbi sa organizovanim kriminalom i nedovoljna autonomija i resursi odgovornih institucija, budući da je srpsko pravosuđe pod snažnim političkim pritiskom, pogotovo u slučajevima koji se odnose na uvezanost visokih zvaničnika i organizovanog kriminala. Među ostalim ključnim problemima koji su uticali na ovakvu procenu ističu se neadekvatno rukovođenje javnim preduzećima i direktno pregovaranje i sakrivanje od javnosti informacija o projektima razvoja infrastrukture. Sa skorom od 36, Srbija je odmah iznad proseka u grupi država *Istočna Evropa i Centralna Azija* (35), ali je i dalje osetno ispod globalnog proseka (43).

Grafikon 5. CPI, kretanje rezultata u periodu 2012–2022.

* na skali od 0 do 100 (0 najniži, 100 najviši skor)

Izvor: Indeks percepcije korupcije (CPI) organizacije Transparency International, www.transparency.org/en/cpi/2021

Konačno, važno je naglasiti da je Srbija napravila **značajan napredak** u oblasti razvoja elektronske uprave prema **UN Globalnom indeksu e-uprave** za 2022. godinu.⁴³ Svrstana je među zemlje s veoma visokim indeksom razvijenosti elektronske uprave i jedna je od deset zemalja koje su najviše napredovale u domenu digitalizacije javne uprave. Srbija trenutno zauzima 40. mesto

i napredovala je za 18 mesta u odnosu na prethodni izveštaj (kada se nalazila na 58. poziciji). Takođe, ostvaren je dosad najveći indeks e-participacije (*e-Participation Index*), što znači da se Srbija nalazi u samom svetskom vrhu upotrebe elektronskih usluga. U ovoj oblasti je ostvaren napredak za čak 26 mesta, te se Srbija trenutno nalazi na 15. mestu u svetu.

Preporuke

U izveštajnom periodu nisu identifikovane nove preporuke. U nastavku je dat prikaz preporuka iz prethodnog izveštaja koje još uvek nisu ispunjene.

1. Usvojiti nove planske dokumente koji će definisati strateški okvir u oblasti borbe protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama.
2. Usvojiti potpuno novu strategiju ili AP za primenu Strategije policije u zajednici, jer od isteka poslednjeg akcionog plana ta strategija nema upotrebnu vrednost.
3. Usvojiti novu strategiju čiji će cilj biti borba protiv korupcije, budući da je postojećoj rok važenja istekao 2018. godine.
4. Usvojiti novu strategiju za borbu protiv organizovanog kriminala.

⁴³ Prema UN metodologiji, indeks razvoja elektronske uprave je kompozitni indeks tri važne dimenzije elektronske uprave: pružanja onlajn usluga, telekomunikacione povezanosti i ljudskih kapaciteta, dok indeks e-participacije ukazuje na upotrebu elektronskih usluga u državama članicama UN. Dostupno na: <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf>.

5. Radi unapređenja efikasnosti sudskih postupaka u skladu sa standardima EU i praksom Evropskog suda za ljudska prava i radi jačanja nezavisnosti sudija i tužilaca, uskladiti sa Ustavom set pravosudnih zakona (zakoni o uređenju sudova, sudijama, javnom tužilaštvu, Visokom savetu sudstva, Državnom veću tužilaštva, Pravosudnoj akademiji itd.).
6. Kako bi se unapredila prava lica u krivičnim postupcima, izmeniti Zakonik o krivičnom postupku sa ciljem usklađivanja sa mnogim direktivama EU koje su prethodno navedene u dokumentu.
7. Doneti podzakonski akt na osnovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma, pranja novca, prevara i korupcije da bi se njime uredilo postupanje službene komunikacije policije i javnog tužilaštva u predmetima organizovanog kriminala i korupcije.
8. Usvojiti izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije radi pune usklađenosti sa pravnim tekovinama EU, a posebno u pogledu obima izuzetaka od načela jednakog postupanja, definicije indirektna diskriminacije i obaveze da se obezbedi razuman smeštaj za zaposlene sa invaliditetom.
9. Radi jačanja sistemskih i institucionalnih mehanizama odgovora na sve oblike nasilja prema deci, izvršiti izmene i dopune Porodičnog zakona tako da sadrži izričitu zabranu telesnog kažnjavanja.
10. Postoji potreba za dodatnim merama, uključujući unapređenje podzakonskih akata, da bi se obezbedilo da deca čiji roditelji ne poseduju lična dokumenta budu upisana pri rođenju u matične knjige u skladu sa članom 7 Konvencije o pravima deteta i da deca koja su rođena kao apatridi u zemlji imaju odmah pristup državljanstvu.
11. U rad Meduresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine uključiti Agenciju za sprečavanje korupcije, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.
12. Revidirati okvir pokazatelja za praćenje napretka u postizanju COR 16, zamenom neadekvatnih pokazatelja ili dodatkom novih postojećem okviru, u skladu sa nalazima koji su predstavljani u ovom dokumentu.

Prioritetna celina 4: Konkurentna privreda i produktivni poslovi

Srbiji je neophodno pomeranje fokusa od konkurentnosti zasnovane na niskim troškovima rada i energenata ka konkurentnosti zasnovanoj na znanju i produktivnim poslovima. U tom pogledu, važno je promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost (potcilj 8.3), postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti (potcilj 8.5), i podići ulaganja u istraživanje i razvoj, unaprediti tehnološke kapacitete i podstaći inovacije, naročito u privatnom sektoru (potcilj 9.5).

Cilj održivog razvoja 8:

DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST



Promovisati kontinuiran, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve

U domenu javnih politika, prethodni izveštaj je konstatovao da je, kao i prethodnih godina, akcenat i dalje na ekonomskom rastu i prostom **uvećanju** zaposlenosti, dok je **nedovoljno pažnje** posvećeno pitanju kvaliteta radnih mesta, odnosno dostojanstvenog rada.⁴⁴ Kao jedan od ključnih problema na ovom polju izdvojena su nedovoljna (ali i godinama sve manja) budžetska izdvajanja za mere aktivnih politika zapošljavanja (APZ). Kada

je reč o zakonodavnom okviru, i na tom polju je konstatovano da se pre svega radilo na olakšavanju poslovanja,⁴⁵ koje je praćeno daljom fleksibilizacijom tržišta rada,⁴⁶ što predstavlja korak unazad u odnosu na zacrtane ciljeve dostojanstvene zaposlenosti.⁴⁷ Pored toga, u prethodnom izveštaju nisu locirane nikakve promene u institucionalnom okviru, čime je ponovljen zaključak iz prvog „Izveštaja o sprovođenju Agende 2030 u Srbiji“ da postojeći resursi

44 Što je zapravo sasvim u skladu s trenutnim modelom ekonomskog razvoja koji je zasnovan na privlačenju stranih direktnih investicija, gde se pitanje kvaliteta zaposlenosti ni ne postavlja.

45 Zakon o elektronskom fakturisanju (NSRS, 2021)

46 Nacrt zakona o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima

47 Prvenstveno je reč o preduzetnicima (pogotovo ženama usled nejednakog položaja po pitanjima odsustva radi nege deteta, trudničkog bolovanja i porođaja).

nisu adekvatni i da je rad nadležnih institucija⁴⁸ nedovoljno transparentan.

Kada je reč o promenama u strateškom okviru, pozitivno je to što je VRS odlučila da konačno usvoji i počne s izradom ključnih strateških dokumenata poput Plana razvoja i Strategije za podršku razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća i preduzetnika (MSPP) 2023–2027. (Ministarstvo privrede, 2023). Međutim, vreme njihovog donošenja, kao i njihov sadržaj, pokazali su se veoma problematičnim. Pre svega, ZPS predviđa da Plan razvoja bude krovni, odnosno hijerarhijski najviši, dugoročni dokument razvojnog planiranja RS, na osnovu kog će biti doneta sva ostala strateška dokumenta. Uprkos tome, Plan razvoja u Srbiji tek treba da se donese, što može da znači dve stvari: 1) ili će ovaj krovni strateški dokument, paradoksalno, morati da se prilagodi već postojećim, niže rangiranim dokumentima (čiji su kvalitet i ambicioznost takođe upitni), a ne obrnuto; 2) ili će Plan razvoja postati tek još jedan dokument deklarativnog karaktera, bez bilo kakvog značajnijeg uticaja na planiranje u Srbiji. Pored toga, usled zakonskih ograničenja po pitanju obezbeđenog finansiranja, AP za sprovođenje Strategije za podršku razvoja MSPP 2023–2027. postavljen je nekreativno – bez većih promena i bez uvođenja bitnih novih programa sa iole značajnijom finansijskom podrškom.

Kada je reč o zakonodavnom okviru, u decembru 2022. godine NSRS je usvojila izmene Zakona o porezu na dohodak gra-

dana koji se primenjuje od 1. januara 2023. godine. Ključna izmena tiče se godišnjeg poreza na dohodak građana.⁴⁹ Poslednjim izmenama, ovim zakonom je regulisano i oporezivanje „frilensera“, koji odsad mogu izabrati jedan od dva modela na osnovu kojih će biti oporezivani, pri čemu svakog kvartala mogu da menjaju svoju odluku (NSRS, 2022). U praksi, jedna varijanta namenjena je onima sa nižim, a druga onima sa višim primanjima. Još jedna novina koja se indirektno tiče privrednog rasta jeste najavljena izmena Zakona o planiranju i izgradnji, kojom se, između ostalog, uvodi mogućnost da informaciju o lokaciji izdaju i javni beležnici, registar *brownfield lokacija* i uspostavljanje glavnog državnog urbaniste (MGSI, 2023). Iako iz Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture navode da će ovaj zakon biti „najekološiji i doprineće rastu građevinarstva u ovoj [2023] godini“⁵⁰ (Tanjug, 2023), određene organizacije iz struke, poput Nove planske prakse, upozoravaju da će očekivani efekat ovih izmena biti „narušavanje pravne sigurnosti za investiranje, centralizacija moći odlučivanja i dalje sužavanje prava građana, ali i lokalnih samouprava da učestvuju u donošenju odluka o oblikovanju životne sredine“ (Vincan, 2023). Srbija je takođe u procesu donošenja novog Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, čiji se predlog trenutno nalazi u skupštinskoj proceduri. Neke od najvažnijih novina podrazumevaju uvođenje pojma rada od kuće i rada na daljinu i novčano kažnjavanje zaposlenih koji ne poštuju pravila bezbednosti, uvo-

48 Najveći deo nadležnosti poveren je Ministarstvu privrede, a zatim slede Ministarstvo finansija i Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Pored navedenih ministarstava, važnu ulogu imale su NSZ, Savet za ekonomski razvoj i SES.

49 Ovaj porez plaćaju svi koji tokom godinu dana ostvare prihode, po bilo kom osnovu, veće od tri prosečne godišnje plate

50 S obzirom na to da je u 2022. godini zabeležen pad građevinske aktivnosti od 10%.

de se licence za inženjere zaštite na radu i pooštavaju se uslovi za obavljanje visokorizičnih poslova, kao što su rad na visini, u dubini i u skućenim prostorima (NSRS, 2023a).

Kao i u prethodnom izveštajnom periodu, u proteklom periodu **nije bilo promena** u institucionalnom okviru. Nisu formirana nova tela niti su primetno jačani kapaciteti već postojećih organa.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ ocenjeno je da je **ostvaren „umeren napredak“ u okviru COR 8**. Napredak je zabeležen u indikatorima koji se tiču zaštite fundamentalnih radničkih prava, stope NEET, stope nezaposlenosti i rizika od siromaštva, ali nije ostvaren značajan napredak u pogledu regionalnih razlika, dok se pogoršala stopa smrtnosti usled povrede na radu povezana sa uvozom (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 8.3 i 8.5

U okviru COR 8, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioritetna potcilja koja treba ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	8.3: Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalizaciju i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog, kroz pristup finansijskim uslugama	8.5: Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe s invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti	
Pokazatelj	Do 2022. godine dostignut udeo privatnih investicija u BDP-u od najmanje 20%, a javnih od najmanje 5% BDP-a	Dostignuta stopa zaposlenosti stanovništva u starosnoj grupi 20–64 godine od 75%, uz medijalnu zaradu koja omogućava pribavljanje prosečne potrošačke korpe	Povećanje ukupne produktivnosti rada za 50% i povećanje produktivnosti rada u prerađivačkoj industriji za najmanje 50%

Prema poslednjim dostupnim podacima iz 2020. godine, Srbija je uveliko dostigla

i prestigla cilj dostizanja učešća javnih investicija u BDP-u od 5% (5,8%), po čemu

je te godine bila u samom vrhu evropskih zemalja (Grafikon 6). Međutim, budući da je to godina početka kovid 19 pandemije, glavni razlog za ovako visok nivo javnih investicija jesu vanredni troškovi za nabavku medicinskih aparata i izgradnju i opremanje kovid bolnica. S jedne strane, pozitivno je to što je država relativno brzo uspela da reaguje na krizu i preusmeri velika sredstva u ove namene. S druge strane, postavlja se pitanje zašto se uopšte došlo u tu situaciju, odnosno zašto se godinama nedovoljno investiralo u zdravstvo (kao i u prosvetu i komunalnu infrastrukturu).

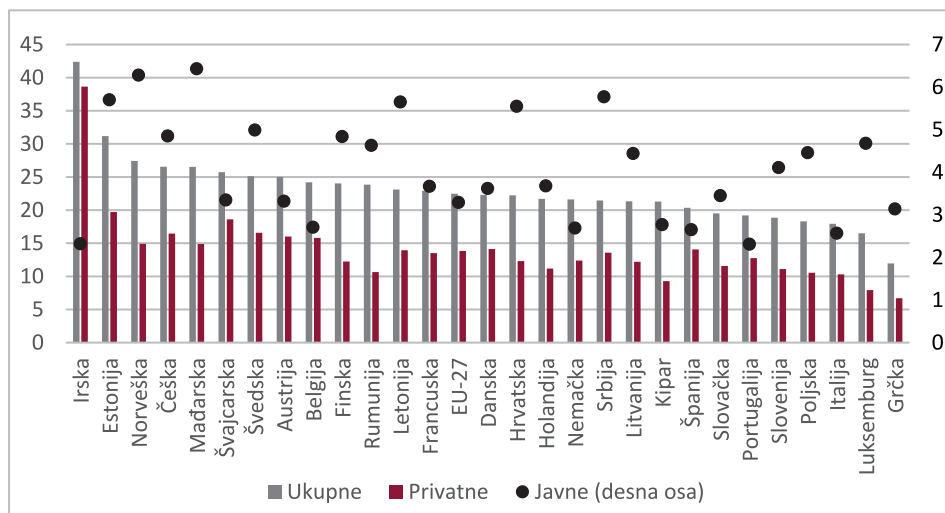
Visokom nivou javnih investicija doprinela je i izgradnja auto-puteva, koja se delimično može opravdati jer poboljšava nivo javne infrastrukture u zemlji i smanjuje transakcione troškove za privredu. Međutim, njihova izgradnja ne doprinosi dekarbonizaciji i zelenoj tranziciji već daljem zagađenju vazduha. Prema tome, potrebno je više investirati u železnicu i javni prevoz koji ne zagađuje. Pored toga, ni budžet za 2023. godinu ne obećava po pitanju svrsishodnosti javnih investicija. Primera radi, planira se izgradnja Nacionalnog stadiona, koji će samo u 2023. godini koštati čak 65 miliona evra. Poreskim obveznicima pritom nije obrazložena njegova ekonomska isplativost (Fiskalni savet, 2022). Primera radi, čak i londonski stadion *Wembley* ima poteškoće sa profitabilnošću (MacInnes, 2021), iako se radi o jednom od najtraženijih objekata ne samo za održavanje sportskih utakmica već i za koncerte nekih od najvećih muzičkih zvezda, što svakako neće biti slučaj sa stadionom u Surčinu. Dodatno, postoji rizik

da i ove planirane investicije neće moći da budu realizovane usled nedostatka radne snage svih profila, kako inženjerske struke tako i one koja je značajnija u ovom slučaju – majstora i njihovih pomoćnika (uzmimo za primer kašnjenje radova na javnoj investiciji rekonstrukcije Kliničkog centra Srbije).

Kada je reč o privatnim investicijama, one su **daleko ispod** zacrtanih 20% (13,6%), što svedoči o neadekvatnom privrednom ambijentu, odnosno visokoj korupciji i nedovoljno nezavisnom pravosuđu (Obradović, 2022). Dodatno, kada se iz privatnih isključe strane investicije, koje se poslednjih godina kreću oko 7% BDP-a,⁵¹ vidi se da su domaće privatne investicije još niže i verovatno među najnižima u Evropi. To je posledica gorenavedenog, ali i pogrešnih ekonomskih politika poslednjih godina, kao što su isključiv fokus na privlačenje stranih direktnih investicija i odsustvo prave industrijske i inovacione politike. Pored toga, i ovako niske privatne investicije su precenjene, budući da u njih ulaze i preduzeća koja su u državnom vlasništvu, a koja se ne finansiraju direktno iz budžeta. To je možda opravdano u slučaju Telekomu, koji sve svoje prihode ipak ostvaruje na tržištu, ali je pitanje koliko je opravdano za Železnice Srbije, koje dobrim delom žive od državnih subvencija (Talas, 2019). Na kraju, ostaje pitanje kako će se odsad posmatrati investicije Elektroprivrede Srbije (EPS), koja menja svoj pravni oblik, te od javnog preduzeća postaje zatvoreno akcionarsko društvo (EPS, 2023).

51 Što je jedan od najviših nivoa u čitavoj Evropi.

Grafikon 6. Ukupne, javne i privatne investicije (% BDP-a) u 2020. godini

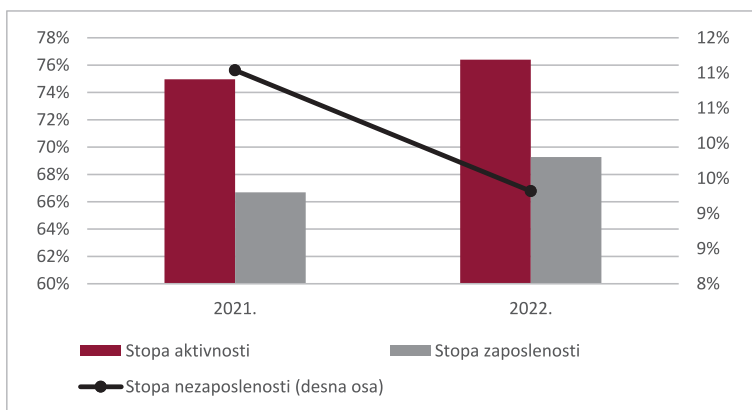


Izvor: kalkulacije autora na osnovu podataka s Evrostata

Prioritetni potcilj 8.5

Kao što se može videti na Grafikonu 7, prema poslednjim podacima Ankete o radnoj snazi, iako je, u odnosu na prethodnu, u 2022. godini **ostvaren određeni napredak** kada je reč o stopama aktivnosti (+ 1 p. p.), zaposlenosti (+ 2 p. p.) i nezaposlenosti (- 2 p. p.), Srbija još uvek nije dostigla zacrtanu stopu zaposlenosti (od 20 do 64 godine) od 75% (69% u 2022. godini). Pored toga, ovaj **blagi napredak** u performansama na tržištu rada delimično se može objasniti relativno velikim prilivom migranata iz Rusije i Ukrajine usled rata. Kada je reč o medijalnoj neto zaradi, visoka inflacija je u najvećoj meri obezvređila njen

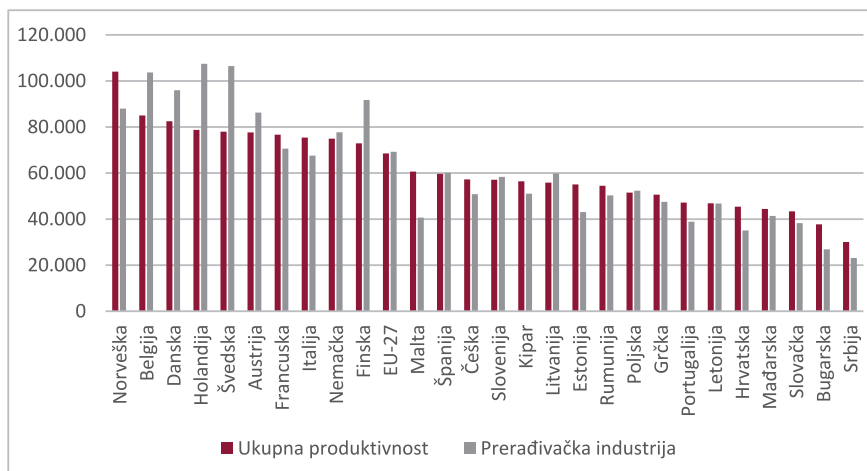
nominalni rast (13,2%), te je od decembra 2021. do decembra 2022. godine medijalna zarada realno pala za oko 2%. Očekivano, udeo medijalne zarade u prosečnoj potrošačkoj korpi u istom periodu pao je za 2 procentna poena, na 65%, te je još dalje od njenog dostizanja. Treba istaći i činjenicu da, bez obzira na performanse privrede, medijalna zarada svake godine neminovno raste, zbog sada već „tradicionalne“ godišnje prakse povećanja minimalne cene rada. U 2023. godini će ovaj „netržišni“ rast medijalnih zarada biti još veći zbog januarskog povećanja plata u javnom sektoru od 12,5%.

Grafikon 7. Stopa aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti 2021–2022.

Izvor: kalkulacije autora na osnovu podataka RZS

Na kraju, kada je reč o produktivnosti rada, u periodu od 2019. do 2021. godine **nije došlo do značajnijeg napretka** u ostvarivanju zadatih ciljeva. Ukupna produktivnost rada, izražena kao BDV po zaposlenom (bez poljoprivrede) u stalnim cenama iz 2015. godine u RSD, skočila je za 6,7%,

dok je u prerađivačkoj industriji skočila svega 1,6%.⁵² Prema tome, ne iznenađuje činjenica da je, kada se produktivnost rada izrazi u jedinicama jednake kupovne moći, Srbija u 2021. godini bila najmanje produktivna zemlja u Evropi⁵³ – i ukupno, i kada je reč o prerađivačkoj industriji.

Grafikon 8. Produktivnost rada u 2020. godini – BDV po zaposlenom (PPP EUR iz 2020. godine)

Izvor: kalkulacije autora na osnovu podataka s Evrostatu

52 Koriste se podaci za BDV i zaposlenost bez poljoprivrede zato što je 2021. došlo do promene metodologije za Anketu o radnoj snazi. Iz kontingenta zaposlenih isključena su lica koja proizvode poljoprivrednu robu i usluge namenjene ličnoj potrošnji, to jest bez plasmana proizvoda na tržište.

53 Pod evropske zemlje podrazumevamo one za koje su podaci javno dostupni u bazi Evrostatu. Podaci za neke od potencijalno najmanje produktivnih zemalja, poput Severne Makedonije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Albanije, Ukrajine i Moldavije, nisu javno dostupni.

Preporuke

1. Usvojiti Plan razvoja i, na osnovu njega, Investicioni plan, kao drugi po hijerarhiji strateški dokument u Srbiji.
2. U skladu sa Planom razvoja i Investicionim planom, revidirati sva postojeća strateška dokumenta.
3. Izmeniti Zakon o radu (ZOR) tako da se gradovima u Srbiji omogući da imaju sopstvene minimalne cene rada, u skladu s nivoom životnog standarda, pri čemu minimalne cene rada na nivou grada ne mogu biti niže od republičkog nivoa.
4. Usvojiti izmenu Zakona o porezu na dohodak građana u skladu s preporukama Fiskalnog saveta, tako da se nominalna poreska stopa poveća sa 10% na 20%, uz povećanje neoporezivog dela s 18.300 na 40.000 dinara. Na taj način bi se smanjilo poresko opterećenje najnižih zarada, čime bi se pozitivno uticalo na poreski moral u društvu, što bi takođe osnažilo napore za borbu protiv sive ekonomije.
5. Izmeniti ZOR kako bi se ukinuo rad nedeljom, osim za sektor ugostiteljstva i hotelijerstva (HORECA), u skladu s praksom razvijenih evropskih zemalja. Ova reforma bi pozitivno uticala na unapređenje dostojanstvenosti poslova.
6. Potcilj 8.5, odnosno puna i produktivna zaposlenost, dostojanstven rad i jednaka plata za rad jednake vrednosti za sve kategorije stanovništva, treba da bude polazna osnova prilikom formulisanja strateških dokumenata u oblasti ekonomskog razvoja. Pre svega, potrebno je razviti posebne pokazatelje za praćenje ovog potcilja koji bi bili prilagođeni kontekstu srpskog tržišta rada.
7. Uneti izmene u ZOR kako bi se adekvatnije regulisao rad od kuće i da bi radnici bili bolje zaštićeni.
8. Ministarstvo privrede treba da, u saradnji s akademskom zajednicom, međunarodnim organizacijama (npr. Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj [UNCTAD], Odeljenje za društvena i ekonomska pitanja UN [UN DESA]) i civilnim sektorom, izradi studiju efikasnosti javnih investicija u Srbiji u poslednjih 10 godina i učini je polaznom osnovom u strateškom planiranju u ovoj oblasti.
9. Izmeniti aktuelnu Strategiju zapošljavanja 2021–2026. tako da se povećaju budžetska izdvajanja za aktivne mere zapošljavanja na 0,5% BDP-a, kao i da se definišu aktivnosti za motivaciju neaktivnog i zapošljavanje dugoročno nezaposlenog stanovništva.

Cilj održivog razvoja 9:

INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA⁵⁴



Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije

Srbija **nije napravila značajan iskorak** u dostizanju COR 9, ali je primetan **napredak** u oblasti izdvajanja za istraživanja i razvoj. Formiranjem VRS 26. oktobra 2022. godine, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je podeljeno na dva ministarstva: Ministarstvo prosvete i Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija. Formiranjem posebnog ministarstva koje je zaduženo za oblast nauke, inovacija i tehnološkog razvoja očekuje se viši nivo posvećenosti i podrške ovim oblastima u budućem periodu.

Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija prepoznalo je ubrzani rast startup ekosistema koji je prisutan u poslednjih nekoliko godina i izradilo Strategiju razvoja startup ekosistema Republike Srbije za period 2021–2025. i pripadajući AP do kraja 2022. godine. Trenutno se izrađuje novi AP za period 2023–2025, čije se usvajanje očekuje u septembru 2023. Pored toga, Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija je u procesu izrade novog AP Strategije pametne specijalizacije za period 2023–2025, čije se usvajanje očekuje u septembru 2023. godine. U decembru

54 COR 9 se nalazi u dve prioritete celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritete celine. U okviru ove celine, obrađen je deo koji se odnosi na podsticanje ulaganja u istraživanje i razvoj i podsticanje inovacija.

2021. godine, usvojen je novi Zakon o inovacionoj delatnosti, koji po prvi put definiše pojmove startup i spinof, i koji sadrži niz promena koje predstavljaju važan korak ka daljem razvoju inovacionog ekosistema RS. Novim zakonom jasnije je definisan obuhvat ključnih subjekata inovacione delatnosti, predviđa se uspostavljanje mreže naučno-tehnoloških parkova, kao savetodavnog tela za praćenje i koordinaciju rada naučno-tehnoloških parkova i procenu potrebe za osnivanjem novih. Pored toga, novim zakonom je planirano kreiranje Registra subjekata nacionalnog inovacionog sistema kojim će administrirati Fond za inovacionu delatnost.

Ministarstvo privrede je pripremiло Strategiju za razvoj MSPP za period od 2023. do 2027. godine, zajedno sa pratećim AP. Strategija ima za cilj unapređenje poslovnog okruženja i pristupa izvorima finansiranja, kontinuirani razvoj ljudskih resursa, jačanje konkurentnosti kroz digitalizaciju i ozelenjavanje i drugo.

Kada je u pitanju podrška inovacionoj infrastrukturi, nakon uspešno realizovanog Programa uspostavljanja regionalnih startup centara za period od 2018. do 2020. godine, kada je osnovano devet regionalnih startup inovacionih centara, nastavilo se sa ulaganjem i u periodu 2020–2023. U ovom periodu je otvoreno 11 novih centara – u Ivanjici, Kragujevcu, Malom Zvorniku, Priboju, Sokobanji, Svilajncu, Užicu, Vrnjačkoj Banji, Zlatiboru, Zubinom Potoku i Kanjiži, a u izgradnji su još tri startup centra u Novom Pazaru, Bajinoj Bašti i Loznici. U okviru Akcionog plana za implementaciju strategije pametne specijalizacije (2023–2025), planirana je finansijska podrška ovim institucijama kako bi postale samoodržive. Pored toga, mera politike usmerena na razvoj optičke široko-

pojasne mreže u ruralnim područjima RS takođe će se sprovoditi u okviru AP Strategije (2023–2025). Ovom merom će se unaprediti širokopojasna komunikaciona infrastruktura izgradnjom nedostajućih pristupnih tačaka u seoskim naseljima i povezivanjem javnih ustanova (uglavnom osnovnih škola) i domaćinstava na širokopojasnu mrežu do 2025. godine, čime će se dodatno osnažiti postojeća infrastruktura.

U meduinstitucionalnoj saradnji **nije bilo značajnijeg napretka**, ne postoji međuresorno radno telo čija bi funkcija bila da koordiniše politike u oblasti nauke, tehnološkog razvoja i inovacija. Pored toga, evidentno je da nije ostvaren napredak u uspostavljanju efikasnijeg sistema za praćenje, implementaciju i evaluaciju strateških politika na sistemskom nivou.

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ pruža **procenu napretka** Srbije prema COR 9, ocenjujući da se „**umereno poboljšava**“. Ova ocena se zasniva na nekoliko faktora, uključujući povećanje domaćinstava sa pristupom širokopojasnom internetu, povećanje stanovništva sa osnovnim digitalnim veštinama, prosečne cene tri najbolja univerziteta i povećanja broja objavljenih radova na 1.000 stanovnika. U izveštaju se navodi da su ukupna ulaganja u istraživanje i razvoj ostala nepromenjena zbog korišćenja podataka za 2020. godinu, što nije u skladu sa nalazima autora ovog izveštaja, u kom su korišćeni podaci za 2021. godinu. Naime, u 2021. godini su izdaci za istraživanje i razvoj kao procenat BDP-a značajno povećani u odnosu na 2020. godinu. Takođe, u izveštaju nedostaju indikatori koji bi prikazali stvaran rast produktivnosti rada i izvoza visokotehnoloških proizvoda, što su važni indikatori za procenu napretka u ovoj prioritetoj oblasti.

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 9.5

U okviru COR 9. izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisan je jedan prioritetni potcilj koji treba ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	9.5: Do 2030. podići ulaganja u istraživanje i razvoj, unaprediti tehnološke kapacitete i podstaći inovacije, i to naročito u privatnom sektoru		
Pokazatelj	Udvostručiti ulaganja u istraživanje i razvoj i dostići nivo od 1,8% BDP-a, od čega se 2/3 odnosi na privatni sektor	Ostvariti realan rast produktivnosti rada od 50% i dostići nivo produktivnosti od današnjih 22.500 tekućih EUR po zaposlenom	Podići učešće izvoza proizvoda visoke tehnologije i usluga intenzivnog znanja na 20% ukupnog izvoza

U prethodnom periodu je došlo do **značajnog napretka** u ukupnim izdacima za istraživanje i razvoj. Prema najnovijim podacima RZS, učešće ukupnih izdataka za istraživanje i razvoj u BDP-u u 2021. godini je iznosilo 0,99%, što predstavlja povećanje od 8,7% u odnosu na 2020. godinu (0,91%). Povećanje ukupnih izdataka za istraživanje i razvoj je uglavnom rezultat povećanja ulaganja poslovnog sektora, čija su ulaganja porasla sa 0,35% na 0,45% BDP-a, dok su ulaganja sektora države i visokog obrazovanja opala sa 0,27% na 0,26% i sa 0,29% na 0,28% BDP-a respektivno (RZS, 2023). Iako je ovo značajan napredak, Srbija i dalje zaostaje za prosekom EU-27, čiji ukupni prosečni izdaci za istraživanje i razvoj iznose 2,26% BDP-a u 2021. godini, od čega su 2/3 izdaci poslovnog sektora (1,49% BDP-a) (Eurostat, 2023). Pored toga, u 2021. godini je nastavljen trend rasta broja istraživača. Izražen kao ekvivalent zaposlenosti sa punim radnim vremenom, broj istraživača na milion stanovnika je porastao sa 2.415 u 2020. godini na 2.482 u 2021. godini (RZS, 2023). Ipak, kad uporedimo ove brojeve sa

podacima za EU, primećujemo da Srbija još uvek ima značajan zaostatak. Udeo broja istraživača u ukupnoj zaposlenosti u EU-27 iznosio je 1,04% u 2021. godini, dok je u Srbiji taj udeo u istoj godini bio 0,55% (Eurostat, 2023).

U proteklom periodu **nije bilo značajnog napretka** u produktivnosti rada po zaposlenom. Rast produktivnosti od 1,2% u prerađivačkoj industriji u 2021. godini u poređenju s prethodnom godinom nije dovoljan za postizanje željenog cilja (RZS, 2023).

Učešće izvoza visokotehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu u 2021. godini iznosilo je 2,83%, što predstavlja rast od 0,93 procentna poena u odnosu na 2018. godinu (1,9%). Međutim, Srbija i dalje značajno zaostaje u ovom parametru u odnosu na prosek EU-27 (17,7% u 2021. godini). Imajući u vidu da je ovaj indikator uslovljen strukturom industrije, čije se promene ne dešavaju u kratkim vremenskim intervalima, ne bi trebalo očekivati značajna poboljšanja u narednim godinama.

Preporuke

1. Unaprediti komunikaciju i koordinaciju između resornih ministarstava u oblasti industrije i inovacija uspostavljanjem međuresornog radnog tela (radne grupe) zaduženog za horizontalnu koordinaciju i upravljanje inovacionom politikom. Ovo telo bi prvenstveno trebalo da bude usmereno ka uspostavljanju okvira koji će rezultirati većem doprinosu nauke, tehnologije i inovacija COR.
2. Vlada RS bi trebalo da intenzivira politike koje omogućavaju lakši pristup finansiranju i koje pružaju podršku razvoju poslovanja i usvajanju novih tehnologija kod malih i srednjih preduzeća kako bi se povećala produktivnost prerađivačke industrije. Iako neke od navedenih mera postoje, evidentno je da njihova realizacija ne doprinosi povećanju produktivnosti, te je neophodna evaluacija postojećih mera i predlaganje novih uz povećanje budžetskih sredstava za ovu namenu.
3. Imajući u vidu evidentno kašnjenje, potrebno je kompletirati i usvojiti sledeće strateške dokumente u prvoj polovini 2023. godine: Strategiju za razvoj MSPP za period od 2023. do 2027. godine, AP Strategije pametne specijalizacije za period 2023–2025. i AP Strategije razvoja startup ekosistema Republike Srbije za period 2023–2025. godine.
4. Potrebno je povećati broj edukativnih događaja o merama koje su lansirane 2019. godine: „I&R odbitak“ i „IP Box“, a koje imaju za cilj podsticanje ulaganja poslovnog sektora u istraživanje i razvoj. Značajan broj malih i srednjih preduzeća nije dovoljno upoznat sa navedenim merama niti sa uslovima za njihovo korišćenje.
5. U cilju povećanja efikasnosti implementacije industrijske politike, potrebno je identifikovati industrijske sektore u kojima Srbija ostvaruje najveće konkurentske prednosti i u kojima ima značajan tržišni potencijal i održivost, te na osnovu toga kreirati instrumente politike i podsticaje za stimulisanje njihovog ubrzanog rasta i povećanja konkurentnosti.

Prioritetna celina 5: Pametne veštine za održivi razvoj i budućnost rada

Obrazovanje u 21. veku je ključno za dostizanje svih ostalih COR. Stoga je neophodno sprovesti mere kako bi se obezbedilo da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja (potcilj 4.1) i da se poveća broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za dostojanstvene poslove i preduzetničke poduhvate (potcilj 4.4).

Cilj održivog razvoja 4:

KVALITETNO OBRAZOVANJE



Obezbediti inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnost celoživotnog učenja za sve

U izveštajnom periodu (od novembra 2021. do marta 2023. godine) u oblasti preduniverzitetskog obrazovanja usvojene su izmene i dopune nekoliko zakona i blizu 100 podzakonskih akata. Početkom 2022. godine na snagu su stupile izmene i dopune Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju te Zakona o prosvetnoj inspekciji.⁵⁵ Početkom 2022. godine stupila su na snagu dva podzakonska akta Zakona o nacionalnom

okviru kvalifikacija: Pravilnik o bližim uslovima u pogledu programa, kadra, prostora, opreme i nastavnih sredstava za sticanje statusa javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih⁵⁶ i Pravilnik o standardima za samovrednovanje i spoljašnje vrednovanje kvaliteta rada javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih.⁵⁷

U 2022. godini došlo je do **značajnih izmena** u institucionalnom okviru. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o ministarstvima⁵⁸ razdvojeno je Ministarstvo prosvete

55 „Službeni glasnik RS“, br. 129/2021.

56 „Službeni glasnik RS“, br. 130/2021.

57 „Službeni glasnik RS“, br. 27/2022.

58 „Službeni glasnik RS“, br. 112/2022.

te, nauke i tehnološkog razvoja i formirana su dva ministarstva: Ministarstvo prosvete i Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija. U obrazloženju Predloga zakona ne navode se razlozi za razdvajanje i formiranje dva ministarstva. Samo mesec dana nakon usvajanja Zakona o izmenama i dopunama Zakona o ministarstvima doneta je Uredba o osnivanju Kancelarije za dualno obrazovanje i Nacionalni okvir kvalifikacija (u daljem tekstu: Kancelarija) kojom VRS izmešta iz Ministarstva prosvete poslove koji se odnose na dualno obrazovanje i NOKS. Na taj način minoran deo podсистema srednjeg stručnog obrazovanja, kao što je dualno obrazovanje, dobija zasebnu organizacionu strukturu. Pored toga, nije jasno zašto se u istoj kancelariji sa dualnim obrazovanjem nalazi NOKS, koji obuhvata sve nivoe i vrste kvalifikacija, bez obzira na životno doba u kome se one stiču i bez obzira na način njihovog sticanja, a čija je svrha uređenje i unapređiva-

nje sistema kvalifikacija.⁵⁹ Kancelariji su, suprotno nizu obrazovnih zakona (Zakon o srednjem obrazovanju, Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija, Zakon o obrazovanju odraslih i dr.), dodeljene nadležnosti Ministarstva prosvete.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ data je ocena za Srbiju o **umerenom napretku**, uz konstataciju da postoje veliki izazovi da se do 2030. godine ostvari COR 4. Učinak Srbije je najlošiji u indikatorima kvaliteta obrazovanja (udeo funkcionalno nepismenih) i obuhvata predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. Pored toga, potrebno je uložiti značajne napore kako bi se povećalo učešće odraslih u obrazovanju. Ostvarena je ciljna vrednost za indikator „rano napuštanje školovanja“. Za indikator „učešće visokoobrazovanih“ ocenjeno je da je Srbija na putu da ostvari ciljne vrednosti u 2030. godini.

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 4.1 i 4.4

U okviru COR 4, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioritetna potcilja koji treba ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	4.1: Obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja	4.4: Povećanje broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za dostojanstvene poslove i preduzetničke poduhvate	
Pokazatelj	Smanjenje učešća učenika koji ne dostižu osnovnu pismenost na 8% u čitanju, matematici i nauci (početna vrednost 37,7% za čitanje i nauku, te 39,7% za matematiku)	Povećanje indeksa pariteta za ugrožene učenike na vrednost između 0,9 i 1 (početna vrednost 0,62 čitanje i 0,60 matematika).	Smanjenje NEET uzrasta 15–29 godina na 8% (početna vrednost 19%).

59 Nacrtni izveštaj o ljudskim pravima mladih 2022. u Srbiji, Beogradski centar za ljudska prava (u pripremi).

U nastavku je dat osvrt na indikatore za potcijl 4.4, budući da su podaci za prva dva indikatora iz PISA istraživanja koje je

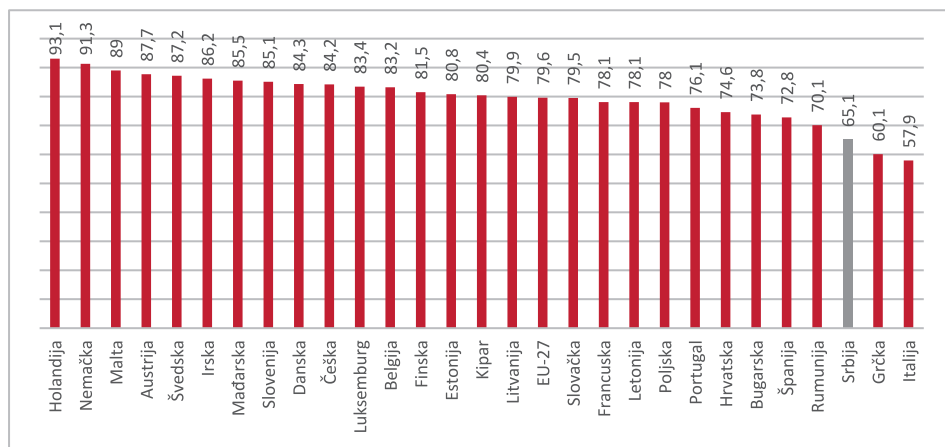
sprovedeno 2022. godine, te još uvek nisu dostupni.

Prioritetni potcijl 4.4

U 2021. u odnosu na 2020. godinu **došlo je do poboljšanja položaja mladih pri prelasku iz obrazovanja na tržište rada**: stopa zaposlenosti u periodu od jedne do tri godine nakon završetka školovanja povećana je za 2,8 procentnih poena, ali je niža nego 2019. godine. Povećanje vrednosti ovog indikatora u odnosu na 2020. godinu

veće je kod muškaraca (3,9 procentnih poena) nego kod žena (1,7 procentnih poena). Mladi u Srbiji, kao i prethodne godine, suočavaju se sa većim teškoćama pri prelasku iz obrazovanja na tržište rada nego njihovi vršnjaci u većini država EU (Grafikon 9), a niže stope zaposlenosti imaju samo mladi u Grčkoj i Italiji.

Grafikon 9 Stope zaposlenosti stanovništva starog 20–34 godine koje je nedavno završilo školovanje, 2021, Srbija i EU-27(%)

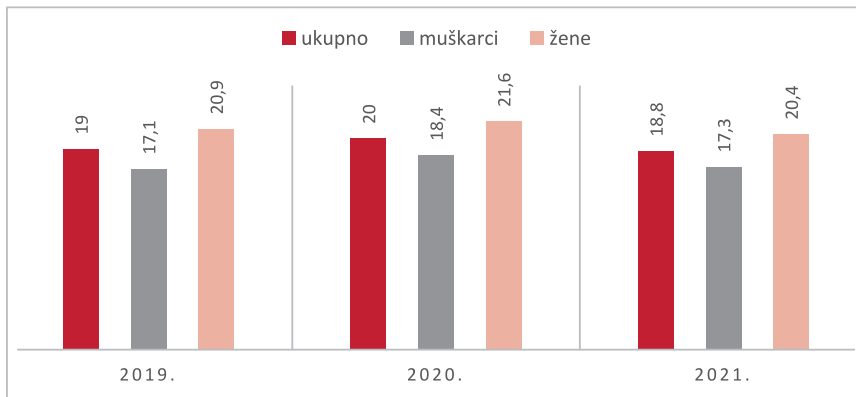


Izvor: podaci s Evrostatu, Transition from education to work

Drugi indikator prelaska iz obrazovanja na tržište rada – NEET, takođe ukazuje na nešto povoljniji položaj mladih u starosnoj grupi 15–29 godina u 2021. godini u odnosu na prethodnu (Grafikon 10). Stopa NEET je smanjena za 1,2 procentna poena (sa 20% na 18,8%), tako da je na nivou iz 2019. godine. Najveće smanjenje u odnosu na prethodnu godinu je kod mladih sa visokim obrazovanjem (sa 23,8% na 18,8%), dok je kod mladih bez kvalifikacija došlo do blagog povećanja vrednosti ovog indikato-

ra (sa 14,5% na 14,9%). U najnepovoljnijem položaju su mladi sa završenim srednjim stručnim obrazovanjem, kod kojih je stopa 23,5%, uz izražene rodne razlike (muškarci 21%, žene 27%). Održavaju se rodne razlike: stopa NEET je veća kod žena nego kod muškaraca, a prisutne su razlike u strukturi. Među mladim ženama koje nisu zaposlene niti su u obrazovanju, u 2021. godini većina je izvan radne snage (64,2%), dok su među muškarcima većinu činili aktivni, odnosno nezaposleni (57,2%).

Grafikon 10. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET) prema polu (u %), Srbija, 2019–2021.

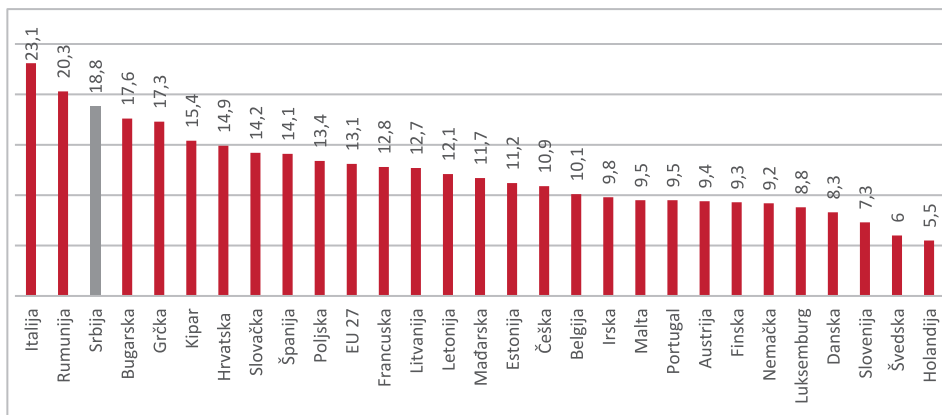


Izvor: podaci sa Evrostatu, *Transition from education to work*

U poređenju sa državama EU, kao i prethodnih godina, Srbija, uz Italiju i Rumuniju, ima najvišu stopu NEET (Grafikon 11). U odnosu na nivo obrazovanja, najveće razlike su kod visokoobrazovanih, gde je stopa

NEET u Srbiji dvostruko veća od proseka EU-27 (10,7%), a postoje značajne razlike i kod mladih sa srednjim stručnim obrazovanjem (Srbija: 23,5%, EU-27: 16,4%).

Grafikon 11. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET), 2021, Srbija i EU-27 (u %)



Izvor: podaci sa Evrostatu, *Transition from education to work*

Preporuke

1. Redizajnirati Strategiju obrazovanja i vaspitanja tako da budu formulisane konkretne mere koje će dovesti do povećanja kvaliteta i relevantnosti obrazovanja.
2. Povećati izdvajanja za obrazovanje na najmanje 6% BDP-a.

Prioritetna celina 6: Odgovorna i efikasna upotreba prirodnih resursa

U oblasti odgovornog upravljanja prirodnim resursima, Srbija se već godinama suočava sa brojnim izazovima koji obično prate i ostale oblasti zaštite životne sredine. Ključno je unaprediti infrastrukturu i učiniti industrije održivim, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa (potcilj 9.4), značajno povećati udeo obnovljive energije u energetsom miksu (potcilj 7.2) i unaprediti energetska efikasnost (potcilj 7.3), kao i postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa (potcilj 12.2).

Cilj održivog razvoja 7:

DOSTUPNA I OBNOVLJIVA ENERGIJA



Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve

Ministarstvo rudarstva i energetike (MRE) započelo je početkom 2021. godine rad na izradi Strategije razvoja energetike Republike Srbije do 2040. sa projekcijama do 2050. i Programa ostvarenja Strategije. Paralelno, započet je rad na izradi Integrisanog nacionalnog energetskog i klimatskog plana za period 2021. do 2030 (INEKP).

Navedena dokumenta treba da postave nove ciljeve za razvoj energetike, koji je zasnovan na energetskej stabilnosti, održivosti i klimatskej neutralnosti do 2050, u skladu sa Zelenom agendom. Nijedan od pomenutih dokumenata nije završen tokom 2022, zbog čega Srbija i dalje nema zvanično postavljene ciljeve i usvojene politike koje će voditi ka ostvarenju COR 7.

U novembru 2022. godine na Savetu ministara Energetske zajednice usvojena je Odluka o postavljanju klimatskih i energetskih ciljeva do 2030. za članice Energetske zajednice (br. 2022/02/MC-EnC). Srbija se obavezala na smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG) za 41% u odnosu na emisije iz 1990. i povećanje udela OIE u bruto finalnoj potrošnji na 40,7%. U pogledu energetske efikasnosti, Srbija je postavila cilj za dostizanje vrednosti primarne potrošnje energije od najviše 14,94 Mtoe i finalne potrošnje energije od 9,53 Mtoe do 2030. godine (Ministerial Council of the Energy Community, 2022).

Ciljevi INEKP trebalo bi da budu usklađeni sa postavljenim i prihvaćenim ciljevima Energetske zajednice. Pošto INEKP još

uvek nije završen, ostaje nejasno da li će ovi ciljevi biti usklađeni.⁶⁰

Osim što je, nakon donošenja Zakona o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije, usvojeno nekoliko podzakonskih akata, u zakonodavnom i institucionalnom okviru nije došlo do značajnijih promena u periodu od novembra 2021. do februara 2023. U izveštajnom periodu nije došlo do značajnih institucionalnih promena za sprovođenje COR 7.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ stanje u okviru COR 7 u Srbiji dobilo je ocenu „**umeren napredak**“. Napredak je ostvaren u odnosu na opadanje broja stanovnika koji ne mogu adekvatno zagrevati domove. Primetan je porast emisija CO₂ iz sagorevanja goriva u proizvodnji električne energije, pa Srbija po ovom pitanju praktično stagnira (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 7.2 i 7.3

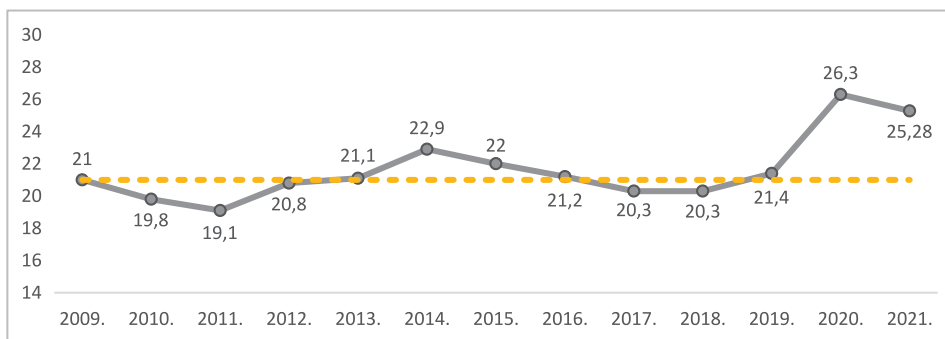
U okviru COR 7, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioriteta potcilja koja treba ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	7.2: Do 2030. značajno povećati udeo OIE u globalnom energetskom miksu		7.3: Udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti	
Pokazatelj	Ukupna finalna potrošnja energije iz OIE na republičkom nivou sa ciljanom vrednošću od 27% za 2020.	Nivo od 10% ukupne finalne potrošnje energije iz OIE u saobraćaju na republičkom nivou za 2020.	Značajno umanjiti nivo finalne potrošnje energije na nacionalnom nivou	Dostići nivo energetskeg intenziteta od 5 MJ/USD

Premda ciljana vrednost pokazatelja od 27% udela OIE za 2020. nije dostignuta, ostvaren je **određeni napredak** u periodu od novembra 2021. do februara 2023. Udeo

OIE u bruto finalnoj potrošnji porastao je sa 21,4% u 2019. na 25,28% u 2021. godini (RZS, 2023).

60 Trinaestog juna 2023. godine Ministarstvo rudarstva i energetike je objavilo početak javne rasprave o INEKP. Ciljevi INEKP su usklađeni sa Strategijom niskougličničkog razvoja koja je usvojena 1. juna 2030. godine. Međutim, ciljevi u INEKP za udeo OIE u bruto finalnoj potrošnji energije, kao i za energetske efikasnost, ne poklapaju se sa ciljevima iz najnovije odluke Ministarskog saveta Energetske zajednice. Cilj za udeo OIE je 33,6%, što je suprotno nivou od 40,7% iz odluke Evropske zajednice (EZ).

Grafikon 12. Udeo OIE u energetsom miksu Republike Srbije

Izvor: RZS SDG portal, indikator 7.2.1.

Porast udela OIE ne predstavlja, međutim, stvarnu promenu, pošto nije nastao na osnovu realne primene javnih politika, već kao posledica izmene metodologije obračuna OIE u bruto finalnoj potrošnji (Energy Community, 2022b). Ključne odredbe Direktive 2018/2001, kojom je revidirana Direktiva 2009/28 o OIE, stupile su na snagu 2022, od kada u obračun udela OIE ulazi i biomasa koja se koristi za grejanje. Kako bi se povećao udeo OIE, potrebno je da MRE obezbedi uključivanje proizvođača iz komercijalno isplativih OIE na tržištu električne energije. Zakonom o korišćenju obnovljivih izvora energije predviđeno je da MRE donese trogodišnji plan sistema podsticaja, koji treba da sadrži okvirni vremenski plan održavanja aukcija, očekivane nove kapacitete i ukupna podsticajna sredstva, a koji do februara 2023. još uvek nije

donet. Ciljana vrednost udela OIE u transportnom sektoru od 10% u 2020. godini nije dostignuta, budući da je iznosila 1,17%. U 2021. je došlo do nazadovanja udela OIE na 0,62% (RZS, 2023a). U novoj odluci Ministarskog saveta Energetske zajednice isključena je komponenta sektora transporta iz ciljeva za 2030. Povećanje udela OIE u sektoru transporta zahteva dodatne investicije i subvencije za biogoriva i električna vozila. To je predviđeno i budžetom Ministarstva za zaštitu životne sredine, pošto je odvojeno 300 miliona dinara za subvencije za kupovinu električnih i hibridnih, ekološki prihvatljivih vozila. Iako pomenuta činjenica deluje kao napredak u odnosu na 2022. godinu, treba imati na umu da se električna energija koju koriste ova vozila u Srbiji većinski proizvodi iz neobnovljivih izvora energije.

Prioritetni potcilj 7.3

Srbija je četvrtim AP za energetske efikasnost (MRE, 2021) postavila **neambiciozne ciljeve** za smanjenje ukupne finalne potrošnje,⁶¹ koje je ispunila. Finalna potrošnja

energije je ostala ispod ciljane vrednosti od 13,10 Mtoe, ali je između 2019. i 2021. porasla sa 8,36 Mtoe na 8,68 Mtoe (VRS, 2022a). Kako je postavljeni cilj neambicio-

61 Potrošnja finalne energije meri samo energiju koju krajnji korisnici troše. S druge strane, potrošnja primarne energije meri ukupnu potražnju za energijom jedne zemlje. Pokriva potrošnju samog energetskog sektora, gubitke tokom transformacije (na primer, iz nafte ili gasa u električnu energiju) i distribuciju energije, kao i finalnu potrošnju krajnjih korisnika.

ozan, a došlo je do povećanja finalne potrošnje, ne može se smatrati da je došlo do značajne uštede energije. Odnosno, **nije bilo napretka** u pogledu potcijlja 7.3.

Nastavljen je trend smanjivanja energetskog intenziteta,⁶² pa je sa 6,2 MJ/USD u 2010. smanjen na 5,04 MJ/USD u 2019. godini, što je veoma blizu ciljane vrednosti od 5 MJ/USD (RZS, 2023b). Ipak, Srbija se i dalje nalazi poprilično daleko od evrop-

skog proseka sa 1,43 puta energetski intenzivnijom privredom (World Bank, 2023). Jedan od najvećih uzroka za to je učešće sektora domaćinstva u bruto finalnoj potrošnji sa 40% (Eurostat, 2023a). Da bi se unapredilo stanje, u toku 2022. nastavljeno je sa Nacionalnim programom energetske sanacije stambenih objekata, u okviru kog je izdvojeno preko 1,8 milijardi dinara (MRE, 2022).

Preporuke

1. Do kraja 2023. MRE treba da usvoji Strategiju razvoja energetike i Integrisani nacionalni energetski i klimatski plan koji postavljaju jasne, merljive i vremenski oročene ciljeve za dekarbonizaciju i (pravednu) energetska tranziciju zemlje prema OIE, kao i za unapređenje energetske efikasnosti.
2. U što kraćem roku MRE treba da usvoji Plan sistema podsticaja korišćenja OIE za period od tri godine koji će obezbediti praćenje napretka ka ispunjenju postavljenih ciljeva za 2030. u oblasti OIE.
3. U što kraćem roku MRE treba da poveća subvencije za energetska sanaciju stambenih zgrada, porodičnih kuća i stanova, čime se omogućava unapređenje termičkog omotača, unapređenje ili zamena sistema grejanja objekata, ugradnja solarnih kolektora i ugradnja solarnih panela i prateće instalacije za proizvodnju električne energije za sopstvenu potrošnju.

62 Izražava se u megadžulima po američkom dolaru. Energetski intenzitet pokazuje koliko se energije koristi za proizvodnju jedne jedinice ekonomskog autputa i izražava se u megadžulima po američkom dolaru.

Cilj održivog razvoja 9:

INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA⁶³



Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije

Srbija je u prethodnom periodu zabeležila **određeni pomak** kada je u pitanju dostizanje željenih indikatora koji se odnose na smanjenje emisije CO₂ iz prerađivačke industrije i smanjenje učešća električne energije proizvedene iz čvrstih goriva. Uzroci ovog napretka nisu pak u potpunosti povezani sa povećanjem efikasnosti u korišćenju resursa i usvajanjem čistih tehnologija i industrijskih procesa, već sa drugim okolnostima.

Do kraja 2021. godine je uspostavljen solidan zakonski okvir usvajanjem Zakona

o klimatskim promenama (2021), Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije (2021) i Zakona o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije (2021). Zakon o izmenama i dopunama Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije usvojen je 28. aprila 2023. godine, čime je dodatno unapređena terminologija uvođenjem termina varijabilni izvori energije, koji se prevashodno odnosi na energiju vetra i sunca. Međutim, u prethodnom izveštajnom periodu nije došlo do značajnog napretka u kreiranju strateškog okvira niti u implementaciji konkretnih podsticajnih mera za

63 COR 9 se nalazi u dve prioritetne celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritetne celine. U okviru ove celine obrađen je deo koji se odnosi na efikasno korišćenje resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa.

smanjivanje emisije GHG na isplativ i ekonomski efikasan način.

U institucionalnom i organizacionom okviru **nije bilo značajnog napretka**. Iako je Srbija tokom 2021. godine potpisala Akcioni plan za realizaciju Zelene agende za Zapadni Balkan, čime se opredelila za uvođenje mera koje će doprineti dekarbonizaciji, cirkularnoj ekonomiji, smanjenju zagađenja i energetske efikasnosti, još uvek ne postoje jasna institucionalna ovlašćenja u reali-

zaciji ovog AP. Evidentno je da ne postoji koordinacija između nadležnih ministarstava u procesu implementacije strateških dokumenata u ovoj oblasti.

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ ocenjuje napredak Srbije prema COR 9 kao **„umereno se poboljšava“**. Međutim, nijedan od navedenih pokazatelja nije relevantan za prioritetnu celinu 6, koja se odnosi na odgovornu i efikasnu upotrebu prirodnih resursa.

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 9.4

U okviru COR 9, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisan je jedan prioritetni potcilj koji treba ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	9.4: Do kraja 2030. unaprediti infrastrukturu i učiniti industrije održivim, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa	
Pokazatelj	Smanjenje emisije CO ₂ po jednom evru BDV za 50%, to jest dostizanje nivoa od oko 0,6 kg CO ₂ po jedinici BDV, uz istovremeno zadržavanje ili rast učešća prerađivačke industrije u BDV	Smanjenje učešća električne energije proizvedene iz čvrstih fosilnih goriva za 20%, to jest dostizanje nivoa od oko 50%, što je otprilike aktuelni nivo u Severnoj Makedoniji

Prema poslednjim dostupnim podacima, Srbija je u 2019. godini zabeležila pad emisije CO₂ iz procesa sagorevanja goriva kako u prerađivačkoj industriji tako i na nivou cele industrije. Emisija CO₂ iz prerađivačke industrije je smanjena sa 0,61 kg CO₂ (po konstanti 2015 USD) u 2018. godini na 0,49 kg CO₂ u 2019. godini. Nakon šestogodišnjeg perioda osciliranja vrednosti emisije CO₂ u opsegu od 0,56 do 0,63, ovo predstavlja značajniji pad emisije CO₂. Međutim, udeo BDV prerađivačke industrije u BDP-u smanjen je sa 13,3% u 2020. godini na 13% u 2021. godini, dok je u istom vre-

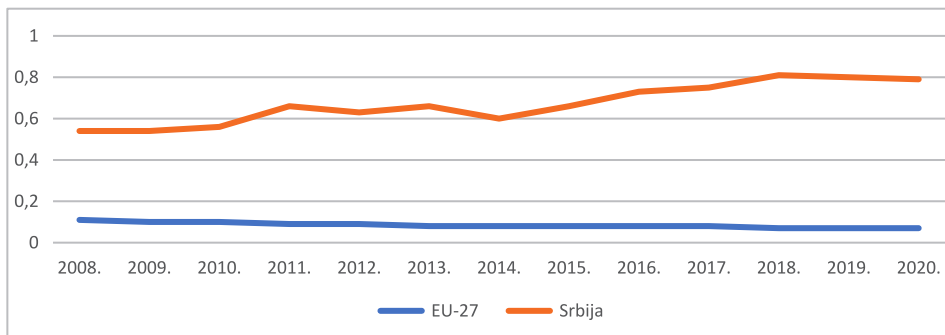
menskom periodu, učešće prerađivačke industrije u ukupnoj BDV smanjeno sa 16% na 15,7%. Dakle, smanjenje ukupne emisije CO₂ iz prerađivačke industrije ne možemo direktno pripisati većoj energetske efikasnosti prerađivačke industrije, imajući u vidu pad njenog učešća u BDV. Iako je ukupno smanjenje emisije CO₂ pozitivan pomak, ovaj cilj dobija smisao samo ukoliko udeo prerađivačke industrije ostane isti ili se poveća, što u Srbiji nije slučaj.

Pored toga, Srbija je prema intenzitetu emisije PM_{2,5} čestica iz prerađivačke indu-

strije na samom začelju Evrope (Eurostat database, 2023b). Prema ovom indikatoru, intenzitet emisije PM_{2,5} čestica iz prerađivačke industrije RS u 2020. godini je izno-

sio 0,79 grama po evru, što je desetostruko više u odnosu na prosek EU-27 (0,07 grama po evru) (Grafikon 13).

Grafikon 13. Uporedni prikaz intenziteta emisije PM_{2,5} čestica iz prerađivačke industrije u periodu 2008–2020. Jedinica mere: grams per euro, chain-linked volumes, 2010.



Izvor: Eurostat

Srbija je u 2021. godini ostvarila **napredak** u smanjenju udela čvrstih fosilnih goriva u proizvodnji električne energije. Ostvaren je **značajan pad** proizvodnje električne ener-

gije dobijene iz uglja za 7,5% u odnosu na 2020. godinu, dok je istovremeno **povećan udeo** proizvodnje hidroenergije za 5,6% (RZS, 2023).

Preporuke

1. Da bi se ubrzao pad emisije CO₂ iz procesa sagorevanja goriva u industriji, neophodno je uvesti podsticajne mere za korišćenje čistih tehnologija u prerađivačkoj industriji i korišćenje OIE. Neke od konkretnih mera koje bi trebalo uzeti u obzir su: osnivanje zelenog investicionog fonda, uspostavljanje garancija za zajmove za zelene investicije, uvođenje poreskih olakšica za ekološke investicije i slično.
2. Vlada RS bi trebalo da razmotri izdvajanje većih sredstava za finansiranje projekata u oblasti zelene transformacije. Jedan od načina je da kroz postojeći Fond za nauku i Fond za inovacionu delatnost uvede dodatne programe podrške koji se posebno fokusiraju na zelene tehnologije i održive inovacije.
3. Potrebno je usvojiti novi Nacionalni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije Republike Srbije (prethodni je istekao 2020. godine).
4. Imajući u vidu da povećanje udela hidroenergije može imati negativne ekološke posledice, kriterijumi za podsticajne mere trebalo bi da obuhvate uvođenje ekološki ispravnih tehnologija. Podsticanjem efikasnijih modela prelaska na OIE istovremeno bi se unapredio energetski sektor i očuvao prirodni potencijal zemlje.

Cilj održivog razvoja 12:

ODRŽIVA PROIZVODNJA I POTROŠNJA⁶⁴



Obezbediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje

Odlukom o prestanku primene pojedinih dokumenata javnih politika broj 109/2021–34, Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara prestala je da se primenjuje. Zbog nedostatka planova i programa kojima bi se Strategija operacionalizovala i koji bi definisali svaki pojedinačni resurs, nije sprovedena Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara koja je krovni dokument u postizanju potcilja 12.2: „Održivo korišćenje prirodnih resursa“.

Ekonomija RS trenutno je najvećim delom linearna. Neophodno je unaprediti efikasnost upotrebe resursa i uvesti koncept cirkularne ekonomije. Najveće slabosti su nedovoljno razrađena zakonska regulativa, neusaglašenost dokumenata javnih

politika, loše upravljanje otpadom, neefikasna potrošnja energije i neodgovarajući inspekcijski kapaciteti (VRS, 2022a).

Vlada RS usvojila je 2022. godine Program razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine. Ovaj dokument javne politike sadrži i AP sa jednim opštim i pet posebnih ciljeva, kojima su definisane mere i aktivnosti koje će se sprovoditi do kraja 2024. godine. Opšti cilj je stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj cirkularne ekonomije u cilju podrške zelenoj tranziciji u RS. Među posebnim ciljevima programa je podrška privrednim subjektima za unapređenje efikasnosti proizvodnje, kroz primenu novih tehnologija, energetska efikasnost i korišćenje OIE i materijala.

64 COR 12 se nalazi u dve prioritne celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritne celine. U okviru ove celine, obrađen je deo koji se odnosi na održivo korišćenje prirodnih resursa i cirkularnu ekonomiju.

Republika Srbija je u procesu pridruživanja EU i u obavezi je da usaglasi nacionalna strateška dokumenta i zakonodavstvo sa evropskim, među kojima je i Strategija industrijske politike Republike Srbije za period od 2021. do 2030. godine, koja ima za cilj podizanje konkurentnosti industrije. U Strategiji se, između ostalog, konstatuje da se, usled primene linearnog modela privređivanja u RS, javljaju značajni gubici u tokovima sirovina, materijala i proizvoda, koji dovode do neracionalne upotrebe resursa. Jedan od posebnih ciljeva (cilj 5) odnosi se na transformaciju industrije od linearnog ka cirkularnom modelu (Ministarstvo zaštite životne sredine [MZZS], 2022).

Ministarstva zaštite životne sredine, prirede i energetike nemaju međusektor-

sku saradnju, koja je u ovom slučaju nužna zbog kreiranja strateških politika koje su neophodne da bi se išlo ka održivom upravljanju i efikasnom korišćenju prirodnih resursa. Takođe, nisu prepoznate **sve relevantne zainteresovane strane** koje bi mogle dati svoj doprinos u COR 12.

U okviru izveštajnog perioda **nije došlo do značajnih promena** u institucionalnom okviru za sprovođenje COR 12.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ stanje u okviru COR 12 u Srbiji predstavljeno je ocenom „**stagniran napredak**“. Napredak u BDV u sektoru ekoloških dobara i usluga ocenjen je kao stagniran (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritetnog potcilja 12.2

U okviru COR 12, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioritetna potcilja koja treba ispuniti do 2030, a ovde je fokus na potcilju 12.2.

Prioritetni potcilj	12.2: Do 2030. godine postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa
Pokazatelj	Produktivnost resursa sa ciljanom vrednošću od 0,7 EUR/kg do 2030. godine

Produktivnost resursa je mera ukupne količine materijala koje privreda direktno koristi (mereno kao domaća potrošnja materijala [DMC⁶⁵] u odnosu na BDP). Prema poslednjim podacima objavljenim na sajtu Evrostat, Srbija se nalazi među posled-

njima po produktivnosti resursa, a ispod nje su samo Turska i Bosna i Hercegovina. Podaci za indikator „produktivnost resursa za 2021. godinu za Republiku Srbiju“ nisu dostavljeni (Eurostat, 2023b).

65 Ukupna količina materijala koja se direktno koristi u privredi, a definiše se kao godišnja količina sirovina dobijenih sa domaćeg terena fokusne privrede, plus fizički uvoz, minus svi fizički izvozi.

Dugoročna složena godišnja stopa rasta⁶⁶ ukazuje na **umeren**, a kratkoročna stopa⁶⁷ na **značajan** napredak prema potcilju 12.2. Izraženo u evrima, tokom posmatranog perioda ostvareno je povećanje vrednosti proizvedenog outputa u odnosu na upotrebljene resurse sa 0,31 EUR/kg u 2010. godini na 0,33 EUR/kg u 2019. godini,

uz primetne godišnje varijacije (Babović, 2022).

Produktivnost resursa za 2021. godinu za RS iznosi 0,34 EUR/kg. Za 2020. godinu je iznosila 0,31 EUR/kg, što dovodi do zaključka da se produktivnost **neznatno povećala** (RZS, 2023).

Preporuke

1. Ministarstvo zaštite životne sredine, koje radi na izradi nove Nacionalne strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, treba da je usaglasi sa usvojenim Programom razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine.
2. Da bi se povećala produktivnost resursa, neophodno je da VRS ostvari međusek-torsku saradnju ministarstava zaštite životne sredine, privrede i energetike u pisanju i kreiranju ciljeva za strateška dokumenta koja pokrivaju oblasti održivog korišćenja prirodnih resursa.
3. Neophodno je da VRS okupi sve zainteresovane strane koje bi davale preporuke i rešenja za održivo i racionalno korišćenje prirodnih resursa.
4. Potrebno je da nadležne institucije koje se bave poslovima zaštite životne sredine prepoznaju značaj stvaranja podsticaja za kompanije i društvene aktore čija je politika poslovanja okrenuta ka OIE kroz promenu zakonodavstva, na primer, putem umanjenja poreza, obezbeđivanja subvencija, jasno definisanih propisa i verifikacije standardizacije.

66 Dugoročna složena stopa rasta je izračunata stopa rasta tržišta u posmatranom periodu od tri do pet godina za dati proizvod/uslugu.

67 Kratkoročna složena stopa rasta je izračunata stopa rasta tržišta u posmatranom periodu od jedne godine za dati proizvod/uslugu.

Prioritetna celina 7: Čiste i otporne zajednice

Srbija spada u zemlje sa bogatim vodnim resursima, dok zagađenost vazduha predstavlja sve veći problem, a količina generisanog otpada se povećava iz godine u godinu. Neophodno je sprovesti mere kako bi se dostigao univerzalan i jednak pristup sigurnoj i pristupačnoj vodi za piće (potcilj 6.1), unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati rasipanje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala (potcilj 6.3), smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, s posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom (potcilj 11.6), značajno smanjiti proizvodnju otpada (potcilj 12.5) i osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama (potcilj 13.1).

Cilj održivog razvoja 6:

ČISTA VODA I SANITARNI USLOVI



Obezbediti dostupnost i održivo upravljanje vodom i sanitacijama za sve

U izveštajnom periodu nije usvojen nijedan strateški dokument iz oblasti upravljanja vodama. Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine, kao osnovni strateški dokument u oblasti voda i njihovog upravljanja, usvojena je 2017. godine, ali je tek u avgustu 2021. godine usvojen AP za njeno sprovođenje.

Nacrt plana upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period 2021–2027. izrađen je 2021. godine. U decembru iste godine je završena javna rasprava u vezi sa Nacrtom plana, ali dokument do danas nije usvojen. Plan je ključni dokument za upravljanje vodama, koji ujedno omogućuje usklađivanje sa evropskim strateškim i zakonodavnim okvirom u oblasti upravljanja vodama, pre svega sa Okvirnom di-

rektivom o vodama. Između ostalog, Plan daje pregled osnovnih karakteristika površinskih i podzemnih voda, identifikuje značajne pritiske na vode, definiše zaštićene oblasti, uključujući i one namenjene za zahvatanje vode za ljudsku potrošnju, te daje okvir monitoringa voda i programa za dostizanje dobrog statusa voda. Usvajanjem ovog dokumenta svakako će se stvoriti bolji planski okvir za dostizanje COR 6. Isto tako će se stvoriti mogućnosti za donošenje drugih veoma važnih planskih dokumenta, a pre svega Plana zaštite voda od zagađenja.

Od novembra 2021. godine do danas **nije bilo ni značajnijih** promena u zakonskom okviru za upravljanje vodama. Najavljivane izmene Zakona o vodama nisu usvojene niti je pokrenut proces za njihovu pripremu. Prema najnovijoj reviziji Nacionalnog

programa za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije za period 2022–2025. (VRS, 2022b), izrada novog Zakona o vodama predviđena je za IV kvartal 2023. godine. Sa aspekta COR 6, važno je da je najavljena i izrada Zakona o vodi za piće, koji bi trebalo da bolje uredi vodosnabdevanje stanovništva i unapredi dostupnost i kvalitet vode za piće.

U okviru izveštajnog perioda **nije došlo do značajnih promena** u institucionalnom okviru za sprovođenje COR 6.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ ocenjeno je da Srbija **stagnira** u pogledu COR 6 i da su glavni izazovi i dalje prisutni. Još uvek je jedan od ključnih problema veoma nizak procenat stanovništva koje je priključeno na sisteme za prečišćavanje otpadnih voda, a napredak nije ostvaren ni u procentu stanovništva kojem su dostupni sistemi vodosnabdevanja kojima se dobro upravlja (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 6.1 i 6.3

U okviru COR 6, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioritetna potcilja koja je potrebno ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	6.1: Do 2030. godine dostići univerzalan i jednak pristup sigurnoj i pristupačnoj vodi za piće		6.3: Unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati rasipanje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala, prepoloviti udeo nepročišćenih otpadnih voda i značajno povećati recikliranje i bezbednu ponovnu upotrebu	
Pokazatelj	Procenat populacije koji koristi vodu za piće iz javnih sistema	Adekvatno snabdevanje vodom sa ciljanom vrednošću od 100%	Procenat otpadnih voda koje se prerađuju	Procenat vodnih tela sa dobrim statusom kvaliteta sa ciljanom vrednošću od 100%

Trenutni procenat populacije koja se snabdeva vodom iz javnih sistema, odnosno javnih vodovoda, i dalje je **značajno ispod ciljane vrednosti** od 100%. U nacionalnoj bazi indikatora COR poslednji dostupan podatak odnosi se na 2020. godinu i iznosi 75% populacije (RZS, 2023). Taj procenat se nije menjao od 2004. godine. Osim što je na relativno niskom ukupnom nivou, dostupnost javnih vodovoda nije ujednačena

i značajno se razlikuje u gradskim i ostalim sredinama. Tako u gradskim sredinama povezanost stanovništva na vodovode iznosi 82%, a u ostalim sredinama samo 68%. Drugi dostupni statistički podaci pokazuju da je u 2021. godini zahvaćeno 1,4% više vode za potrebe snabdevanja pitkom vodom i priključeno je 0,4% više korisnika u odnosu na 2020. godinu. U 2021. godini je povećana dužina vodovodne mreže za

1,0% u odnosu na prethodnu godinu (RZS, 2022). Kontrola ispravnosti vode za piće u 2021. godini pokazala je da je, od svih uzoraka testiranih na fizičko-hemijsku ispravnost, njih 16,5% bilo neispravno. Procenat neispravnih uzoraka pri testiranju mikrobiološke neispravnosti je bio 5,3% (Institut za javno zdravlje Srbije, 2022). Oba procenta se nisu značajno promenila u odnosu na prethodne godine.

Iz navedenih podataka može se zaključiti da se povezanost stanovništva na sisteme javnog vodosnabdevanja konstantno, ali

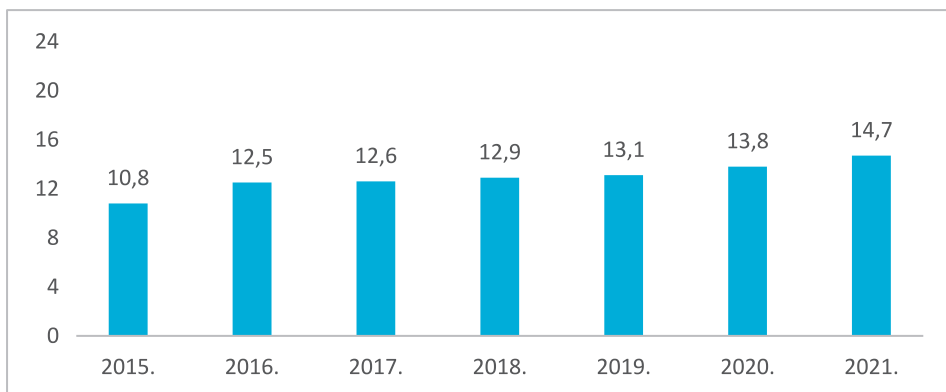
veoma sporo povećava. Da bi se dostigao cilj od 100% do 2030. godine, napori svih relevantnih aktera, odnosno Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (MGSI), MZŽS, Direkcije za vode Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i lokalnih samouprava, morali bi se značajno pojačati. Vlada RS potpisala je Sporazum o zajmu sa Nemačkom razvojnom bankom 2022. godine (VRS, 2022a), kojim će se omogućiti nastavak dugoročnog programa podrške opštinama za rešavanje pitanja vodosnabdevanja i tretmana komunalnih otpadnih voda.

Prioritetni potcilj 6.3

Udeo populacije koja je priključena na tretman urbanih otpadnih voda sa najmanje sekundarnim tretmanom⁶⁸ u 2021. godini iznosio je 14,7% (RZS, 2023). To predstavlja blagi porast u odnosu na 2020. godinu, kada je taj procenat iznosio 13,8%. Najveći deo aglomeracija u Srbiji i dalje nema

funkcionalne sisteme za prečišćavanje voda. Procenat domaćinstava koja su povezana na kanalizacionu mrežu takođe je nizak – u 2021. godini je iznosio oko 63% (RZS, 2022). Podatak o udelu tela sa dobrim statusom vode nije ažuriran od 2020. godine, kada je iznosio 67,82% (RZS, 2023).

Grafikon 14. *Populacija priključena na tretman urbanih otpadnih voda sa najmanje sekundarnim tretmanom*



Izvor: RZS SDG portal, indikator 6.3.1.

68 Sekundarni tretman otpadnih voda uključuje biološki tretman kojim se smanjuje koncentracija biorazgradive organske materije.

Priključenost na sisteme za preradu otpadnih komunalnih voda u prethodnih nekoliko godina **kontinuirano raste, ali vrlo sporim tempom**. Značajno su povećane investicije u izgradnju sistema za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda. U 2021. i 2022. godini pušteno je više postrojenja u rad, a VRS do 2025. godine planira da iz-

gradi i pusti u pogon 26 postrojenja (VRS, 2023). Za potrebe usklađivanja u procesu pristupanja EU, izrađen je i Višegodišnji finansijski i investicioni plan za sektor voda koji definiše prioritete i rokove za izgradnju infrastrukture za prečišćavanje otpadnih voda do 2029. godine.

Preporuke

1. Do kraja 2023. godine pripremiti i usvojiti novi Zakon o vodama, koji je u potpunosti usklađen sa evropskim zakonodavstvom. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju Direkcija za vode i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.
2. U najkraćem roku, po usvajanju Zakona o vodama, usvojiti Plan upravljanja vodama i Plan zaštite voda od zagađenja. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju Direkcija za vode i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.
3. Ubrzati pripremu projektne dokumentacije za izgradnju postrojenja za preradu otpadnih komunalnih voda u prioriternim aglomeracijama u skladu sa Višegodišnjim finansijskim i investicionim planom do 2029. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju MZŽS i lokalne samouprave.
4. Proširiti mrežu monitoringa kvaliteta površinskih i podzemnih voda u skladu sa zahtevima izveštavanja prema EU do 2025. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju MZŽS i Agencija za zaštitu životne sredine (AZŽS).

Cilj održivog razvoja 11:

ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE⁶⁹



Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, otpornim i održivim

Pitanja čistog vazduha i adekvatnog prikupljanja i tretiranja otpada i dalje su među gorućim nerešenim pitanjima u Srbiji, na kojima je potrebno dodatno raditi u cilju stvaranja čistih i otpornih zajednica koje su definisane kao prioritet od strane nedržavnog sektora (Beogradska otvorena škola et al., 2020). U prilog ovoj oceni govore činjenice da svega 19% nastalog komunalnog otpada završi na sanitarnim deponijama, dok se ostatak odlaže na nesaneitarne deponije (MZZS, 2022d), te da je u svih osam aglomeracija tokom 2021. godine vazduh bio III kategorije, odnosno prekomerno zagađen (AZŽS, 2022c).

U okviru javnih politika relevantnih za ovu prioritetnu celinu usvojeni su Program zaštite vazduha za period od 2022. do 2030. sa AP, Program upravljanja otpadom 2022–2031. sa Akcionim planom za period 2022–2024. i Program razvoja cirkularne ekonomije 2022–2024. Pozitivno je to što su usvojena dva dugoročna dokumenta kojima se regulišu važna pitanja zaštite vazduha i tretiranja otpada na nacionalnom nivou. U Programu razvoja cirkularne ekonomije više puta se navodi Agenda 2030 i ističe se kao važan dokument kojim se na globalnom nivou svet opredelio za održivi razvoj. U Programu upravljanja otpadom indirektno se spominje potcilj 12.3 Agende

69 COR 11 se nalazi u dve prioritetne celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritetne celine. U okviru ove celine, obrađen je deo koji se odnosi na negativne efekte gradova, sa posebnim fokusom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom.

2030, odnosno cilj da se prepolovi otpad od hrane po glavi stanovnika do 2030. godine, dok se u Programu zaštite vazduha ne spominju ni Agenda 2030 ni COR.

Jedina izmena u pravnom okviru koji reguliše pitanja u oblasti COR 11 i prioritetne celine 7 vidljiva je po pitanju Zakona o upravljanju otpadom, koji je izmenjen krajem 2022. godine, čime su izvršena dodatna usaglašavanja sa uredbama i preciznije definisani određeni izrazi. Javna rasprava održana je u periodu oktobar–novembar 2021. godine, a izveštaj je objavljen avgusta 2022. godine. U izveštaju se vidi da je učestvovao veliki broj državnih organa, javne službe, stručna javnost, preduzeća i udruženja. Pored toga, na sajtu MZZS dostupan je Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o ambalaži i ambalažnom otpadu, kao i Obrazloženje ovog nacrta zakona. Nacrt sadrži obaveze o godišnjem i dnevnom izveštavanju proizvođača i sakupljača ambalažnog otpada AZŽS i predviđa uvođenje depozitnog sistema za jednokratnu ambalažu od plastike, stakla i aluminijuma.

Po pitanju institucionalnog okvira, **nije bilo promena** u odnosu na prethodni izveštaj,

te je i dalje ključna institucija za pitanje vazduha i otpada MZZS, i u okviru njega AZŽS, koja je zadužena za vođenje podataka, pripreme izveštaja i slično.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ stanje u Srbiji po pitanju COR 11 ocenjuje se kao „**na putu ili u fazi održavanja napretka**“ (Sustainable Development Solutions Network, 2022). Ocena je data na osnovu povećanja stepena recikliranja komunalnog otpada; smanjenja procenta populacije koja živi u stanu sa krovom koji prokišnjava, vlažnim zidovima, podovima ili temeljima ili truleži u prozorskim okvirima ili podu; i smanjenja preopterećenja troškova stanovanja. Ipak, nije dostupan podatak o izloženosti česticama $PM_{2.5}$ u urbanim sredinama, koji je relevantan za kontekst prioritetne celine čiste i otporne zajednice. Iako drugi indikator relevantan za ovu prioritetnu celinu – stopa recikliranja opštinskog otpada – beleži rast (sa 1% 2019. na 15,4% u 2020), izveštaj pokazuje da su i dalje prisutni ključni izazovi u dostizanju poželjne vrednosti ovog indikatora, što potvrđuje nalaze autora da pred Srbijom tek predstoji izgradnja celog infrastrukturnog sistema za upravljanje otpadom.

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 11.6

U okviru COR 11, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisan je jedan prioritetni potcilj koji, u okviru prioritetne celine 7: „Čiste i otporne zajednice“, treba ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	11.6: Smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, sa posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskom i drugim nivoima	
Pokazatelj	Do 2024. godine dostići pokrivenost stanovništva RS komunalnim uslugama prikupljanja otpada od 100% (u skladu sa Nacrtom strategije upravljanja otpadom u RS 2019–2024)	Smanjiti emisije čestica $PM_{2.5}$ za 22% do 2030. godine (u skladu s Direktivom 2016/2284/EU INEC Direktiva)

Došlo je do blagog porasta u obuhvatu prikupljanja generisanog komunalnog otpada sa 86,4% u 2020. na 88% u 2021. godini (AZŽS, 2022a). U Srbiji se recikliralo oko 16% otpada u 2022. godini, ali, zbog različitih podataka, nije moguće zaključiti u kom periodu je došlo do povećanja stepena reciklaže. Podaci s Evrostata pokazuju da je stepen reciklaže komunalnog otpada porastao sa 0,3% u 2018. na 15,4% u 2020. godini, dok se u izveštajima AZŽS navodi da je reciklaža porasla sa 15,4% u 2018. na 16,8% u 2021. godini (AZŽS, 2022a). Evropska komisija u svom godišnjem izveštaju ocene napretka Srbije za 2018. godinu ne navodi stepen reciklaže, dok za 2021. navodi stepen od oko 3%, a u izveštaju za 2022. godinu navodi vrednost od 15,5%.

U oblasti otpada, Srbija je napravila **važne korake** donošenjem dokumenata javnih politika i uređivanjem zakonodavnog okvira za uspostavljanje infrastrukture za upravljanje otpadom. Program upravljanja otpadom treba da omogući stvaranje preduslova za korišćenje otpada u cirkularnoj ekonomiji, koju dalje uređuje Program razvoja cirkularne ekonomije. Predstoji dalji napredak u uspostavljanju funkcionalnog sistema na celoj teritoriji države, što podrazumeva međuopštinsku saradnju, kao i sprovođenje instrumenata predviđenih ovim programima, poput uvođenja sistema tarifa po principu „plati koliko baciš“, naknada za odlaganje otpada na nesantitarne deponije, subvencija preduzećima za podsticanje ponovne upotrebe i iskorišćavanja otpada kao sekundarne sirovine. Kako je predviđeno, integrisani sistem upravljanja otpadom treba da obuhvati 26 regionalnih centara za upravljanje otpadom, a trenutno ih postoji deset. Donetim programima preciznije je određeno iz kojih sredstava i u kom periodu se očekuje izgradnja ovih

postrojenja. Konačni cilj je da se do 2034. godine uspostave svi regionalni centri i da se celokupni komunalni otpad odlaže na regionalne sanitarne deponije. Programom upravljanja otpadom i AP predviđeno je postepeno dostizanje pokrivenosti stanovništva RS komunalnim uslugama prikupljanja otpada od 100% do 2031. godine. U tom smislu, ubuduće je potrebno meriti napredak po ovom pitanju na osnovu ovog pokazatelja, s obzirom na to da je izvesno da prethodno zacrtan cilj od 100% pokrivenosti do 2024. godine neće biti ispunjen. Najveći preostali izazov je neophodna promena u institucijama na svim nivoima kako bi predviđeni sistem funkcionisao onako kako je potrebno.

Poslednji dostupan podatak o emisijama čestica PM_{2,5} pokazuje povećanje od 2,3% u 2019. godini u odnosu na 2015. (MZŽS, 2022e). U 2021. godini u svih osam aglomeracija vazduh je bio III kategorije, odnosno prekomerno zagađen, tako da je, u poređenju sa prethodnom godinom, kada je to bio slučaj u sedam od osam aglomeracija, na listu dodata i aglomeracija Novi Sad. U aglomeracijama u kojima je vazduh treće kategorije postoji obaveza donošenja plana kvaliteta vazduha koju propisuje Zakon o zaštiti vazduha. Planovi kvaliteta vazduha za aglomeracije Beograd i Kragujevac dobili su saglasnost MZŽS tokom 2021. godine, a za aglomeracije Kosjerić i Novi Sad tokom 2022. godine. Kada je reč o kratkoročnim akcionim planovima, gradovi Bor, Kragujevac, Kruševac, Leskovac, Sremska Mitrovica i Opština Trstenik dobili su saglasnost Ministarstva.

U aglomeracijama Niš, Pančevo, Užice, Smederevo i Kosjerić vazduh je bio prekomerno zagađen usled prekoračenja graničnih vrednosti suspendovanih česti-

ca $PM_{2.5}$ i PM_{10} , u aglomeraciji Bor usled prekoračenja granične vrednosti SO_2 , u aglomeraciji Novi Sad usled prekoračenja granične vrednosti suspendovanih čestica PM_{10} , a u aglomeraciji Beograd usled prekoračenja graničnih vrednosti suspendovanih čestica $PM_{2.5}$ i PM_{10} i granične vrednosti NO_2 . Vazduh je bio III kategorije i na teritorijama gradova Valjevo, Novi Pazar, Subotica, Kragujevac, Kraljevo, Loznica, Čačak, Zaječar, Paraćin (Popovac), Sremska Mitrovica, Sombor i Zrenjanin (AZŽS, 2022c). Na osnovu ovih podataka, evidentno je da je blizu četiri miliona ljudi, koliko živi na ovim teritorijama, tokom 2021. godine bilo izloženo prekomernom zagađenju vazduha (BOŠ i RERI, 2022).

Program za zaštitu vazduha predviđa da bi, u slučaju primene postojećih mera, do 2030. došlo do smanjenja $PM_{2.5}$ čestica od 13%, dok bi ostvarenje bilo kog od tri scenarija predložena Programom dovelo do smanjenja emisija čestica $PM_{2.5}$ za više od

22% do 2030. godine (pri čemu najambiciozniji scenario, koji Program i preporučuje, predviđa smanjenje čestica $PM_{2.5}$ za 58,3% do 2030. godine) (MZŽS, 2022). Kao najveći proizvođači $PM_{2.5}$ čestica u Programu se navode ostala stacionarna postrojenja sa sagorevanjem (gde dominantnu ulogu igra sektor grejanja stambenih objekata), što ukazuje na potrebu za unapređenjem energetske efikasnosti domaćinstava.

Monitoring kvaliteta vazduha unapređen je tokom 2021. u odnosu na 2020. godinu, ali površina gradova u kojima je uspostavljen zvanični monitoring kvaliteta vazduha obuhvata približno 25% ukupne teritorije Srbije (BOŠ i RERI, 2022). U mnogim sredinama na teritoriji RS ne postoji sveobuhvatno merenje kvaliteta vazduha te izostaju merenja koncentracija $PM_{2.5}$ ili PM_{10} čestica. Dešava se da se u nekim mestima vazduh zvanično oceni kao čist, iako se to ne može sa sigurnošću tvrditi s obzirom na nedostatak podataka o koncentracijama ovih čestica.

Preporuke

1. Unaprediti institucionalne i finansijske kapacitete za kontrolu zagađenosti vazduha na centralnom i lokalnom nivou, a najpre kapacitete AZŽS.
2. Nastaviti s unapređenjem mreže i podataka o kvalitetu vazduha koji se dobijaju iz mreže, a posebno nastaviti s postavljanjem stanica u sredinama gde ne postoje zvanična merenja.
3. Povećati pokrivenost stanovništva komunalnim uslugama prikupljanja otpada.
4. Izgraditi mrežu regionalnih centara za tretman otpada po globalnim standardima.

Cilj održivog razvoja 12:

ODRŽIVA PROIZVODNJA I POTROŠNJA⁷⁰



Obezbediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje

Donošenjem Zakona o upravljanju otpadom i Zakona o ambalaži i ambalažnom otpadu postavljeni su uslovi za uspostavljanje i razvoj integrisanog sistema upravljanja otpadom u RS, u skladu sa standardima relevantnog zakonodavstva EU u ovoj oblasti (MZŽS, 2022d).

VRS je usvojila početkom 2022. godine Program upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period 2022–2031. Programom se utvrđuju strateški ciljevi za unapređenje sistema upravljanja otpadom i osnovna načela kojima treba da se rukovode svi akteri u upravljanju otpadom za ostvarivanje tih ciljeva u RS.

Vlada RS je usvojila Akcioni plan Programa upravljanja otpadom u Republici Srbiji za

period od 2022. do 2024. godine. Akcioni plan za period 2022–2024. godine za sprovođenje Programa upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period 2022–2031. godine predstavlja dokument javne politike koji se donosi radi operacionalizacije i ostvarivanja opšteg i posebnih ciljeva predviđenih Programom upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period 2022–2031. godine.

Zakonom o upravljanju otpadom definirano je načelo „zagađivač plaća“, ali su sporne njegova implementacija i kontrola nadležnih inspekcija. Takođe je problem nepostojanje saradnje između lokalnih samouprava koje zajedno treba da rade na izradi regionalne infrastrukture za upravljanje komunalnim otpadom. Stopa reciklaže komunalnog otpada je niska. Motivacija

70 COR 12 se nalazi u dve prioritne celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritne celine. U okviru ove celine obrađen je deo koji se odnosi na upravljanje otpadom.

privrede i fizičkih lica takođe je niska, jer nedostaju finansije na koje mogu da se oslone kako bi stopa reciklaže bila produktivnija.

Tokom izveštajnog perioda **nije došlo do značajnih** promena u institucionalnom okviru za sprovođenje COR 12.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ stanje u okviru COR 12 u Srbiji predstavljeno je ocenom **„stagniran napredak“**. Što se tiče izvoza plastičnog otpada, Srbija je na putu za dostizanje ciljane vrednosti COR, ali i dalje postoje značajne prepreke (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritetnog potcilja 12.5

U okviru COR 12, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioritetna potcilja koja treba ispuniti do 2030. godine, a ovde je fokus na potcilju 12.5.

Prioritetni potcilj	12.5: Do 2030. značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje
Pokazatelj	Do 2029. godine dostići nivo reciklaže / ponovo iskorišćenje ambalažnog otpada od 53%

Ciljana vrednost pokazatelja koju treba postići trebalo bi da prati ciljeve za smanjenje i reciklažu otpada RS koji su u skladu sa specifičnim planovima za sprovođenje Okvirne direktive o otpadu 2008/98/EZ, Direktive o ambalaži i ambalažnom otpadu 94/62/EZ i Direktive o otpadnoj električnoj i elektronskoj opremi 2012/19/EZ.

Uredbom o utvrđivanju Plana smanjenja ambalažnog otpada za period 2020–2024. godine, VRS je utvrdila konkretne ciljeve koji se odnose na količinu ambalažnog otpada koji je neophodno ponovo iskoristiti, količinu sirovina u ambalažnom otpadu koje je neophodno reciklirati i količinu pojedinih materijala u ukupnoj masi reciklažnih materijala u ambalažnom otpadu koje je takođe neophodno reciklirati.

Na osnovu podataka iz izveštaja „Upravljanje otpadom u Republici Srbiji u periodu 2011–2021. godine“ AZŽS, ispunjeni su

opšti i specifični nacionalni ciljevi za RS u 2021. godini, i to za ponovno iskorišćenje otpada u vrednosti 63,7% i za reciklažu otpada u vrednosti od 61,1%.

U toku 2020. godine AZŽS je pripremila Metodologiju za proračun ukupne količine komunalnog otpada i stepena reciklaže u RS. Metodologija je usklađena sa zahtevima Implementacione odluke Komisije (EU) 2019/1004 o utvrđivanju pravila za proračun, verifikaciju i izveštavanje podataka o otpadu u skladu sa Direktivom 2008/98/ES, kao i za izveštavanja za Evrostat. Direktiva 2008/98/EZ i Implementaciona odluka 2019/1004 utvrđuju potpuno nova pravila izveštavanja o komunalnom otpadu radi jasnog dokaza ispunjenosti ciljeva upravljanja ovom vrstom otpada. U skladu sa novom metodologijom, stepen reciklaže iznosi više od 13,6% za 2021. godinu (AZŽS, 2022a). Na osnovu podataka RZS za 2021. godinu, stopa reciklaže komunalnog otpada iznosi 16,8%.

Preporuke

- 1.** Potrebno je implementirati načelo „zagađivač plaća“, koje je jasno definisano u Zakonu o upravljanju otpadom. Mora da ga kontroliše inspekcija nadležna za oblast upravljanja otpadom kako bi zagađivači snosili kompletne troškove posledica svojih aktivnosti.
- 2.** Ministarstvo zaštite životne sredine, koje je odgovorno za poslove upravljanja otpadom, treba da formira regione za upravljanje otpadom koji se obrazuju kroz saradnju JLS. Posle definisanja regiona, neophodno je izgraditi regionalne infrastrukture za upravljanje komunalnim otpadom.
- 3.** Kroz zakonodavstvo koje definiše oblast upravljanja otpadom, a za koje je zaduženo MZZS, neophodno je uvesti dodatne subvencije i podršku za privredu i fizička lica koja vrše selekciju komunalnog otpada i time povećavaju indeks stope reciklaže.

Cilj održivog razvoja 13:

AKCIJA ZA KLIMU



Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica

Vlada RS je u avgustu 2022. godine usvojila ažurirani Nacionalni utvrđeni doprinos (NDC), u skladu sa članovima 3 i 4 Sporazuma iz Pariza i stavovima 22 i 24 Odluke o prihvatanju Sporazuma iz Pariza broj CP/21.1. Ovim dokumentom povećane su ambicije RS u pogledu smanjenja emisija GHG za 13,2% u odnosu na nivo iz 2010. godine, odnosno 33,3% (cilj smanjenja emisija GHG bez korišćenja zemljišta, promene namene zemljišta i šumarstva (LULUCF)) u odnosu na 1990. godinu (MZZS, 2022b). Ažurirane ambicije predstavljaju značajno povećanje u odnosu na prvobitno postavljene ambicije iz 2015. godine, kada se Srbija obavezala na smanjenje emisija od 9,8% do 2030. godine u odnosu na 1990. godinu. S druge strane, u decembru 2022. godine, na Savetu ministara Energetske zajednice, Srbija se obavezala da će do

2030. godine smanjiti emisije gasova sa efektom staklene bašte za 40,3% (cilj smanjenja emisija GHG sa LULUCF) u odnosu na 1990. godinu (Energy Community, 2022).

Vlada RS je tokom 2021. godine usvojila Zakon o klimatskim promenama (VRS, 2021). Ovim zakonom uređuje se sistem za ograničenje emisija GHG i za prilagođavanje na izmenjene klimatske uslove, monitoring i izveštavanje o strategiji nisko-ugljeničnog razvoja i njenom unapređenju. Zakonom je uveden sistem za monitoring, izveštavanje i verifikaciju emisija GHG, ali je mana što ne sadrži delotvorne mehanizme za njihovo smanjenje. Problem je takođe što RS i RZS ne objavljuju redovno podatke o emisijama GHG u atmosferu, što je aktivnost koja je, sem Zakonom, definisana i Uredbom 691/2011. Za efikasnije spro-

vođenje Zakona potrebno je donošenje i sprovođenje više podzakonskih dokumenata. Dosad su usvojeni Uredba o vrstama i aktivnostima gasova sa efektom staklene bašte, Pravilnik o verifikaciji i akreditaciji verifikatora izveštaja o emisijama gasova sa efektom staklene bašte, kao i Pravilnik o podacima o ekonomičnosti potrošnje goriva i emisijama CO₂ iz novih putničkih vozila.

Srbija još uvek nije usvojila Strategiju niskougljeničnog razvoja⁷¹ s AP. Ovaj dokument trebalo bi da predstavlja osnovu za smanjivanje emisija GHG. Takođe, još uvek se čeka potvrđivanje Drugog ažuriranog dvogodišnjeg izveštaja Republike Srbije prema Okvirnoj konvenciji UN o promeni klime, koji je postavljen na javni uvid u decembru 2020. godine (MZŽS, 2020).

Dodatno, još jedan bitan dokument za klimatske politike RS, a koji je i dalje u procesu izrade, jeste INEKP za period od 2021. do 2030. godine. Ovaj dokument treba da definiše konkretne korake koje će RS preduzeti sa ciljem da dostigne klimatsku neutralnost do 2050. godine. Očekuje se da će nacrt dokumenta biti postavljen na javnu raspravu i usvojen tokom 2023. godine.⁷²

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ navodi se da je došlo do **nazadovanja** pri ispunjavanju COR 13 i da ostvarivanje ovog cilja i dalje predstavlja popriličan izazov za Srbiju. Nazadovanje je ostvareno po pitanju emisija CO₂ koje su ugrađene u proizvode za uvoz,⁷³ dok je **stagnacija** primećena kod emisija CO₂ iz sagorevanja fosilnih goriva i rada cementara (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 13.1

U okviru COR 13, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisan je jedan prioritetni potcilj koji treba ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	13.1: Osažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane sa klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama	
Pokazatelj	Do kraja 2030. sve lokalne samouprave trebalo bi da imaju usvojenu i primenjenu strategiju za smanjenje rizika od katastrofa u skladu s nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa	Smanjiti broj smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika

Uprkos usvajanju krovnih međunarodnih dokumenata, RS još uvek nema usvojena ključna strateška dokumenta koja se odnose na otpornost i kapacitet za prilagodava-

nje opasnostima povezanim sa klimatskim uslovima. Osnovni strateški dokument koji će omogućiti sprovođenje potcilja 13.1. u Srbiji jeste Program prilagodavanja na iz-

71 Strategija niskougljeničnog razvoja sa AP usvojena je 1. juna 2023. godine, što izlazi iz analiziranog izveštajnog perioda.

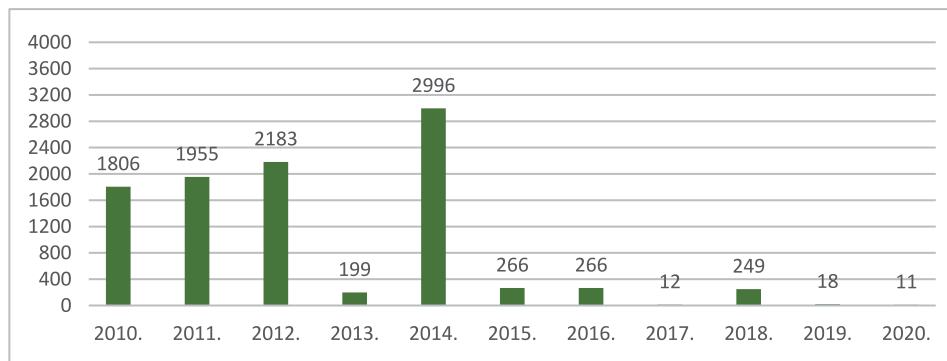
72 INEKP se nalazi na javnoj raspravi od 13. juna 2023. godine, što izlazi iz izveštajnog perioda.

73 Emisije koje se odnose na emisije CO₂ nastale tokom proizvodnje i transporta robe, od ekstrakcije sirovina do procesa proizvodnje i konačne isporuke potrošaču. Izražavaju se u tCO₂ po glavi stanovnika.

menjene klimatske uslove sa AP,⁷⁴ koji je u skladu sa Zakonom o klimatskim promjenama. S druge strane, i dalje **nije moguće oceniti napredak** u broju lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu sa nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofe, jer na sajtu RZS postoje podaci samo za 2018. godinu. Cilj je da do kraja 2030. sve lokalne samouprave imaju usvojenu i primenjenu stra-

tegiju za smanjenje rizika od katastrofa u skladu sa nacionalnom strategijom smanjenja rizika od katastrofa (RSJP, 2020). Prema dostupnim podacima RZS za 2018. godinu, samo osam od ukupno 174, odnosno tek 4,6% lokalnih samouprava usvojilo je i primenjuje strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu sa Nacionalnom strategijom smanjenja rizika od katastrofa (RZS, 2018). Za period posle 2018. godine ne postoje dostupni podaci.

Grafikon 15. Broj lica direktno pogođenih katastrofama



Izvor: RZS SDG portal, indikator 13.1.1.

Što se tiče broja lica direktno pogođenih katastrofama, podaci RZS pokazuju da je tokom 2020. godine (poslednji dostupni

podaci) bilo ugroženo 11 osoba, dok nije bilo smrtnih slučajeva (RZS, 2020).

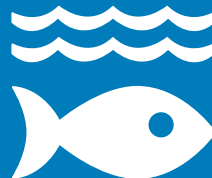
Preporuke

1. Potrebno je da Ministarstvo rudarstva i energetike do kraja 2030. godine usvoji INE-KP za period od 2021. do 2030. godine.
2. Potrebno je da RZS prati, redovno objavljuje i ažurira pokazatelje za COR 13.
3. Vlada RS treba da definiše i prilagodi zakonski i institucionalni okvir koji je u vezi s prilagođavanjem na klimatske promene i integriše ga u ostale sektore, prvenstveno vodoprivredu, poljoprivredu, urbanizam, graditeljstvo, infrastrukturu, šumarstvo, zaštitu prirode i energetiku.

74 Radna verzija ovog dokumenta u toku juna meseca 2023. godine bila je postavljena na konultativan proces sa svim zainteresovanim stranama, što izlazi iz izveštajnog perioda.

Cilj održivog razvoja 14:

ŽIVOT POD VODOM



Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održivi razvoj

Cilj održivog razvoja 14 odnosi se na očuvanje i održivo korišćenje okeana, mora i njihovih resursa. S obzirom na to da je Srbija kontinentalna zemlja, ovaj COR se nikada nije razmatrao kao prioritet. Ipak, svaka država sveta utiče na mora i okeane, pre svega, putem zagađenja koje nastaje u rekama i jezerima i koje neizbežno završava u morima i okeanima. Drugi aspekt koji je relevantan za većinu kontinentalnih zemalja jeste očuvanje populacija riba koje migriraju u svojim životnim ciklusima između slatkovodnih i morskih ekosistema. Ovaj aspekt je relevantan i za Srbiju pošto u Dunavu žive globalno ugrožene vrste jesetri, koje migriraju između Crnog mora i Dunava.

U izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ COR 14 **nije**

prepoznat kao razvojni prioritet RS (Beogradska otvorena škola et al., 2020).

U slučaju kontinentalne zemlje kao što je Srbija, sprovođenje COR 14 direktno je vezano za ciljeve očuvanja vodnih resursa (COR 6), a pogotovo za potciljeve koji se odnose na zagađenje voda. Smanjenjem zagađenja voda kroz aktivnosti usmerene na dostizanje potcilja 6.3 istovremeno se doprinosi dostizanju COR 14, jer se time smanjuju emisije zagađujućih materija u mora i okeane.

U Srbiji su i dalje izraženi izazovi vezani za opterećenje vodotoka različitim vrstama zagađenja (čvrsti otpad, nutrijenti i dr.). Komunalne otpadne vode se većim delom ne prečišćavaju, što uzrokuje to da velike koncentracije nutrijenata završe u recipijenti-

ma, to jest rekama, koje potom sprovode zagađenje do mora. Treba napomenuti da teritorija RS najvećim delom (oko 92%) pripada dunavskom slivu, tako da najveći deo zagađenja završava u nizvodnim područjima uz Dunav i u Crnom moru.

Veliki zagađivač voda je i poljoprivreda, koja uzrokuje emisije nutrijenata (mineralnih đubriva) i pesticida u vodotokove. Jedan od mehanizama za smanjenje zagađenja iz poljoprivredne delatnosti je primena Nitratne direktive EU. Primenom ove direktive uvode se mehanizmi za bolje upravljanje stajskim đubrivom i veštačkim azotnim đubrivima u cilju smanjenja njihove emisije u vode. Srbija još uvek nije u potpunosti transponovala ovu direktivu u nacionalno zakonodavstvo.

Čvrsti otpad je takođe istaknut problem u vodotocima na teritoriji RS. Još uvek se relativno malim delom komunalnog i industrijskog otpada upravlja na odgovarajući način. Odnosno, mali broj opština i gradova ima sanitarne deponije za upravljanje otpadom, pa značajne količine otpada završavaju u rekama.

Što se tiče zaštite migratornih vrsta riba, RS ima zakonski okvir koji omogućuje kontrolu ribolova na njenoj teritoriji (NSRS, 2014). Jesetarske vrste (lat. *Accipenseridae*), koje su posebno značajne u kontekstu ovog cilja, strogo su zaštićene u Srbiji i nije dozvoljen njihov ribolov (VRS, 2016). Sprovođenje mera zaštite i održivog korišćenja ribljeg fonda ima dosta problema, koji uglavnom proističu iz slabih kapaciteta nadležnih inspekcijских službi, ali i iz nedovoljno dobrih zakonskih odredbi kojima se te mere propisuju. Ne postoje pouzdani statistički podaci o nezakonitom ribolovu na teritoriji RS, ali se većina uključenih aktera slaže u procenama da njegov intenzitet svakako nije zanemarljiv, a u pojedinim područjima je i veoma izražen.

U okviru izveštajnog perioda **nije došlo do značajnih promena** u institucionalnom okviru za sprovođenje COR 14.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ **nema podataka** o napretku Srbije u odnosu na COR 14 (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Preporuke

1. Unaprediti strateški i zakonski okvir u oblasti zaštite voda od zagađenja i upravljanja otpadom i sprovođenje zakonskih akata i strateških dokumenata, pogotovo u odnosu na zagađenje voda plastičnim otpadom kroz izmene i dopune Zakona o vodama i izradu Plana zaštite voda od zagađenja do kraja 2023. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju Direkcija za vode Ministarstva poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede i MZŽS.
2. Uspostaviti monitoring plutajućeg plastičnog otpada i otpada na rečnim obalama do 2025. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju MZŽS i AZŽS.

3. U potpunosti transponovati Nitratnu direktivu EU u nacionalno zakonodavstvo i omogućiti njeno efektivno sprovođenje do kraja 2023. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS.
4. Unaprediti sprovođenje zakonskog okvira za zaštitu i korišćenje ribljeg fonda kako bi se ostvarila efikasna zaštita migratornih vrsta riba. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS.
5. Usvojiti AP za zaštitu jesetarskih vrsta riba do kraja 2023. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS.

Prioritetna celina 8: Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa

Iako je pošumljavanje postalo veoma aktuelno u srpskoj javnosti, u praksi se obično dešava da su mnoge šume na udaru prenamene u građevinsko zemljište, a da su prakse u očuvanju kulturno-istorijskih spomenika neodgovarajuće. Ključno je pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština (potcilj 11.4) i preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo istrebljenje (potcilj 15.5).

Cilj održivog razvoja 11:

ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE⁷⁵



Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, otpornim i održivim

U prethodnom periodu **nije došlo** do značajnih promena po pitanju očuvanja prirodnog i kulturnog nasleđa u Srbiji. Poslednji dokument donet u oblasti kulture su Strateški prioriteti razvoja kulture Republike Srbije od 2021. do 2025. i otad nije bilo drugih izmena u okviru javnih politika. Strateški prioriteti su deskriptivan dokument bez vremenskih određenja i pokazatelja na osnovu kojih bi bilo moguće pratiti uspešnost ostvarivanja samih prioriteta. Iako je pre par godina razvijen Nacrt strategije razvoja kulture Republike Srbije od 2020. do 2029. s AP, ova strategija nije usvojena.

U prethodnom periodu **nije došlo do zakonskih izmena** u ovoj oblasti. Zakonom

o ministarstvima iz 2022. godine Ministarstvo kulture i informisanja podeljeno je na dva tela – Ministarstvo kulture, koje ostaje nadležno za ovu oblast, i Ministarstvo informisanja i telekomunikacija. Izveštaj o radu Nacionalnog saveta za kulturu, formiranog 2021. godine, usvojen je u Narodnoj skupštini, ali nije dostupan široj javnosti. Za 2023. godinu planirana sredstva za kulturu, komunikacije i medije iznose 0,74% (Ministarstvo finansija, 2022), a opredeljena sredstva za Ministarstvo kulture iznose 0,88% republičkog BDP-a (NSRS, 2022).

Kada je reč o ostalim oblastima u okviru COR 11, značajno je spomenuti da je Nacrt nacionalne stambene strategije za period

75 COR 11 se nalazi u dve prioritetne celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu s temom prioritetne celine. U okviru ove celine, obrađen je deo koji se odnosi na očuvanje svetske kulturne i prirodne baštine.

od 2022. do 2032. godine s AP za sprovođenje za period od 2022. do 2024. godine bio na javnoj raspravi od decembra 2021. do januara 2022. Civilni sektor je uputio zamerke da je strategija nedovoljno ambiciozna kako po obimu tema tako i po određenim ciljanim vrednostima za period od deset godina. Nije poznato da li je strategija usvojena, s obzirom na to da je na sajtu MGSI i dalje dostupna u formi nacrt. Kada je reč o saobraćaju, iako je bilo govora o donošenju nove strategije o bezbednosti saobraćaja

(RTV, 2021), budući da je prethodna istekla 2020. godine, dosad nova nije doneta. Po pitanju pravnog i institucionalnog okvira, nije bilo promena u ovom periodu.

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“, koji ocenjuje stanje u Srbiji po pitanju COR 11 kao „**na putu ili u fazi održavanja napretka**“, ne prati nijedan od pokazatelja koji je relevantan za prioritarnu celinu 8, odnosno očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa.

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 11.4

U okviru COR 11, izveštajem „Srbija 2030 – razvojni prioriteti, izveštaj nedržavnog sektora“ definisan je prioritetni potcilj koji, u okviru prioritete celine 8: „Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa“, treba ispuniti do 2030. godine.

Prioritetni potcilj	11.4: Pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština	
Pokazatelj	Povećati površinu pod jednim od oblika režima zaštite prirodnih područja na 20% teritorije Republike Srbije	Obezbediti uslove za uvrščivanje bar još jednog lokaliteta s domaće predložene (tentativne) liste na listu UNESCO-a

Došlo je do blagog povećanja veličine teritorije zaštićenog područja sa 678.237 ha (7,66% teritorije Srbije), na 691.443 ha (7,81%). Povećanje se odnosi na zaštićena prirodna dobra: Spomenik prirode „Drvored hrastova kod Bačkog Petrovog Sela“, Spomenik prirode „Kalemeždanski rt“, Predeo izuzetnih odlika „Ade i odseci kod Slankamena“, Spomenik prirode „Kovačevića pećina“, Predeo izuzetnih odlika „Ovčarsko-kablarska klisura“ i Predeo izuzetnih odlika „Maljen“.

U periodu 2019–2021. identifikovano je 277 potencijalnih lokacija od interesa za zajednicu i 85 posebnih zaštićenih područ-

ja, koja pokrivaju 38% teritorije RS, čime je načinjen važan korak u smeru ostvarivanja zaštite u okviru sistema Natura 2000.

U međuvremenu nijedan lokalitet s domaće predložene (tentativne) liste nije uvršten na listu UNESCO-a. Na Listi svet-ske baštine UNESCO-a, listi najvrednijih dobara svetskog kulturnog i prirodnog nasleđa, i dalje se nalazi pet lokaliteta iz Srbije, a na predloženoj listi ih je i dalje 11, odnosno nije došlo do promene u broju od prethodnog izveštajnog perioda. Nije poznato da li su u međuvremenu preduzete aktivnosti u pravcu ostvarivanja uslova za uvrščivanje lokaliteta na pomenutu listu.

Preporuke

1. Doneti strategiju o razvoju kulture kojom bi se unapredile mogućnosti većeg finansiranja u ovoj oblasti i obezbedio sistem praćenja ispunjavanja zacrtanih ciljeva.
2. Nastaviti rad na razvoju ekološke mreže u skladu sa standardima ekološke mreže EU Natura 2000.
3. Unaprediti aktivnosti u cilju uvrštavanja lokaliteta s domaće predložene liste na listu UNESCO-a i o tome obavještavati javnost.

Cilj održivog razvoja 15:

Život na zemlji



Zaštititi, obnovljati i promovisati održivo korišćenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije, zaustaviti i preokrenuti proces degradacije zemljišta i zaustaviti gubitak biodiverziteta

Protekle godinu obeležio je **nedostatak aktivnosti** na unapređenju oblasti koje su obuhvaćene COR 15 u Republici Srbiji, među kojima su najznačajnije zaštita prirode i životne sredine, šumarstvo, poljoprivreda i vodoprivreda.

Raniji izveštaji o pripremljenosti Srbije za sprovođenje Agende 2030 ocenili su da je

zakonski okvir za dostizanje COR 15 **relativno dobro definisan**, ali da postoje određeni nedostaci u pravnom okviru u oblasti očuvanja planinskih ekosistema, pravedne raspodele genetičkih resursa, suzbijanja i kontrole invazivnih vrsta, ekosistemskih usluga, te ekonomskog vrednovanja ekosistema i usmeravanja finansijskih sredstava u zaštitu ekosistema i prirodnih resursa

(Bradaš et al., 2022). Međutim, ni tokom 2022. godine ovi nedostaci nisu ispravljani.

U oblasti zaštite prirode i očuvanja prirodnih resursa, tokom 2022. godine **nije bilo značajnih aktivnosti** u razvoju strateških dokumenata, dok se u istom periodu desila svega jedna promena vezana za zakonodavni okvir. Naime, u skladu sa izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode koje su usvojene 2021. godine, od 1. januara 2022. godine počela je primena izmenjenog člana 9 ovog zakona. Taj član propisuje nadležnost i proceduru za donošenje akta o uslovima zaštite prirode na drugačiji način nego što je to bio slučaj pre izmena Zakona. Tako sada, umesto zavoda za zaštitu prirode, akt o uslovima zaštite prirode za zaštićena područja koje proglašava VRS donosi MZŽS, odnosno nadležni organ Autonomne Pokrajine Vojvodine za ona zaštićena područja koja proglašava ovaj organ. Zavodi za zaštitu prirode i dalje izdaju akt o uslovima zaštite prirode za zaštićena područja III kategorije (MZŽS, 2022a). Ostaje da se u budućnosti vidi da li će i na koji način ova promena uticati na sprovođenje aktivnosti značajnih za dostizanje COR 15.

Na globalnom nivou su u decembru 2022. godine donete važne odluke za očuvanje prirode. Kao rezultat 15. Samita Ujedinjenih nacija o biološkoj raznovrsnosti usvojen je Kunming-Montreal globalni okvir za biodiverzitet do 2030. godine, a Srbija je bila među 196 država članica UN-a koje su

podržale sporazum. Ovaj okvir sadrži četiri osnovna i 23 specifična cilja, a kao najvažniji ističu se ciljevi da se do 2030. godine na globalnom nivou zaštiti najmanje 30% postojećih i obnovi najmanje 30% degradiranih ekosistema. U tekstu ovog sporazuma definisano je da on predstavlja doprinos za dostizanje Agende 2030, kroz postavljanje očuvanja biodiverziteta u samu srž Agende čime bi se obezbedilo dostizanje ostalih ciljeva (Convention of Biological Diversity, 2022; Klima 101, 2022). Iako Globalni okvir za biodiverzitet predstavlja sporazum između država članica UN-a, on nije pravno obavezujući, što ostavlja prostor za države da ga sprovedu prema svojim mogućnostima i odgovornosti. Ostaje da se vidi da li će i na koji način RS uključiti ove važne ciljeve za očuvanje biodiverziteta i dostizanje COR 15 u svoje javne politike.

U okviru izveštajnog perioda **nije došlo do značajnih promena** u institucionalnom okviru za sprovođenje COR 15.

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2022. godinu“ ocenio je COR 15 kao **značajno izazovan** za sprovođenje u Srbiji, dok je u isto vreme zaključeno da samo sprovođenje ovog cilja u našoj zemlji stagnira. Od ukupno šest indikatora korišćenih u ovom izveštaju za ocenu **napretka** Srbije u sprovođenju COR 15, čak četiri su označena kao **veoma izazovna** za sprovođenje (Sustainable Development Solutions Network, 2022).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 15.5

U okviru COR 15, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisan je jedan prioritetni potcilj koji je potrebno ispuniti do 2030. godine:

Prioritetni potcilj	15.5: Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i do 2020. zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo istrebljenje.	
Pokazatelj	Zaštićena područja kojima se upravlja prema Zakonu o zaštiti prirode zauzimaju najmanje 20% ukupne teritorije Republike Srbije.	Sva zaštićena područja u Srbiji odgovaraju IUCN klasifikaciji zaštićenih područja, u skladu sa rangom.

Prema javno dostupnim podacima Centralnog registra zaštićenih prirodnih dobara Republike Srbije, koji vodi Zavod za zaštitu prirode Srbije, tokom 2022. godine **nije povećana površina pod zaštićenim područjima**. Naime, tokom prošle godine MZŽS pokrenulo je postupak zaštite 18 područja različite kategorije, među kojima je i jedan nacionalni park. Pored toga, Ministarstvo je pokrenulo reviziju zaštite tri postojeća zaštićena područja kojom se predviđa povećanje njihove površine, dok se za Park prirode „Stara planina“ predlaže i promena kategorije, odnosno proglašenje ovog područja nacionalnim parkom. Svi pokrenuti postupci predviđaju povećanje površine pod zaštitom za oko 64 hiljade hektara, što iznosi približno 0,73% površine RS. Međutim, treba imati u vidu da je put od pokretanja postupka zaštite do proglašenja zaštićenih područja obično veoma dug. Tako, tokom 2022. godine nije donet nijedan akt o proglašenju zaštićenog područja, pa je ukupna površina pod zaštitom u RS ostala nepromenjena – 691.443 hektara, odnosno 7,81% ukupne površine naše zemlje (Zavod za zaštitu prirode, 2023; MZŽS, 2022b).

Kada se radi o unapređenju kategorizacije zaštićenih područja u Srbiji prema standardima Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN), tokom 2022. godine takođe **nije ostvaren napredak**. Međunarodna unija za zaštitu prirode razvila je 2008. godine sistem kategorizacije zaštićenih područja, koji se uzima kao globalni standard za definisanje i klasifikaciju zaštićenih područja (Dudley, 2008). Primena ovog modela zaštite područja obezbedila bi bolje prepoznavanje i očuvanje prirodnih vrednosti, a da bi se on našao u praksi, neophodno je da primena ovog sistema u proglašavanju zaštićenih područja bude definisana kroz Zakon o zaštiti prirode i odgovarajuće strateške dokumente, poput Strategije zaštite životne sredine i Programa zaštite prirode Republike Srbije. Do danas, do ove promene u navedenom zakonu i strateškim dokumentima nije došlo.

Tokom 2022. godine nastavljeno je prikupljanje podataka o flori i fauni u svrhu uspostavljanja Ekološke mreže Republike Srbije i NATURA 2000 ekološke mreže EU u Srbiji. Ovo je nastavak aktivnosti kojima već godinama upravlja Zavod za zaštitu prirode Srbije, a čija je svrha povećanje zaštite vrsta i staništa u našoj zemlji.

Preporuke

1. Uključiti odluke Kunming-Montreal globalnog okvira za biodiverzitet do 2030. godine u zakonodavni i strateški okvir kojim se uređuje oblast zaštite prirode i koji utiče na uređenje ove oblasti do 2024. godine.
2. Redefinisati sistem upravljanja zaštićenim područjima i zaštitu vrsta i staništa kroz unapređenje Zakona o zaštiti prirode, te unaprediti podzakonske akte kojima se reguliše funkcionisanje ekološke mreže (akt kojim će se bliže urediti ocena prihvatljivosti i dr.) do 2024. godine.
3. Unaprediti Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu i Zakon o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu tako da se sprovođenjem postupaka predviđenih zakonom obezbede informacije o stvarnom stanju prirode na predmetnoj lokaciji u trenutku sprovođenja postupka do 2024. godine.
4. Obezbediti i namenski trošiti sredstva za sprovođenje mera zaštite ugroženih vrsta i staništa u skladu sa međunarodnim standardima na godišnjem nivou, kroz budžet RS i budžete upravljača zaštićenih područja.
5. Povećati aktivnosti MZŽS i VRS na ulaganju sredstava za nastavak istraživanja u svrhu uspostavljanje Ekološke mreže Republike Srbije i NATURA 2000 ekološke mreže EU u Srbiji, te za nastavak izrade i ažuriranje crvenih knjiga i lista ugroženih vrsta na godišnjem nivou.
6. Do 2024. godine izraditi plan za unapređenje kapaciteta službi i institucija zaduženih za zaštitu prirode na lokalnom i nacionalnom nivou (inspekcija za zaštitu životne sredine, zavodi za zaštitu prirode, službe JLS za zaštitu životne sredine) kroz MZŽS i sprovoditi ga na godišnjem nivou.

Lista skraćenica

AMRES	Akademski mreža Republike Srbije
AP	akcioni plan
APZ	aktivne politike zapošljavanja
AZŽS	Agencija za zaštitu životne sredine
BDP	bruto domaći proizvod
BDV	bruto dodata vrednost
CEFTA	Sporazum o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi
COR	cilj održivog razvoja / ciljevi održivog razvoja
CPI	indeks percepcije korupcije
DMC	domaća potrošnja materijala
EK	Evropska komisija
EPS	Elektroprivreda Srbije
ERP	Program ekonomskih reformi (Economic Reform Programme)
ESRP	Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike
EU	Evropska unija
EZ	Evropska zajednica
GHG	gasovi sa efektom staklene bašte (greenhouse gas)
GRECO	Grupa država za borbu protiv korupcije
GQII	Globalni indeks infrastrukture kvaliteta
HORECA	sektor ugostiteljstva i hotelijerstva (Hotel/Restaurant/Café)
I&R	istraživanje i razvoj
IKT	informaciono-komunikacione tehnologije
INEKP	Integrisani nacionalni energetski i klimatski plan
IP Box	poreska olakšica na osnovu posedovanja autorskih prava
IUCN	Međunarodna unija za zaštitu prirode (International Union for Conservation of Nature)
JLS	jedinica lokalne samouprave
LULUCF	korišćenje zemljišta, promene u korišćenju zemljišta i šumarstvo (Land use, land-use change, and forestry)
MGS	Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture
MLJMPDD	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog

MRE	Ministarstvo rudarstva i energetike
MSP	mala i srednja preduzeća
MSPP	mala i srednja preduzeća i preduzetnici
MZŽS	Ministarstvo zaštite životne sredine
NDC	Nacionalni utvrđeni doprinos
NEET	mladi koji nisu zaposleni niti su u obrazovanju ili na obuci
NOKS	Nacionalni okvir kvalifikacija u Srbiji
NSRS	Narodna skupština Republike Srbije
NSP	korisnik/korisnica novčane socijalne pomoći
NSZ	Nacionalna služba za zapošljavanje
OCD	organizacija/e civilnog društva
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OIE	obnovljivi izvori energije
PSRS	pravni subjekti Republike Srbije
PU	Poreska uprava
RIA	brza integrisana procena (Rapid Integration Assessment)
RJU	reforma javne uprave
RS	Republika Srbija
RSJP	Republički sekretarijat za javne politike
RZS	Republički zavod za statistiku
SES	Socijalno-ekonomski savet
SKGO	Stalna konferencija gradova i opština
STO	Svetska trgovinska organizacija
UN	Ujedinjene nacije
UN DESA	Odeljenje za društvena i ekonomska pitanja UN
UNCTAD	Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj (United Nations Conference on Trade and Development)
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNICEF	Dečiji fond Ujedinjenih nacija
VRS	Vlada Republike Srbije
WGI	Globalni indikatori vladavine (The Worldwide Governance Indicators)
ZOR	Zakon o radu
ZPS	Zakon o planskom sistemu

Literatura

Opšta literatura

Beogradska otvorena škola, Beogradski fond za političku izuzetnost, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar (2020), *Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora*, Beograd: Centar za visoke ekonomske studije.

Beogradska otvorena škola, Beogradski fond za političku izuzetnost, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar (2022), *Srbija 2030: Upravlja li Srbija svojim (održivim) razvojem?*, Beograd: Beogradska otvorena škola.

Bradaš, S., Danon, M., Đurović, A., Ilić, S., Jovančević, I., Momčilović, P., Nenadović, N., Pantić, O., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G., Sekulović, I. & Šormaz, N. (2020), *Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030*, Beograd: Beogradska otvorena škola.

Vlada Republike Srbije (2023). *Program ekonomskih reformi za period od 2023. do 2025. godine*.

Republički zavod za statistiku (2023). *Ciljevi održivog razvoja*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/sr-Latn/> [10. 3. 2023].

Sustainable Development Solutions Network (2022), *Europe Sustainable Development Report 2022*. Available at: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopmentreport/2022/europe-sustainable-development-report-2022.pdf> [10. 3. 2023].

Uvod

Babović, M. (2022), *Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji*, Beograd: Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/media/1621/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji-2022.pdf> [10. 3. 2023].

European Commission (2016), *Next steps for a sustainable European future: European action for sustainability*. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_3886 [9. 3. 2023].

Narodna Skupština Republike Srbije (2022a), *Zakon o ministarstvima*, „Službeni glasnik RS“, br. 128/2020 i 116/2022.

Narodna Skupština Republike Srbije (2022b), *Program Vlade Republike Srbije*. Dostupno na: https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/ana-brnabic-ekspoze-1022_cyr.pdf [10. 3. 2022].

Narodna Skupština Republike Srbije (2018), *Zakon o planskom sistemu Republike Srbije*, „Službeni glasnik RS“, br. 30/2018.

Narodna skupština Republike Srbije (2017), *Održano javno slušanje na temu „Sprovođenje ciljeva održivog razvoja: uloga Narodne skupštine“*. Dostupno na: <https://shorturl.at/ikrsX>, [13. 3. 2022].

- Prorok T., Todorović, A., Pihler, D., Ivanović, M., Riker, L. & Pejčić, M. (2019), *Agenda 2030 u mojoj opštini: Priručnik za lokalnu primenu Ciljeva održivog razvoja (COR) namenjen zaposlenima*, Skoplje: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Dostupno na: <http://skgo.org/storage/app/media/uploaded-files/Prirucnik%20-%20Agenda%202030%20u%20mojoj%20opstini.pdf> [10. 3. 2023].
- Vlada Republike Srbije: Republički sekretarijat za javne politike (2023a), *Započet rad na izradi uredbe o postupku pripreme Plana razvoja*. Dostupno na: <https://shorturl.at/gkE23> [10. 3. 2023].
- Vlada Republike Srbije: Republički sekretarijat za javne politike (2023b), *Akcionni plan za sprovođenje programa rada Vlade 2023–2026*. Dostupno na: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/APSPV-2023-2026-1.pdf> [10. 3. 2023].
- Vlada Republike Srbije: Republički sekretarijat za javne politike (2022), *Srbija i Agenda 2030: Mapiranje nacionalnog planskog okvira u odnosu na ciljeve održivog razvoja*. Dostupno na: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Srbija-i-Agenda-2030-novembar-2017-lat.pdf> [10. 3. 2023].
- Vlada Republike Srbije (2019), *Dobrovoljni nacionalni izveštaj Republike Srbije o sprovođenju agende 2030 za održivi razvoj*.
- Vlada Republike Srbije (2015), *Odluka o obrazovanju Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 113/2015–33, 67/2017–3, 95/2017–4, 120/2017–145, 104/2018–49, 8/2019–102.

Analiza Programa ekonomskih reformi

- Delegacija EU u Srbiji (2021), *Transbalkanski elektroenergetski koridor*. Dostupno na: <https://www.euzatebe.rs/rs/projekti/transbalkanski-elektroenergetski-koridor>, [9. 3. 2023].
- Eurostat (2023a), *Employment rates of recent graduates*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00053/default/table?lang=en> [10. 4. 2023].
- Eurostat (2023b), *ICT usage in households and by individuals*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/database> [10. 4. 2023].
- Evropska komisija (2022), *Republika Srbija: Izveštaj za 2022. godinu*. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/Serbia_Report_2022_SR.%5B1%5D.pdf [27. 4. 2023].
- Fiskalni savet (2022), *Mišljenje na Nacrt Fiskalne strategije za 2024. godinu sa projekcijama za 2025. i 2026. godinu*. Dostupno na https://www.fiskalnisavet.rs/doc/FS_%20Misljenje-na-Nacrt-Fiskalne-strategije-2024-2026_090623.pdf [27. 4. 2023].
- Fond za mlade talente Republike Srbije (2023), *O konkursu*. Dostupno na: <https://fondza-mladetalente.gov.rs/> [10. 4. 2023].
- Vlada Republike Srbije (2020), *Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 18/2021–4, 36/2021–45.
- Republički zavod za statistiku (2023), *Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/media/1621/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji-2022.pdf> [27. 4. 2023].
- Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/> [27. 4. 2023].

UNESCO Institute for statistics (2023), *Official List of SDG 4 Indicators*. Available at: https://gaml.uis.unesco.org/wp-content/uploads/sites/4/2020/09/SDG4_indicator_list.pdf [10. 4. 2023].

UN HABITAT (2018), *Metadata on SDGs Indicator 11.3.1*. Available at: https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/07/metadata_on_sdg_indicator_11.3.1.pdf [27. 4. 2023].

Prioritetna celina 1

Eurostat (2023), *Eurostat database*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat> [30. 3. 2023].

Ministarstvo finansija, Vlada Republike Srbije (2023), *Program ekonomskih reformi za period od 2023. do 2025. godine*. Dostupno na: <https://www.mfin.gov.rs/dokument2/program-ekonomskih-reformi-erp> [30. 3. 2023].

Republički zavod za statistiku (2023), *Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/media/1621/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji-2022.pdf> [27. 4. 2023].

Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/> [27. 4. 2023].

Vlada Republike Srbije (2022a), *Akcionni plan za period 2022–2024. godine za sprovođenje Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2022–2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 115/2022.

Vlada Republike Srbije (2022b), *Akcionni plan za 2022. i 2023. godinu za sprovođenje strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 99/2022.

Vlada Republike Srbije (2022c), *Program razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 137/2022.

World Bank database. Available at: <https://data.worldbank.org/> [29. 3. 2023].

Prioritetna celina 2

Ministarstvo finansija, Vlada Republike Srbije (2023), *Program ekonomskih reformi za period od 2023. do 2025. godine*. Dostupno na: <https://www.mfin.gov.rs/dokument2/program-ekonomskih-reformi-erp> [30. 3. 2023].

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog (2022a), *Informator o radu*. Dostupno na: <https://informator.poverenik.rs/informator?org=73ALjNvsT4b8Muwpu> [15. 3. 2023].

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog (2022b), *Pravilnik o izradi i sprovođenju plana upravljanja rizicima od povrede principa rodne ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 67/2022.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog (2022c), *Pravilnik o vođenju evidencije i izveštavanju o ostvarivanju rodne ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 67/2022.

Narodna skupština RS (2022), *Zakon o socijalnom preduzetništvu*. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-socijalnom-preduzetnistvu.html> [30. 3. 2023].

- Nedeljnik Vreme (2022), *Nova Strategija za Rome: Stara neispunjena obećanja*. Dostupno na: <https://www.vreme.com/vesti/nova-strategija-za-rome-stara-neispunjena-obecanja/>, [30. 3. 2023].
- Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/> [30. 3. 2023].
- Republički zavod za statistiku (2023a), *Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji*. Dostupno na: <https://sdg.indikator.rs/media/1621/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji-2022.pdf> [27. 4. 2023].
- Republički zavod za statistiku (2023b), *Korišćenje vremena u Republici Srbiji, 2021. – Saopštenje*. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/HtmlL/G20231018.html> [31. 3. 2023].
- Republički zavod za statistiku (2023c), *Srednjoročni plan Republičkog zavoda za statistiku za period od 2023. do 2025. godine*. Dostupno na: https://www.stat.gov.rs/media/358486/srednjorocni-plan-rzs_2023-2025_23012023-sajt-konacno.pdf [16. 2. 2023].
- Vlada Republike Srbije (2022a), *Zakon o ministarstvima*, „Službeni glasnik RS”, br. 116/2022.
- Vlada Republike Srbije (2022b), *Akcioni plan za 2022. i 2023. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS”, br. 99/2022–10.
- Vlada Republike Srbije (2021), *Zakon o socijalnoj karti*, „Službeni glasnik RS”, br. 14/2021.
- Vlada Republike Srbije, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost (2022a), *Akcioni plan za 2022. i 2023. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2022-08/Akcioni%20plan%20za%20period%20od%202022-2023%20za%20spvodjenje%20Strategije%20za%20rodnu%20ravnopravnost%202021-2030.pdf> [27. 4. 2023].
- Vlada Republike Srbije, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost (2022b), *Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022–2030. godine*. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/index.php/sr/dokumenti/strategije-i-akcioni-planovi/nacionalna-strategija-prevencije-i-zastite-od-diskriminacije> [27. 4. 2023].
- Vlada Republike Srbije, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog (2022), *Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2022–2030. godine*. Dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/doc/strateska-dokumenta/Strategija-za-socijalno-ukljucivanje-Roma-i-Romkinja-2022-2030.pdf> [27. 4. 2023].
- World Bank Group, UNICEF (2022), *Pregled javnih rashoda za socijalnu pomoć u Srbiji*. Dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/media/23181/file/Pregled%20javnih%20rashoda%20za%20socijalnu%20pomo%20C4%87%20u%20Srbiji.pdf> [25. 4. 2023].

Prioritetna celina 3

- Evropska komisija (2022), *Izveštaj za 2022. godinu – Republika Srbija*. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/Serbia_Report_2022_SR.%5B1%5D.pdf [25. 4. 2023].
- Evropska komisija (2021), *Izveštaj za 2021. godinu – Republika Srbija*. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_oktobar_21.PDF [25. 4. 2023].

- Freedom House (2023), *Freedom in the World 2023 Serbia*. Available at: <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2023> [25. 4. 2023].
- Freedom House (2022), *Nations in Transit 2022 Serbia*. Available at: <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2022> [25. 4. 2023].
- Narodna skupština Republike Srbije (2022a), *Zakon o finansiranju političkih aktivnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 14/2022–40.
- Narodna skupština Republike Srbije (2022b), *Zakon o zabrani diskriminacije*, „Službeni glasnik RS“, br. 22/2009–3, 52/2021–4.
- Narodna skupština Republike Srbije (2022c), *Zakon o sprečavanju korupcije*, „Službeni glasnik RS“, br. 35/2019–6, 88/2019–3, 11/2021–3 (autentično tumačenje), 94/2021–3, 14/2022–47.
- Narodna skupština Republike Srbije (2022d), *Zakon o ministarstvima*, „Službeni glasnik RS“, br. 128/2020, 116/2022–3.
- Narodna skupština Republike Srbije (2021), *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021–7.
- SIGMA/OECD (2017), *Principi javne uprave*.
- Svetska Banka, *Globalni indikatori vladavine*. Dostupno na: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Report> [25. 4. 2023].
- Transparency International (2022), *Corruption Perception Index*. Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/srb> [25. 4. 2023].
- Vlada Republike Srbije (2022), *Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 12/2022–58.
- Vlada Republike Srbije (2021a), *Operativni plan sprečavanje korupcije u oblastima od posebnog rizika*.
- Vlada Republike Srbije (2021b), *Program za reformu sistema lokalne samouprave u Republici Srbiji za period od 2021. do 2025. godine*.
- Vlada Republike Srbije (2021c), *Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, 103/2021–4.
- Vlada Republike Srbije (2021d), *Strategija reforme javne uprave u Republici Srbiji za period 2021–2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 42/2021.
- Vlada Republike Srbije (2020a), *Akcionni plan za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu u Republici Srbiji za period 2020–2022. godine*.
- Vlada Republike Srbije (2020b), *Akcionni plan za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 148/2020–3.
- Vlada Republike Srbije (2015), *Odluka o obrazovanju Meduresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 113/2015–33, 67/2017–3, 95/2017–4, 120/2017–145, 104/2018–49, 8/2019–102.
- Vlada Republike Srbije: Republički sekretarijat za javne politike (2021), *Predlog Programa unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom i Akcionni plan za period 2021–2025*.
- World Justice Project (2023), *Rule of Law Index*. Available at: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022/Serbia/> [25. 4. 2023].

Prioritetna celina 4

- Elektroprivreda Srbije (2023), „Vlada donela odluku o prelasku EPS u AD“. Dostupno na: <https://www.eps.rs/lat/vesti/Stranice/19-23.aspx> [25. 4. 2023].
- Eurostat (2023), *Eurostat database*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [10. 4. 2023].
- Fiskalni savet (2022), *Ocena predloga zakona o budžetu Republike Srbije – Rezime*. Dostupno na: https://www.fiskalnisavet.rs/doc/ocene-i-misljenja/2022/FS-Rezime_Ocena_budzeta_2023.pdf [11. 4. 2023].
- International Energy Agency (2023). Available at: <https://www.iea.org/>, [11. 4. 2023].
- Julijana Vincan (2023), „Izmenama Zakona o planiranju i izgradnji smanjeno učešće građana u odlučivanju“, *Biznis.rs*. Dostupno na: <https://biznis.rs/vesti/srbija/izmenama-zakona-o-planiranju-i-izgradnji-smanjeno-ucesce-gradjana-u-odlucivanju/>, [11. 4. 2023].
- MacInnes, P. (2021), „Wembley the headline act at Euro 2020 but ailing finances cast a shadow“, *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/football/2021/jun/12/wembley-the-headline-act-at-euro-2020-but-ailing-finances-cast-a-shadow> [11. 4. 2023].
- Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (2023), *Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o planiranju i izgradnji*. Dostupno na: <https://www.mgsi.gov.rs/cir/dokumenti/nacrt-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-planiranju-i-izgradnji> [11. 4. 2023].
- Ministarstvo privrede, *Strategija za razvoj MSPP za period 2023–2027 godine, sa Akcionim planom – predlog* (2023). Dostupno na: <https://www.privreda.gov.rs/sites/default/files/documents/2023-01/finalna%20Strategija%20mspp%202023-2027.%20za%20javnu%20raspravu.pdf> [11. 4. 2023].
- Narodna skupština Republike Srbije (2023a), *Predlog zakona o bezbednosti i zdravlju na radu*. Dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/13_saziv/295-23%20-%20LAT.pdf [11. 4. 2023].
- Narodna skupština Republike Srbije (2023b), *Zakon o inovacionoj delatnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 129/2021.
- Narodna skupština Republike Srbije (2023c), *Zakon o izmenama i dopunama zakona o porezu na dohodak građana*. Dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/13_saziv/2510-22.pdf [11. 4. 2023].
- Narodna skupština Republike Srbije (2021), *Zakon o elektronskom fakturisanju*. „Sl. glasnik RS“, br. 44/2021, 129/2021 i 138/2022.
- Obradović, M. (2022), „Može li Srbija da plaća svoje kredite“, *Nova ekonomija*. Dostupno na: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-izdanja/moze-li-srbija-da-placa-svoje-kredite> [11. 4. 2023].
- Republički sekretarijat za javne politike (2023), „Započet rad na izradi uredbe o postupku pripreme plana razvoja“. Dostupno na: <https://rsjp.gov.rs/sr/vesti/zapocet-rad-na-izradi-uredbe-o-postupku-pripreme-plana-razvoja/> [23. 3. 2023].
- Republički zavod za statistiku (2023), *Naučnoistraživačka i razvojna delatnost 2021*, saopštenje broj 231. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20221231.pdf> [23. 3. 2023].
- Talas (2019), „Niske privatne investicije u Srbiji niže su nego što se vidi“. Dostupno na: <https://talas.rs/2019/08/16/niske-privatne-investicije-u-srbiji-nize-su-nego-sto-se-vidi/> [11. 4. 2023].

Prioritetna celina 5

Beogradski centar za ljudska prava (2023), *Izveštaj o ljudskim pravima mladih u Republici Srbiji u 2022. godini* (u pripremi).

Eurostat (2023a), *Employment rates of recent graduates*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00053/default/table?lang=en> [10. 4. 2023].

Eurostat (2023b), *Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and educational attainment level (NEET rates)*. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_21__custom_5878908/default/table?lang=en [10. 4. 2023].

Prioritetna celina 6

Energy Community Secretariat (2022), *Annual Implementation Report 2022*. Available at: <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2022/12/07.html> [23. 2. 2023].

Eurostat (2023a), *Final energy consumption by sector*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ten00124/default/table?lang=en> [23. 2. 2023].

Eurostat (2023b), *Resource productivity*. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ENV_AC_RP/default/table?lang=en&category=env.env_mrp [23. 2. 2023].

International Energy Agency (2023). Available at: <https://www.iea.org/> [11. 4. 2023].

Ministerial Council of the Energy Community (2022), *Decision of the Ministerial Council of the Energy Community No 2022/02/MC-EnC on amending Ministerial Council Decision No 2021/14/MC- EnC amending Annex I to the Treaty Establishing the Energy Community and incorporating Directive (EU) 2018/2001, Directive (EU) 2018/2002, Regulation (EU) 2018/1999, Delegated Regulation (EU) 2020/1044, and Implementing Regulation (EU) 2020/1208 in the Energy Community acquis communautaire*.

Ministarstvo rudarstva i energetike (2022), „Javni pozivi“. Dostupno na: <https://www.mre.gov.rs/tekst/94/javni-pozivi.php> [23. 2. 2023].

Ministarstvo rudarstva i energetike (2021), *Četvrti akcioni plan za energetska efikasnost Republike Srbije za period do 31. decembra 2021. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 86/21.

Ministarstvo zaštite životne sredine (2022), „Usvojen Program razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji sa akcionim planom“. Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/saopštenja/vesti/usvojen-program-razvoja-cirkularne-ekonomije-u-republici-srbiji-sa-akcionim-planom> [23. 2. 2023].

Republički zavod za statistiku (2023), *Bilten – Energetski bilansi 2021*. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20235693.pdf> [23. 2. 2023].

Vlada Republike Srbije (2022a), *Energetski bilans Republike Srbije za 2022. godinu*, „Službeni glasnik RS“, br. 4/2022.

Vlada Republike Srbije (2022b), *Program ekonomskih reformi (ERP) 2022–2024*. Dostupno na: https://www.mfin.gov.rs/upload/media/1Maq2a_6246eba00ce4e.pdf [23. 2. 2023].

Vlada Republike Srbije (2021), *Odluka o prestanku primene pojedinih dokumenata javnih politika*, „Službeni glasnik RS“, br. 109/2021. Dostupno na http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2021_11/SG_109_2021_010.htm [23. 2. 2023].

Vlada Republike Srbije (2020), *Strategija industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 35/2020–3.

World Bank (2023). *Energy intensity level of primary energy (MJ/\$2017 PPP GDP) – Europe & Central Asia*. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/EG.EGY.PRIM.PP.KD?locations=Z7> [23. 2. 2023].

Prioritetna celina 7

Agencija za zaštitu životne sredine (2022a), *Upravljanje otpadom u Republici Srbiji u periodu 2011–2021. godine*. Dostupno na: http://www.sepa.gov.rs/download/Upravljanje_otpadom_2011-2021.pdf [23. 2. 2023].

Agencija za zaštitu životne sredine (2022b), *Izveštaj o stanju životne sredine u Republici Srbiji za 2021.*

Agencija za zaštitu životne sredine (2022c), *Izveštaj o stanju kvaliteta vazduha u Republici Srbiji za 2021. godinu.*

Beogradska otvorena škola (BOŠ) i Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu (RERI) (2022), *Vazduh je čist dok se ne dokaže suprotno: Analiza Izveštaja o stanju kvaliteta vazduha u Srbiji za 2021. godinu*. Dostupno na: https://www.bos.rs/ekz/uploaded/BOS_RERI_Kvalitet%20vazduha%202021_Publikacija.pdf, [23. 2. 2023].

Institut za javno zdravlje Srbije (2022), *Izveštaj o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće javnih vodovoda i vodnih objekata u Republici Srbiji za 2021. godinu*. Dostupno na: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/higijena/Godisnji%20vode%20za%20pice%202021.pdf> [23. 2. 2023].

Ministarstvo zaštite životne sredine (2022a), *Akcionni plan Programa upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine*. Dostupno na: <https://bit.ly/3JgLzUK> [23. 2. 2023].

Ministarstvo zaštite životne sredine (2022b), *Nacionalno utvrđeni doprinos (NDC) Republike Srbije za period do 2021 – 2030*. Dostupno na: https://www.klimatskepromene.rs/ndc_serbia_serbian/ [4. 4. 2023].

Ministarstvo zaštite životne sredine (2022c), *Program razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period 2022–2024. godine*.

Ministarstvo zaštite životne sredine (2022d), *Program upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period 2022–2031*. Dostupno na: <https://srda.rs/wp-content/uploads/2022/02/Program-upravljanja-otpadom-u-Republici-Srbiji-za-period-2022-2031.-godine.pdf> [23. 2. 2023].

Ministarstvo zaštite životne sredine (2022e), *Program zaštite vazduha u Republici Srbiji za period od 2022. do 2030. godine sa Akcionim planom*.

Ministarstvo zaštite životne sredine (2020), *Javni uvid na nacrt drugog dvogodišnjeg ažuriranog izveštaja prema okvirnoj konvenciji UN o promeni klime*. Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/informacije-od-javnog-znacaja/javne-rasprave/javni-uvod-na-nacrt-drugog-dvogodisnjeg-azuriranog-izvestaja-prema-okvirnoj-konvenciji-un-o-promeni-klime> [4. 4. 2023].

Ministerial Council of the Energy Community (2022), *Decision of the Ministerial Council of the Energy Community No 2022/02/MC-EnC on amending Ministerial Council Decision No 2021/14/MC- EnC amending Annex I to the Treaty Establishing the Energy Community*

and incorporating Directive (EU) 2018/2001, Directive (EU) 2018/2002, Regulation (EU) 2018/1999, Delegated Regulation (EU) 2020/1044, and Implementing Regulation (EU) 2020/1208 in the Energy Community acquis communautaire.

Narodna Skupština Republike Srbije (2014), *Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda*, „Službeni glasnik RS”, br. 128/2014.

Republički sekretarijat za javne politike (2020), *Srbija i javne politike – Mapiranje strateškog okvira u odnosu na ciljeve održivog razvoja*. Dostupno na: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Srbija-i-Agenda-2030-novembar-2020.-lat.pdf> [4. 4. 2023].

Republički zavod za statistiku (2022), *Snabdevanje pitkom vodom i otpadne vode iz naselja*. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Html/G20221129.html> [6. 4. 2023].

Republički zavod za statistiku (2020), Tabela 13.1.1a „Smrtni slučajevi, nestala lica i lica direktno pogodena katastrofama na 100.000 stanovnika”. Dostupno na:

Republički zavod za statistiku (2018), Tabela 13.1.3b „Broj lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu sa nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa”. Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/SDGUN13010302?caller=SDGUN&languageCode=sr-Latn#> [4. 4. 2023].

<https://data.stat.gov.rs/Home/Result/SDGUN13010101?caller=SDGUN&languageCode=sr-Cyrl> [20. 4. 2023].

Vlada Republike Srbije (2023), *Akcioni plan za sprovođenje Programa Vlade 2023–2026*. Dostupno na: https://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/686961/akcioni_plan_za_sprovođenje_programa_vlade_2023-2026_cyr8.pdf [5. 4. 2023].

Vlada Republike Srbije (2022a), *Zakon o potvrđivanju Sporazuma o zajmu između KfW, Frankfurt na Majni i Republike Srbije za Program „Vodospabdevanje i prečišćavanje otpadnih voda u opštinama srednje veličine u Srbiji VI (faza II)”, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 4/2022.*

Vlada Republike Srbije (2022b), *Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske Unije za period 2022–2025*. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npaa/NPAA_2022-2025_002.pdf [23. 2. 2023].

Vlada Republike Srbije (2021), *Zakon o klimatskim promenama*, „Službeni glasnik RS”, 26/2021.

Vlada Republike Srbije (2020a), *Uredba o utvrđivanju Plana smanjenja ambalažnog otpada za period 2020–2024. godine*. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/Sl-GlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/81/3/reg> [23. 2. 2023].

Vlada Republike Srbije (2020b), *Uredba o utvrđivanju Plana smanjenja ambalažnog otpada za period 2020–2024. godine*. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/Sl-GlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/81/3/reg> [23. 2. 2023].

Vlada Republike Srbije (2016), *Pravilnik o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva*, „Službeni glasnik RS”, br. 98/2016.

Prioritetna celina 8

Convention on Biological Diversity (2022), *Decision adopted by the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity – Kunming-Montreal Biodiversity Framework*. Available at: <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-04-en.pdf> [3. 4. 2023].

- Dudley, N. (2008). *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, Gland: IUCN. WITH Stolton, S., P. Shadie and N. Dudley (2013). *IUCN WCPA Best Practice Guidance on Recognising Protected Areas and Assigning Management Categories and Governance Types, Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 21*, Gland: IUCN. Available at: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/pag-021.pdf> [2. 4. 2023].
- Klima 101 (2022), *Istorijska odluka: Na samitu UN, plan da trećina Zemljinog kopna i okeana bude zaštićena do 2030*. Dostupno na: <https://klima101.rs/un-samit-o-biodiverzitetu-sporazum-kunming-montreal/> [3. 4. 2023].
- Ministarstvo finansija (2023), *Građanski vodič kroz budžet Republike Srbije*. Dostupno na: <https://mfin.gov.rs/dokumentiz/gradjanski-budzet> [31. 3. 2023].
- Ministarstvo zaštite životne sredine (2022a), „Obaveštenje u vezi primene člana 9. Zakona o zaštiti prirode od 1. januara 2022. godine“. Dostupno na: <https://bit.ly/3CwwlHl> [3. 4. 2023].
- Ministarstvo zaštite životne sredine (2022b), „Obaveštenja – Zaštita prirode“. Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/obavestenja/zastita-prirode?page=0> [31. 3. 2023].
- Narodna skupština Republike Srbije (2022), *Treća sednica Odbora za kulturu i informisanje*. Dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/Tre%C4%87a_sednica_Odbora_za_kulturu_i_informisanje.45964.941.html [31. 3. 2023].
- Radio-televizija Vojvodine (2021), „Počela izrada Nacionalne strategije o bezbednosti saobraćaja“. Dostupno na: https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/pocela-izrada-nacionalne-strategije-o-bezbednosti-saobracaja_1285291.html [31. 3. 2023].
- Zavod za zaštitu prirode Srbije (2023), *Centralni registar zaštićenih prirodnih dobara*. Dostupno na: <https://www.zzps.rs/wp/centralni-registar/> [31. 3. 2023].



ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE



**Немачка
сарадња**
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT



Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:



Publikacija je nastala u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, koju podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
Za više informacija molim vas pišite na imejl adresu info@sdgs4all.rs



ISBN 978-86-81402-23-8



9 788681 402238